

Egyházi Beszédék.

E I S Ő K Ö T E T .

Országos Széchényi Könyvtár

Sermones hos nihil contra tenorem Doctrinae Ecclesiae Catholicae, aut bonos mores continentes, imo fidelibus utiles, ut publicae luci edi possint, praesentibus subscribo. Posonii Die 5-a Martii 1839.

P. Leopoldus Horváth m. p.
Ord. F. Minorum S. P. Francisci Provinciae
S. Mariae Hungariae Miister Provincialis.

Praesens MScriptum nihil continere Fidei Catholicae, bonisque moribus adversum, hisce fidedigne testor; quare illud ad typum admitti posse judico. Sign. Tyrnav. 7-a Aprilis 1839.

Josephus Kováts, m. p.
Theol. Prof. Ass. Consistorialis.

Ex parte Ordinariatus admittitur ad typum, Tyrnaviae 16. Apr. 1839.

Ignatius Kunst, m. p.
Praepositus B. M. V. de Majk, ac surrogatus Vicarius Generalis Tyrnaviensis.

A Z
ÚT, IGAZSÁG és ÉLET,

VAGY IS

A' MEGVÁLTÓ' SZELID LELKE

SZERETETBEN ÉS IGAZSÁGBAN,

MELLYET

TÖBB BESZÉDEKBEN HALLGATÓIVAL ISMERTETÉ

*Exlibris Bibliotheca Munkacsy
Magnum
Gaspárich Kilit,*

SZ. FERENCZ RENDI SZERZETES ÉS HITSZÓNOK.

PESTEN,

Esztergami k. Beime l J ó z s e f' betűivel.

1839.

Az Isten csupa szeretet; azért: ki a szeretetben állhatatos, Istenben marad, és az Isten ő benne marad.

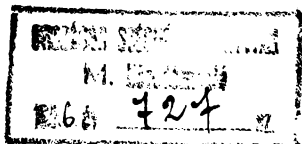
Ján. 1. lev. 4. r. 16. v.

Nulla sine Deo mens bonae est. — Semina in cornuibus humanis divina dispersa sunt: quae si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt, et paria his, ex quibus orta sunt, surgunt: si malus, non aliter quam humus sterilis ac palustris necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus.

Seneca Epist. 73.

295188

A' JÓ PÁSZTOR,
PÁRATLAN EMBERBARÁT,
NAGY PÜSPÖK,
BUZGÓN MINDEN BEFOLYÁSTÓL
MENTEN MUNKÁS FÉRFIU,
LEGTISZTÁBB ÉRZETŰ HAZAFI,
NÉHAI NAGYMÉLTÓSÁGU
B. SZEPESSY IGNÁCZ,
PÉCSI MEGYÉS PÜSPÖK'
DICSÓULT LELKÉNEK
SZENTELVE.

‘
A’ melly halandó nagyra teremtetett ,
‘Az némileg nagy gyöngye korában is ;
És végéig , mint a’ nap égne
Boltozatán , kiemelve fénylik.

* * *

Országos Széchényi Könyvtár

Dicsőült nagy Lélek!

Tudom végrendeleti szerénységedet, melyel épen midőn letiltál mindéneket dicséretidről, sok emberfeletti nagyságodat bebizonyítád. Olvasám tilalmaidat, 's bámulám halálbani példátlan alázatodat. Tilalmaid' ellenére, ha vétek is az elhunytak' végakarátát megszegni, én — a' földnek egy kis embere — bátor vagyok hozzád felszóllalni, hozzád dicsőülthöz! én vakmerő! erősbnek érezve magamat végakarated elleni vétkemért általadi dorgálást rögtöni bánat — és elégtétellel adózni, mint irántadi érzetemet keblemben elfojtani!

Nem szándékom nevedet, a' műveidben öröklőt magasztalni, nem érdemidet nyelv 's tollal le nem festhetők elősorozni, nem úgy is itt — 's ott hol vagy, halhatlan dicső lelkedet nagyítani, — ez tőlem végakaratom' megszegésénél nagyobb mérészség lenne, 's elengedhetlenebb, — ezeket mind magokra hagyom, — van emberi nyelvnél ékesben szólható nyelvök halhatlan műveidnek, van tetteidnek hatalmasb tollok, sem hogy emberi, annál inkább az enyim, azok felül írhatna. — Adósod a' Haza mint egykori hív fiának, adósod volt megyéd mint gondos Őrének, adósod Pécs' városa mint kegyes Jótévőjének, de nem engedéd még végtiszteletökkel is lefizetni legalább adós-ságok' kamatját, — elengedéd a' tőkével — 's ezért csak néma kebleikben ülik emlékezted' innepét, érzeteiket szóra testesíteni nem merik, ne tán megcsorbítva végakaratomat ellened vétsenek. — Hallgat minden 's neve-

det csak titkon mintegy 's magába zárva, a' szívhála' oltárán tiszteli, és csak én vagyok vakmerő felszóllalni hozzád?!

Igen is én, azt téve ezzel boldogultod után, mit teendék, ha csak egy évet enged is élned e' homály lepte földön az istenigond! mit tehát élőnek valék bizonynyal ajánlandó mint önnönödet, azt szoros tiszttem megadni a' holtnak! önnönöd mind, mi bennem munkál mint Szónokban, 's mint Papban; — a' lélek, mellyet belém ihletél, midőn az Ur' papjának felkenél, 's mellyet szivemben folyvást élő szavaiddal az Isten' titkainak hív kiszolgáltatójaul földzél — a' tied! a' szent tűz, mellyet belém teremtel mint Szónokba, 's mellyet azutáni biztatásaiddal mint mult ország' gyűlése' alkalmával ujjoncز predikátorba táplálál, könyveket ajándékozva nevelél, beszédeimeni megjelenéseiddel, 's azokrai figyelmeddel, helyesléseiddel igazolál, későbben egy pár leveleddel bátrabb

lánggra lobbantál. *) 's állitva Krisztussal, hogy Szónoknak 's a' vallás' emberének az emberek' tetszését vadászni nem szabad, minthogy az embereknek az tetszik közön-ségesebben, mi a' testiségnek, tetlegesítél is; a' tied! minden érzésem, tudományom, jó, szent és keresztényerti buzgalmam tőled van, sőt e' csekély munkácska is neked köszöni születését, mert elfelejthetlen szavaid: „édes Fiam! mindent az idő- és körülményekhez, Isten' és vallás' szentségéhez szabottan, öntudatod szerint, soha senkinek a' szószékről nem kedvezve, a' vétkeket szabadon üldözve, de a' személyeket nem sértve, szabadon szólj; minden beszédnek ez legyen vezérmértéke; Szerzeted'

*) A' szerzőt ő Excellentiája szentelé papnak, sok jótéteményeiben részesíté mint még Szerzetes növendéket, későbbben mint Szónokhoz már íra egy pár buzdító levelet, 's egyikét nem sokkal halála előtt, mellyben apostoli szilárdsággal inte az Evangeliomszerű bajvivásra!

szabályai szerint megrostáltan beszélj, és ha tisztának találándod beszédedet, ne csak szóval közöld, hanem könyvben is, mert a' magyaroknak erre szükségök van.“

Mint önnönödet tehát vedd kedvesen e' csekélységet, a' vallás' nagy embere valál, ennek egy kis emberétől ez méltán neked ajánltatik. Nem hizelegve ajánlom ezt nagy Lelkednek, — felül vagy te minden emberi gyengén, 's jól tudom én, hogy a' dicsőültek' nagy lelkei lelátnak az emberek' sziveikbe; pirulnék, ha nem legtisztább érzettől vezéreltetve mutatnám be hálaáldozatul 's legőszintébb tiszteletül köteles tartozásomat, mellynek kedves elfogadásaért legforróbban esd hozzád fel lelkem! Kevés mit nyujtok, de eléglened látva szívemet, melly tisztábban 's szentebbül nem nyujthat. Igaz ugyan, ha keblem' érzetinek szókat adhatnék, szebbek lennének ez ajánló sorok is, — de a' szívben gyökeredző nyelv szegény,

**és a' kezembe szorult ludtoll termékletle-
nebb, sem hogy az érzésnek méltó szót
adhatnék. A' szív néma, de szent betűit
olvashatják a' fennebbi lakosok, ők keve-
sellik a' testi szemeket, lelkökkal hatnak a'
lelkekig, 's méltányolni tudják azt csak a'
földöni apró emberben, mi egykor keske-
nyelve szűk agyagtömlöczét velek társuland.
Lásd, hisz' láthatod lelkemet, 's fogadd ke-
gyesen, mit hódolód és fiad ajánl lélek- 's
szívteljesen!**

E l ő s z ó.

Midőn a' nagy keresztény magyar közönség elébe, egy majd első nagyobb szerű munkámat kezemben tartva lépni bátorkodom, azt buzgó figyelmébe ajánlandó, — nem azért teszem lépésemet, mintha hirsomjasan nevem' dicsőítését vadásznám, — ettől öntudatom ment, lelkem tiszta — hanem egyedül azért, hogy a' nagy Isten', valás, és erény' mezején általam kévébe kötött Istentiszteletre, Krisztus alapította szeplőtlen valás' terjesztésére, 's erény szeretetre épített ország' szélesbitésére szolgáló — a' század' lelkéhez szabott nyelvű, szent 's lelkét illető beszédcsomót ismertessek, — mellyből minden rendű, rangu keresztény embertársam szívben élő, 's tettekre, szelid, jó, nemes és a' Megváltó tanította, akarta, 's parancsolta cselekvényekre intő tudományt szívhasson. A' tudomány régi, és a' majd tizenkilencedfél százados — emberszabadító, világosító Krisztus' vérén alapított kereszténységgel egykoru, csak nyelve, mellyel csekélységem iparkodik azt eléadni, újabb; mert tudva, hogy valamint sok régi szép 's szent, a' miveltebb nyelv' 's érzés' köntösében a' mindig újabbat kedvelő emberek előtt tetszik szebbnek: magam is a' legboldogítóbb istenemberi tudományt a' korszerű nyelv által akarnám megizlettetni a' tizenkilenc századi magyar kereszténnyel, legboldogítóbb, 's egyedül éltetőnek! — én a' magyart Istenéhez, 's hős de buzgó atyjai által Istennek épített oltá-

raihoz hívnek tudom, hűségét tisztetem, 's épen ezért leghivebbnek szeretném teremteni ahoz, mi nélkül erényt 's erkölcsöt, megelégedést 's boldogságot, tartós állandóságát 's örökös fennmaradhatását a' polgári társaságnak nem ismerhetem, ismerni sem akarhatom; — mi nélkül nem képzelhetők szeretet és igazság, az életnek eme' megváltó Krisztus akarta áldott istenei e' földön — melyre ember a' teremtőtől szépen élni 's éltetni rendeltetek; — mi nélkül a' fejedelmek trónjai, kik Istentől emberek' jogaira 's igazaira felvigyázókul rendeltettek, 's kiknek a' vallás mindeneket megadatni parancsol (Rom. I. 13. r.), inogni, reszketni fognak, 's így maga az emberi jólét is, mely körül nekik örködni Istenparancsolta első tisztök, 's az összetársulás' természeténél fogva fő kötelességek, előbb ugyan félni 's féltetni, azután borzongva süllyedni 's enyészni sietend; — mi nélkül az embert magasító Istenről gondolatok megszűnván az állatok' körén felültartani a' halandót, oda aljasítják, hol csak igen későn — tán a' sir' tátott szája verménél — veendi észre méltó helyét, mellytől elmarada; — mi nélkül szebb tettek 's erényektől meddők atok' 's utálatos pusztaság' vérhelyévé leend az okos — de csak magának ilyen — Istenrészzel feldíszített emberlakta világ — a' Krisztusi valláshoz, mellynek szentesítve erősítő alapja nélkül hináron épül a' társasági biztosság!

Képzeljük magunknak Krisztusi vallás-alap nélkül az emberiséget, ismételve mondom: képzeljük szeretet és igazság nélkül, — lesz-e egy-

más közti viszony? szülő és gyermek, előjáró 's alattvaló, úr szolga, tudós tudatlan, fő, közép 's alrend, fejedelem és jobbágy között? álland-e személy- 's birtok-bátorság? nem szakadandnak-e szét a' szentesítő kapcsok, melyek őket kölcsönösen fentarthatni képesek? Oh nem képzelhetni embert egyet önmagával megegyezhetőt, annál inkább nem képzelhetni mással megegyeztetetőt ezek nélkül! 'S im ezen ok bira engem egyedül arra, hogy ezekről egykor szivekhez a' Haza' szívében — Pesten mondott értekező beszédeimet, hallgatóimon kívül másokkal is tudassam, 's általak az üdves tudományt még nagyobb számmal, ismertessem. Olvassa beszédeimet a' sok szem, 's eme sok okos lélektükör által vegyen érzést a' szív, 's mindkettő szavaimat értse 's érezze; — a' szív legyen keresztényi meg nem ferdíthetni szívem' érzeteit, és az ész legyen Krisztusilag egyenes félre nem magyarázhatni, mit én olly tiszta szándékkal, olly papi szent akarrattal, mint a' Megváltó' hív tanítványa állítok. Minden szómat el nem csavarhatólag úgy akarom vétetni, mint van, 's bár ki találkoznék szavaim' értelmét félre-értegető, én őt valamint keresztényi egyenes 's tekervényt ismérni nem akaró lelkekkel meg nem egyezőt, ösznemhangzót a' tisztaság' veszedelmes zavarójának tartandom. E' beszédek ugyanazok, melylyeket némellyek gyanúba hoztak, 's melylyekért annyit kelle szenvednem, de melylyekért szívesen szenvedtem, tudva azt, hogy Krisztusnak az igazság' mesterének vérével kellett megkeresztel-

ni igazságát; én ezennel oda nyilatkozom, hogy Krisztusi igazság mellett meghalni ezerszer tudok, de Judásává egyszer alacsonyulni — nem!, — erre soha nem bir emberi tekintet, soha ijesztés, még maga az erőszakos halál sem; azért ha az igazság' ellenségei gyönyörködnek üldözésében az igazaknak, — annál szívesben szenvedek ezután is az igazságért, mennél inkább gyönyörködendnek szenvedésimben, de tudják meg, előbb kifáradnak ők, mint én a' keresztényi igazság' édesen boldogító igájából kidőljek. Nem is neheztelendek, valamint nem nehezteltem reájok soha; Krisztust követem, ki igazságaért vérében úszva elleneiért esde mondván: „Atyám, bocsásd meg nekik!“

Tudom olvasandják munkámat némelly félszeg keresztények is, kik sárral dobálnak be majd minden szentet; — kába ember, ki mindennek tetszeni akar, 's ezek lelkeket a' csendest fel nem háborithatják; mert ám vannak szédelgő fejű emberek is e' földön, kik a' legtökélyesb Istenben is hiányokat keresnek 's látnak! 's hogy' lehessen emberi műv, ha bár legszentebb is, melly minden embernek tessen? Senki semmi pályára ne induljon, ki mindennek tetszeni akar, mert nem volt 's nem lesz ember, ki mindennek tetszheték 's tetszhetnék.

Engem, mint mondtam, e' pályára indíta, sőt parancsola az ügy' szentsége; mert naponkint hallhatni némelly éretlen 's mosdatlan ajkokról mérges gúnyokat elhangzani a' vallás és ennek szilárd emberei ellen; — elég megszüretlen le

nem ülepedett velejü, elég vakmerő kikelnia 'Krisztusi tudomány ellen, holott ennek nem egyéb a' célja, mint szeretet 's igazság általi emberboldogítás! — hányan 's nyilvánosan támadják meg naponkint, 's engedelemmel legyen mondva, tán azok közül, kiknek leginkább ismerniök kellene szükségességét a' vallásnak, 's az azért buzgóknak, azok közül, kiknek vezéreknek kellene magokat bebizonyítaniok a' tudatlan sereg előtt? Félre velők!, félre a' keresztény tudomány' eme sirásójával!, félre azon kemény zordon lelkű emberekkel, kik dus- vagy hatalmasságok, gőgjök, vagy hitlen vallástalanságoknál fogva a' közönséges néptömeg' pályáján, nem hogy nem akarnak vezércsillagul előljárni, sőt ettől is elszédíteni őt, 's útját besetétíteni törekednek! — nem hogy a' vallás' helyein példát mutatólag meg nem jelennek, de a' szegény előtt, ki csak ennek falai között véli 's szereti magát nyomorjaiból kiszírhatsz, azokat be is csukhatni, örvendnének! — illy emberekhez nekem nincs szavam — ezeknél fellebb becsülöm azon embertársamat, ki ekéje' nyomát szombatig tapodván, a' barázdák' irányzása miatt reá nem ér felpillantani az égre, de ki még is a' hetedik napon vallás' karjai között, a' szónok' szavaiban keresi 's leli nyugtatását, inkább ölelem annál, ki ettől szentségtelen kezekkel őt megfosztani gyönyörködnék, vagy ki erénytelen élete után betekintve a' sirba — tőle megijed, 's a' nyomoru vallásos embernek jósága' dézmájával szeretne átlépni a' meg nem érdemlett jobb honba.

Nem szóllok én a' setét századok' nyelvén, nem mondom, hogy addig jó, míg templomba járnak az emberek, hanem anyaszázadom' nyelvén szólván azt állítom: „addig jó, míg az emberiség tökéletesedik, tökéletesedik addig míg oktatattatik, oktatattatik addig míg a' nyilvános vallásgyakorlat 's isteni tiszteletek fenállanak, mert ám csak a' czélszerű lelki tanítás adhatja meg szív'e nyugalmát a' halandónak, csak ez által közeledhetik nemes rendeltetéséhez az egész emberiség. — Nem dicsérem én azokat, kik a' vallástisztaság' megőrzésében hanyagok lévén magok 's tán setétek, a' világosság' keresztény tudományát bitorolják, a' világot a' tudatlanság' homályával leplezik, 's a' krisztusi nagy, isteni és szent tudományt a' babona' — 's nem tudom még mi előítéletek' leplébe takarják; én az írás' és józan ész' igényeinél fogva szeplőtlen tiszta szeretet' és igazság' idvezítő vallását a' maga épségében csonkátlanságában tanítom 's taníttatni óhajtom, mert csak ez a' boldogító, melly bár mi kábult főt szentségével elveiben megszégyeníthetni hatalmas!

Ne nyiljanak csak többé Krisztus vallása' gyakorolhatására, 's a' keresztény tudomány' tanítására szánt templomoknak rozsdá-ette kilincsei, leplezzék csak évszakos pókhálók sz. küszöbeinket, mellyeken belépünk sziveinkben a' boldogító tudományt megújítandók, hagyjuk csak mohosodni falait, hagyjuk csak orgonáink' sipjai-ba fészkelni a' csiribelő madarakat: a' föld' remeke, csak hamar feledni fogja a' feje fölött ké-kellő eget, csak hamar cél, örökkévalóság' re-

ménye 's Isten nélkül marad, 's a' földnek rabjává leszen, — kiszabadíthatlan rabjává, mert ennek sirgödrébe testével elbukni látandja mindenét. Nem ismervén az isteni tudományt mi lesz belőle, mi abból, ki ezt nélkülözve minden mennyét abban keresendi, hogy önhaszonvágya minél bővebben, ha bár gazul is — arathasson a' földön?!

Az ember értelemmel, érző szívvel, 's szabad akarattal bir, már ezen lelki tehetségek' kimivelésére, hol lehet hivebb forást lelni, mint a' Krisztusi vallás-szolgálatok' alkalmával tartatni szokott lelki oktatásokban? mint a' sz. helyek' azon falai között, mellyek már magok a' jobb embert magából kiragadják 's magas fenségbe emelik? Nem, valóban nem hevíti semmi fel ugy az ingerlékeny emberi kebelt •meanyei érzésekre, mint azon magos szellem teremtetten imádságok, énekek, mellyekből az istentiszteletek állanak, 's azon szent beszédek, mellyek az istentisztelet' és vallás' főrészt teszik; mellyeknek elkerülhetlen szükségességét tudva, 's enyéimet czélszerűeknek ismerve, előterjeszteni bátorkodom.

Nem mondom, hogy mind enyém mi bennök van, csekélységemet érzem, 's szerkesztésökben mestereim valának a' „Szepessy javításu Sz. irás“ görög és latin atyák, leginkább aranyszájú sz. János, N. Gergely, Ambrus, Agoston, Jeromos 'stb. a' hajdankor' remek irói szinte vezetőim, 's megvallom, hogy Sokratest, Plátot, Aristotelest, Senecát tanítóimnak tisztelem, valamint a' magyar tudósokat is, jelesen Kölcsejt.

Semmi sem tökéletes a' nap alatt, 's lelkemet egésznek senki, valamint munkámat tiszta szív-

és józan eszből eredettnek nem ismerné, ha a' teljes tökély' bélyegét kevélyen reá ütném! oh nem! tiszta lelkű olvasóm, nem szeretek kérkedni, parányiságomat igen szívesen elismerem, 's épen ezért egész alázattal szólítom fel a' magyar egyház' szerény tudósait, szíveskedjenek hibáimat velem szerényen tudatni; én az leszek, ki javuló tanítványoknak hálásan mutatandom be magamat; 's köszönve leginkább főtitzt. Guzmics Iszidor apát urnak vizár után, mondott beszédemrei észrevételeit, őt szólítom fel: legyen kegyes engem jobbulni törekedő tanítványát tudós szerény bírálatára ezután is méltatni, én tanítványának ajánlom magam, tanítson, intsen; nem hálátlan szívbe szórandja intéseit, nem kemény földbe vetendi tudománya' magvait.

Ellenben egyszersmind oda is nyilatkozom, hogy — a' tán darabos személyességekkel engem megtámadandó bírálók' észrevételeire soha egy betűvel sem felelendek. Keresztényi szelidség 's szerénység hálára kötelezend, de a' szelidtelen görcsös kritikának tollamat megcsomózzom, nyelvemet megnémítom, fületem megsiketítem. Szelid igazán szándékom tanítani, de szerény igaznak akarhatok csak tanítványa is lenni. Munkámat olvasd jó embertársam, bár ki vagy vigyázva, értsd szavaimat, 's vedd olly tiszta szívvel, millyenből merítém őket, 's ludtollal papirosra testesítém.

Sz. Antalban, tavaszelő 12-én 1839.

a' Szerző.

I.

Szeressed a' te Uradat Istenedet teljes szivedből, és teljes lelkedből, és teljes elmédből. Ez a' legfőbb és első parancsolat. A' második pedig hasonló ehhez: Szeressed embertársadat, mint önnön magadat.

M á t. 22. r. 37, 38. v.

Volt egy kor, testi és lelki nyomornak kora, melyben csak kevés ember élt, a' nagy sokaság haldokolva sóvárgott az élet után; — volt egy kor, az alávalóságnak, tudatlanságnak, embertelenségnek, és vagy hitlenségnek, vagy a' nagy czélnak meg nem felelő ferde hitnek kora, melyben az ember alig tudá mi ő — 's mikor az igaz Isten vagy igen kevesektől, vagy ha, rosszul — vagy éppen nem ismertették, nem tiszteltették 's imádtatték; — volt egy kor, melyben nyugalom után vágyódék a' fáradt emberi nem, ha bár tömlöczben nyugodnék is; — nem vala enyhe a' szenvedésben, nem vidáma a' keservben, nem felemelője az életterhek alatti lerokadtságában, nem reménye a' halálban; — volt egy kor, melyben az emberi méltóság' 's magasb rendeltetés' fenséges érzetét kevés hordozá higkebelében, melyben elhasználtnak látszék már, mit emberi nyelv boldogságnak az élet- és ha-

lálban nevezni akara, 's mit annyira birni ohajtott: mert egymás előtt elkopárítottak ennek széles mezejét a' halandók, — mert kihűlve az érzemény, csak hideg vadállati énzés dobogtatá az emberi sziveket; — volt egy kor, 's alig hihetnők hogy lehete, ha a' sz. lapok nem igazolnák, mellyben „erőt vön a' kevélység, a' fenytésnek, pusztulásnak, és boszuálló haragnak hatalma (Makk. 1-ső könyv. 2. r. 49. v.) mellyben a' boldogító istenvallás helyett emberek — a' tökéletlen, 's e' mellett a' leggonosz porok, istenlék magokat; — volt egy kor, mellyben az ember, isteni és emberi szeretet nélkülisége mellett fagyos dermedtten elemében ugyan éle, de csak alig lihegve, mint hideg páráját ki-lehellő hal az ő elemén kívül. — Ezen kor vala az ember-szabadító Krisztus előtti kor, kora a' vadságnak, érzéketlenségnek, szeretetlenségnek, és mindennek mi az embert nemén alól a' szerencsétlen állapotokhoz aljasítja le.

Jótékony kellemes érzés szállja meg ugyan a' jobb ember' lelkét, ha e' kor' történeteiben olly lelkes, olly derék férfiakra talál, kik a' hosszas bajokban szenvedő emberiség' sebeit gyógyítani tisztőknek tarták, kik csüggedetlen szorgalommal, s szakadatlan állhatatossággal szentelék magokat rend nélkül szigorgó embertársaik' életök' czélszerű elrendezésére, 's valódi életrei tanításra; — de elszomorodik ugyan azon jobb ember, ha látja, hogy a' derékek czélelérés nélkül kevés követőikkel együtt vagy korán kifáradva félre vonák magokat önkényt; vagy a' jót elismerni nem akaró, mert magát féltő, zsidó és pogány hatalomtól feltételökben akadályoztatva, továbbáhasználni akarással — mert élet féltéssel jára — felhagytak; vagy legszen-

tebb szándékjok' kivitele helyett—áldozatul estek el, magokkal vive sirba az embert emberítő tervel, vagy pedig, 's leginkább más uton indultak a' tövis - lepte nehéz pályára, mint kelle; ugyan is:

Az igaz Istent valló parányi ember - részből álló Zsidókat a' jó utra vezetni akarák az egek' szentjétől ihletett szilárd lelkű Próféták, leginkább Izaiás, Jeremiás és Ezekiel; de mivel a' népen kényszerint tipródó, való Istent ismerni nem akaró makacs fejedelmek vagy féketlenekké, vagy pedig a' bálványimádás' útján egészen erkölcstelen megtompult gazakká lettek, hogy ne kelljen az igazságnak hódolniok, 's hogy előbbi nemtelenségeiket továbbá is üzhessék: eszeveszett ábrándozóknak kiálták ki, az őket — kormányok alatti néppel együtt jóságra, az egy igaz Istentől eredő erényre térítő férfiakat; és Izaiást buzgalmaért ketté fűrészelteti Manasszes; Jeremiás, az emberiség 's különösen honfiai' szomorú sorsok felett kesergő érzeményeiért, a' zsidó hadnagyoktól orozva gyilkoltatik. Ezekiel, bátor már neve Isten' erejét hirdeti, erőtlén volt a' fogságot elkerülni, de mellyben a' sanyar' közepette állandón hirdeté a' jót, a' boldogítót, ha bár azt elfogadni romlott lelkű honosi nem akarák is, ha tartósítani nem sikerült is neki az Isten-akaratot. Így jártak többen is a' Zsidók' lelkesei közül.

A' pogány bölcsek sok szépet irának, mik a' jó sorsban inthetik az embert, balban vigasztalhatják, mindkettőben magasbra emelhetik; igen is ira Sokrates Plato, Aristoteles és egyebek ollyakat, mik még most is, ha bölcseségről van a' szó, hámulat' tárgyai lehetnek. Solon és Perikles, a' szép törvényhozók, még most is követésre méltó jelességek' szerzőjinek

tiszteltetnek Amazok' tudománya 's lelki tökélyt mutató mondásaik, emezek' igen szép törvényei oda mutatnak, hogy boldogítani akartak, hogy holt kebleket fölleveníteni, 's lelkeket érezni tanítani szándékoznak; de fájdalom és sajnálat lebeg lelkeségök felett, — eleget nem tettek, eltéveszték az ösvényt, mellyen megtalálhatni azt, mi boldogító, mi kielégítő, mi embert szép jogaiba visszahelyezni hatalmas; — 's ugyan ezért, bátor tiszta szándék dobogtatá sziveiket, bátor átmelegült kebellet állanak ki a' dicső pályára, bátor önhaszonnélküli akarat vezeté lelkeiket, — mert nem tették czélszerűn első lép'eiket — semmi vagy kevés örömmel szálltak koporsóikba: mert honnosik közül vagy parányi számu 's elhunytok után a' széptudománynyal egyetemben megszűnt tanítványokat láttak magok körül, — vagy pedig még életökben a' zsarnokság bezáratá iskoláikat, őket bolyongni kénytvé tudományokra keveset vagy mit sem adó hideg embertársaik között, kik becsülni nem tudták, mert érzéketlenek valának — leendő jótevőiket; vagy pedig szinte mint fölebbieket — a' zsidók Isten küldötte szentjeiket erőszakkal egyikét a' börtön' setétében méreg által; másikat 's Isten tudja még hányat lánczok között halata meg — az álmokórságba elmerült 's ébredni sem akaró vadság; holott a' törvényhozó bölcsék' szép 's emberi törvényeik is, mint silány emberi művek — a' nagy idővel összepárositva — csak néhány nap éltek.

Mondám, nem tettek, nem tehettek eleget — mert mellyen tenni lehete — elhibázták az ösvényt, mivel mint vége emberek nem is tudhatták. — Pláto az

igazságot *) teszi alapelvül, belépve az embert képző iskolába — szép elv, de lelketlen, ha nem vezeti 's nem eleveníti, mit későbbben állita fel az Istenember. Máshol az okosságot **), elfelejtve, hogy szeretet nélkül nincs veszedelmesb az emberiségre nézve mint az okos gonosz. — Sokrates szépet 's jót tanít, — a' balsors ellen a' béketűrést ajánlja fővédül — mit tanított, annak be is bizonyítá magát az életben, 's erősnek a' halálban, bátran felhajtá a' halál' poharát, — de maga kételkedve ***) a' jövőndő iránt, habozó, 's kétséges bizonytalanságban hagyá tanítványit is, 's így igen keveset tett. — Solon jobbnak tartá kora' vad 's romlott szívü gyermekeit, hogysem törvényt hozni a' szülegyilkosokra szükségesnek látta volna ****); hiba benne mint jóban „mindenkit magához hasonló jónak tartani“; egyetemi emberismeret kell oda, hogy valaki évezredeken által boldogítson, 's egyiránt boldogító törvényt hozhasson.

*) Veritas tum diis, tum hominibus, dux omnium bonorum est, cujus statim ab initio particeps esse debet, qui, felix beatusque, futurus est, ut in veritate maximum vitae tempus transigat. Veritate duce nunquam ut opinor, malorum consequi chorum dicemus. (Lib. 5. d. 1.)

**) Oportet et civitatem et animam, quae recte victura sit, scientiam optimi, idest sapientiam, complecti sine omni dubitatione: quemadmodum qui aegrotat medicum, et qui prospere navigare vult gubernatorem (in Alcib 2.).

***) Debilis est valde in homine rerum divinarum cognitio, et optandum, ut aliunde lux major affulgeat; — és ismét a' haldokló: hora est hinc abire, me quidem ut moriar, vos autem ut vitam agatis, utri vero nostrum in melius eant, omnibus praeter Deum est incertum (in Xenoph. Lib. mem.).

****) Solon Athenis legislator sapientissimus interrogatus a quibusdam, cur nullum supplicium constituiset in eum, qui parentem necasset, respondit: se id neminem facturum putasse. (Zona ad. Val.).

Nem kétlem én azt, hogy szeretet vezérlé a' hajdankor' szentjeit tetteikben 's tanításaikban, mert a' Zsidók' prófétáit, Isten ki csupa szeretet — küldé; szeretet melegíté kebleiket, de mivel emberek valának, céljaikban hátráltattak, 's örömtelen mentek el a' földről esdeni az emberek' atyjához: kegyeskednék küldeni hatalmasbat, ki megküzdhessék, 's legyőzze a' világ' azoni hatalmát, mellyel ez, a' jó, szent, és isteninek terjedését gátolá.

Szeretem én hinni azt is, hogy a' pogány bölcsek' magos elméit is a' szeretet repkedteté némileg olly fennen, mert e' nélkül annyi szépet, annyi bölcsét gondolni, mondani 's írni nem tudhatának; azonban mint véges emberek, általánosán boldogító elvül, bátor mély belátással bírának, a' szeretetet felállítani nem levének képesek; 's így okosságok, igazságok, tudományok és tanításaik, könyvekben és hagyományok által, időnkig eljutának ugyan, de mivel mind ezeket nem a' szeretetre építék, sikernélküliek maradtak az emberiségre nézve.

Sirba enyésztek az emberi szép tettek, sirba a' bölcsek' elmeszüleményei akarta siker, nem volt boldogság, nyögött az embernem szabadító után, panaszos jajok epedének le a' nyomor' ajkairól, szenvedő szivekből szakadó sohászok emelkedének fel az ember-alkotóhoz, kinek jósága látván „a' földön elhatalmazott nagy megvesztegetést, mivel minden a' földön élő ember a' gonoszság' útján jár vala, (Mós. 1. k. 6: 12.) monda a' kebeléből szakasztott hatalomnak, fiának: — szállna alá a' földre, felnyitni az emberek' szemeit látni a' keresett gyöngyöt, a' boldogságra ő mutatna biztos ösvényt, 's állítaná fel országát, melly-

ben boldog lehessen ki lenni akar. — Jött az emberré lett Isten, — megdördült szava a' lelketlenek között — fölelevenedének, 's a' szeretet' boldog országában látták magokat; — a' siralom' völgyének panaszlott föld' embere kezdé érezni nagyságát, a' földön túlra terjedő méltóságát, 's ő szelidebb lön, 's embertársa is idüle az emberisten' tanítására; mert megértett vala az idő, melyben a' kereszténység' isteni alapítója, Krisztus, embert tanita szeretni mást, mint önmagát, 's szeretni még ellenét is. — A' szeretet áll, 's im meg van találva a' gyöngy, mellynek keresésében annyit izzadának a' bölcsek, az évezredek; — felbontva a' varázs csomó, mellynek feloldásán annyit tépelődének a' tudósok, — elgördítve a' nehézség, mellyen általtörni senki nem tudá; — szétporlott a' szikla, mellyen győzhetlen vára büszkélkedék a' szeretetlenségnek, honnan szórá parancsait azoknak, kik még nem tudák, — vagy alig — hogy tetemeikben az isteni szikra olly mélyen alszik; — áll a' szeretet' nehezen alapított iskolája, 's milliók járnak oda tanításokat venni, holott az okosság, 's még egyéb erények' tanítóit csak alig akará hallani néhány, igen — mert észrevevé, hogy okosság szeretet nélkül, csak magának szeret lenni okos; — de a' szeretet személyválogatás nélküli, 's mondja: „mit neked, azt másnak“ im a' boldogság, a' megelégedés' alapelve, melly szerint boldog lehet a' boldogtalan is, 's az, kit a' közvélemény is annak tart; csak az emberek közönségesen tartsák meg az isteni tanítónak szavait, úgy az éden' kapuja — melly után fohászkodnak, felnyilik előttök, — ők itt lehetnek boldogok, 's a' siron diadalt innepelve boldogságokat folyta:hatják.

Szeretetet tanít a' nagy mester, boldogító vállásra, igaz Isten ismeretre vezeti a' vak Szaduczeusokat (Mát. 22. r.), kik hallván isteni mély tudományát álmélkodának; ezt hallván a' Farizeusok, hogy a' végtelen okosság bedugta a' Szaduczeusok' szájaikat, egybegyülének, 's kérdé ötet közülök egy törvénytudó kísértvén ötet: Mester! gonyolódva — melyik a' legjelesb parancsolat a' törvényben? mondá neki Jezus: Szeressed a' te Uradat Istenedet teljes szivedből, és teljes lelkedből, és teljes elmédből. Ez a' legfőbb és első parancsolat. A' második pedig hasonló ehhez: Szeressed embertársadat, mint önnön magadat. E két parancsolatból függ minden törvény, ezen alapszik minden kötelesség, minden erény. —

Megújítva hallák — a' magokat álnokul tettető, 's embertársaikat kábító Farizeusok, az Isten parancsot, melyet nem teljesítenek, — 's remegének, mert ők a' törvényt tudák, de meghalatak a' haszonért, és a' szeretetlenség' gyalázatos gyümölcsét édelélek, 's hogy tovább is ennek tiltott fájáról kövéredjenek, csalva a' gondoljaik alá bizottakat, a' sz. lap' bizonyossága szerint, inkább utólszor késérték Jezust e' részben, hogysem a' szeretetet ölelve elfogadnák. — Ennyire kihűlt a' szeretet még azok' kebeleikből is, kiknek tisztók vala szélszórni, 's növesztetni magvait. Krisztus tehát alapelvét szilárd elkötelettel a' Farizeusok ellen, 's mind azok' daczára, kik kiüldözék az emberek közül, a' szeretetet felállítá, 's szélesbíté, általa élni tanított 's éltetett, míg végre látá állni a' nagy és szép intézetet, melyben a' szeretetet szellemmé, lélekké 's fentartóvá rendelé.

Őt mint embert szeretetéért gyűlölé a' szeretetlenség, — dühének feláldozá, a' gyalázat keresztfájára felakasztá, mint embert meghalató: de gyalázatos felfeszítése dicsóséggé, halála életté változott, 's hijában gondolá, hogy az ő meghalásával a' szeretetet is meghalathatja; Krisztus testileg kiadá lelkét, de a' szeretet bebizonyította magát nem testnek; — Ő megfürdött ugyan vérben a' gyalúttan kereszten, de csak azért, hogy erős legyen, és hogy rémitőbb alakban mutassa magát győzhetlenné — a' szeretetlenség', melly őt üldözté, ördögének. — Krisztusnak nem annyira testét, mint lelkét akarák megszüntetni a' Zsidók, mert hisz a' test: 'lélek nélkül tehetlen, a' szeretet pedig nem a' test, hanem a' lélek' műve; ez pedig halhatlan. — Krisztus szeretetének — az anyyirá isteninek 's istenítőnek — áldozatul esett; de szeretete kiuszott véréből, sebes haladással sietett az emberek közé, 's egy kebel által ezer, ezer által millió tölt el vele, 's im ő él, elszéllédve elhatalmazva uraságot von ellenén; vérrel erősített alapján társaságok, országok, nemzetek építvék, állanak rendületlenül, 's állandnak örökké, mert a' vérrel összeenyvezett sz. alap nem szünhet meg, 's ha meg e' földön, átlép hazájába, honnan származék. Alapján álló társadalmak, keresztyényeknek nevezvék, maradni fognak míg ember lesz, 's míg a' földnek lakosa' kebelét szeretet melegítendi, melegítendi pedig végig, mert Isten mondá.

Higgultnémellykor Krisztus óta az emberiség' ezen űre, fentartója, 's vannak kebelek, mellyekben alszik korunkban is; de ez azért történt 's történik, hogy annál hatalmasban, annál méltóságosban tűnjék fel, ha fölébred, 's ha életre lép; és éppen azért, mivel sokan tán

kebeleikben elaltatták ezen minden erény, minden jószág, tökély, 's szentség' szülőjét; mivel tudom, hogy minden korban tisztöknek tarták őt némelyek ébresztgetni; én is csekély tanítványa az Istenembernek, tudva tisztemet, teszem; és ha a' nagy nem alvó, detán álmos testben, a' kereszténységben, mellynek lelke, szíve a' szeretet, csak néhány cseppet mozgásba hozhatok: úgy fogom érezni magam, hogy kötelességemet teljesítém.

Legyen tehát minden ezutáni beszédeimnek alapja és vezére, mi minden élőnek boldogító eleme és élete ez: „Szeressünk“ — Szeressük az Istent teljes szívünkől, és teljes lelkünkől, és teljes elménkől, mert az Isten iránti szeretet egyedül fenségesíthet bennünket. Szeressük embertársunkat, mert ez iránti szeretet nélkül csak magunk élünk, magány élet pedig nem az: Szeressük önnön magunkat úgy, mint a' két fölebbi szeretet 's önmagasságunk kívánja. Szeressünk! mert szeretet nélkül bomlik minden rend, gyérül minden erény, silányul, 's halni kíván maga az élet is; — nélküle az igazság, melly első szülöttje, távozik, — az édes boldogság keserű boldogtalansággá, a' megelégedés fanyar izetlenséggé változik. Szeressük Istent, miért, és hogyan? ez legyen a' vallás. *) — Szeressünk minden embert mint felebarátunkat, mint önmagunkat, mikép, és hogyan? 's ezt teremtsen bennünk az Isten és vallás. — Szeressük magunkat, mi okért és mint? ezt teremtsen bennünk Isten, vallás, és embertársunk. — Ez a' szeretet! és csak ez lehet az, mit az Istenem-

*) Vallás szót nem Confessionak, hanem Religionak hasznátom, habár nincs is meghatározva, minek nevezzük tulajdonlag magyarul.

ber Krisztus annak monda, mit legfőbb parancsnak állíta fel, és semmi más.

Szeretet' sz. Istene, minden emberek' atyja! egy Téged mindenek felett, embertársait mint testvéreit úgy mint önmagát szerelő gyermeked könyörög Hozzád, fölsirja a' földöni szeretetlenség miatti panaszait magos egedbe, — mert nem úgy szeretik az emberek egymást mint Tied, — nem magokat mint Tőled származottak — nem Téged mint legfőbb tökélyt, 's legtisztább legazentebb szeretetet! Mély alázattal kérem kegyelmedet! forraszd össze szereteted' hőmelegével földön zsellérkedő, egymás iránt higguló gyermekeid' szíveiket! hogy elismerve mindenek Tőled származásokat, mint egy szerelő atya' édes fiai, egymáshoz igaz testvérileg fűződjenek! Adj minden kereszténynek okos érte'elmet által-látni, hogy nincs élet e' földön, 's nem lehet ezen túl — szeretet nélkül. Szeretet' szent tüze nélkül, egy örökös tél borzalmas dermedésbe tartaná földcsillagod' lakosit; 's Te nem ezért remekeléd az embert! tövis-lepte pálya szeretet nélkül az emberi élet, 's Te nem akarhatod, hogy szeretet által megváltott embered folyvást tövis-vérezte lábbal fussa a' pályát! Szeretet nélkül setét e' világ; adjad, hogy az emberek inkább szeressék a' világosságot, mint az élet-halató setétséget! adjad, hogy az ember szeressen inkább látni, mint vakoskodni, mert vakság a' szeretet-nélküli élet! De Te is szeretet - alapító Jezus, kinek a' boldog élet' országának 's a' szeretetnek polgár - levelét véreddel kellett lepecsételni, ki emberiránti szeretetből ivád emberért a' halál' vérpoharát, adjad, hogy az általud szerzett szeretet-szövetség, melly Istent földi gyerme-

keihez, 's ezeket egymáshoz fűzi, szünetlen épségben megszentessék! adjad, hogy kik magokat általad Keresztényeknek nevezik, kölcsönös szeretet által, — mert ez teszi csak a' keresztényt — azoknak lenni be is bizonyítsák magokat.

Ha ki nagy, tartós, az idő' viharjaival, és vészeivel megküzdhetni hatalmas várat, vagy évezredekét át fenmaradandó épületet állítani akar, első gondját oda fordítsa, hogy erős anyagokat gondoljon és szerezzen alapnak; vaskemény szikla legyen ez, melyen a' nagy épület inogtalan megálljon, melyen az idő' mindeneket összemorzsoló foga megvássék, 's melyen a' tőle kinevetett ellenség ne diadalmaskodhassék. — Igen is, alap szükséges mindenben, 's erős alap. — Rodiusok, a' halhatlanságnak épített óriás szobrok, alig büszkélkedék öt tizedéven át, midőn leroskada; — megrendült a' nagy terhnek engedő porló gyenge alap, lealázá magát a' világnak nyolczadik csodául kitett, sílány talpkőre emelt roppant munka — letörpült bámult magassága; ledöltére azt mondák a' csodát építeni akarta alvó ősöknek élő fiai: „Apáink midőn emelék a' korán leheveredő művet, felül rakák az alapot, im' mutatja — tetejének kell vala alól jutnia“; kineveték a' gyermekek elődeiket, kik az alaptalanságra is örökösséget akarnak örül lekötni. — Így járt minden — az alapra akadni nem tudó hajdanban, alig kezde lenni, lehetni is megszűnt.

Alap kell mindenben, nem is biczehető alap; alap tehát az emberiség' általános boldogításában, a' társaságok' tartósításában is; — miért nem lehetének tartósak

az ókori nemzetek? — megfejti ez: „hosszas létesülhetősöknek nem adának alapot.“ Mire nézve állandósítobb, szilárdabb 's dönthetlenebb alap nem volt, nem lesz, nem lehet, mint mellyet az ember megváltó Jezus égből hozale — a' szeretet! — 's ezen gyémánt alapra ők nem akadhatnak.

Voltak birodalmak, mellyek' sirjai bemohosodvák, léteztek nagy nemzetek, mellyek' szomorú, elenyészteken csak a' bús emlékezet gyászol; — ők nincsenek, mert a' visszavonás' szeretetlen vad lelke letörölve őket a' lét' táblájáról, mivel nem vala, mi szelidíthető, mi megismertethető velők az embert; — nem vala, mi a' természetes ugyan, de eldurvultságok miatt alvó irtózást 's iszonyt felébreszthető kebeleikben az embervér' látására elborzadni; ha bár egymás' vérében fürösztve rövid ideig élteté is őket, végre temetésök' sajnos dombján kaczaga társadalmi megsemmisedésöken — mutatva hová lesz, hová kell lennie a' társaságnak igazi alap — szeretet nélkül.

Vannak, fájdalom, még ma is nemzetek, mellyek' jégkebeleik az isteni és emberi szeretet' melegétől felolvadva nincsenek, de igenlik is, mik ők?! fel 's levetőt játszik velők a' szeretet - nélküli magokra hagyatottság; — vannak, mintha nem lennének, félemberek, 's félbarmok — a' sajnálat' szomorú tárgyai! — alaptalan társasági épületeket a' szél kormányozza! elégszer elmerítve őket a' sanyar' tenger habjai közé, máskor a' hajótörést szenvedőkkint, kémélet nélkül a' parthoz sujtatva, megapráttatva; — vannak, mint a' vihar-tól ragadtatnak, mennek míg meg nem akadnak, 's míg az akadékhöz nem zuzatnak! — igen is, mert társaságok fővenyre épített ház, melly, ha eső szakad le, 's

folyóvizek áradnak, és szelek fúvnak, és azon házba útköznek, — összerogy, 's egész romlása következik (Mát. 7: 26. 27. Luk. 6: 49.).

Mi épületre nézve a' mélyen letett rendületlen alap, melly a' magához mintegy enyvezett többi testet a' zivatarok' minden erőködései, 's szilajkodásai ellen sértetlen megtartja; mi testre nézve a' fő: az a' szeretet az emberiségre nézve általános, és nemzetekre nézve részletesen. — Éljen az ember fő nélkül; 's álljon a' szél' dühének kitett fővényre épített alaptalan ház sokáig: akkor hiszem, hogy tartós lehet az emberi társaság is szeretet nélkül!

'Társaság, melly Krisztus' szeretetére rakja állandóságát, hasonló egy bölcs emberhez, ki házáat kősziklán építé, és eső szakada le, és folyóvizek áradának ki, és szelek fúvnak, és arra a' házra rohanának, de be nem dőlt, mert kősziklára vala alapítva (Mát. 7: 24, 25. Luk 6: 48.); t. i. ha a' szeretet egy társaságban egyesül, jöhet ellene összeesküdt erő, egész hatalom, érheti vész, ijesztheti csapás, komorulhat felette minden mi pusztító: ő mindenen győz, őt semmi meg nem rettentheti; mert az egyesült szeretet semmitől félni nem tudhat, csak önhidegedésétől. — Jól is mondá azt sz. Anselm, szólva a' szeretetről: „Krisztus' szeretetével, ugymond, tölt ezer férfiú, győzhet száz ezeret, mert a' szereteten nem fog a' szeretetlenek' fegyvere, 's mikor az ellenből tiz ijed meg egytől, akkor a' több vagy szeretővé lesz, vagy megfutamszik remegve belsője' vádjaitól“, és szenai Bernardin *) „ha ugymond a' kereszt' tudománya, melly szeretet, két ezer tiszta kebelre talál, mellyeket semmi más

*) Serm. Med. hab.

nem vezérelhet: oly hajnoki lesznek társadalmoknak, kiken a' világ' összes ereje erőt soha nem vehetend, sem ígérlet, sem csáb, sem fenyték, sem tömlöcz, sem vas, sem kin, sem halál őket meg nem rettentheti; — de ezért csak sohajthatunk, mert kevés kebel a' szeplőtlen kereszt-szeretetnek birtokosa!“ csak álljon tehát a' társaság a' szeretet' köszikláján, a' pokol' összeforrott ereje is elgyávul megütközni vele, pirulva hátrál előle, mert ő önmagával meghasonlott, a' szeretet pedig összetestvérült.

A' szeretet' első gondja legyen az Istenneli foglalatoskodás, mert ez lelke az emberi szeretetnek. Nem szeretheti senki a' magához hasonló teremtményt, ha a' teremtmény iránti szeretetének gerjedelme nem egész. Nem szeretheti az ember ön magát is, ha az istenség' nagy ideálja által, remek helyezete' méltánylására nem jut, pedig e' nélkül nem juthat; mert csak úgy, ha az ember' lelke előtt az istenség' legszentebb 's legtökéletesb képe lebeg, kelhet előtte egy dicső sugára a' tökéletesülésnek, melly őt rendeltetése' céljának elérésére, kénytelen, — 's lehet-e ember tökéletes, ha tökéletesb nincsen szeme előtt, kinek mintájára magát alkalmazza; kitől magát illőleg szeretni 's becsülni tanulja? lesz-e a' tanulóhól valaha tanító, ha nincs kitől tanuljon, még tanulónak sem nevezhető; — lesz-e tanítványból művész, ha nem mesterítheti magát annak művész mellett, a' tökéletesb oldalánál? Ezért Krisztus első 's legfőbb parancsnak teszi tudományában az Isten' mint legtökéletesb lény' szeretetét, kinek fenséges fogalma szerént ember, embertársát, 's magát érdemesíteni tudja, tudva azt, hogy ez a' kép, mellyre függesztve lelki szemeit elámul 's magát cso-

dálja, hogy bámulhat ollymin, minek bámulata' következtében kénytetik bámulni magát 's embertársát, ki szinte hozzá hasonló bámulni tudó lény!

Azon, hogy van-e Isten? ha a' mult század' egy két, nem tudom minek nevezzem, tudatlan tudósát kivésem, kételkedék-e valaha egy bölcse? — Aristoteles már erősen meg vala erről győződve, mert királyához írva azt mondja: *) Régi és elődöktől átvett igaz beszéd, hogy mindenünk Istentől 's Isten által van. Pythagorás pedig: az ismeretlent, a' szentet, és nagyot, kit ő műveinél fogva nevezni tudatlan, imádja maga, 's imádtatni akarja tanítványaitól is. Epiktet pedig azt állítja, hogy képtelenebbet semmit nem gondolhat, mint olly embert, ki az egekben elszórt ragyogó betűket, mellyek szint olly vénnek mint az idő, nem tekintheti mindannyi nyelveknek, 's ki a' földön szétvetett annyi csoda sok tárgyat mindannyi könyvnek nem nézheti, melly azt foglalja magában: „imhol az Isten,“ melly azt kiáltsa! „im itt is a' nagy művész.“ Sokrates Istent erősen hisz, hite a' bizonyos tudással egy; csak a' maga fennmaradásáról holt után, kételkedik, midőn mintegy mondja: hogy az ember csak azért olly nyomorú, mert Istentől életet kapott, mellyet sajnálva hagy itt, bizonytalan lévén vajjon folytathatja-e? Többet előhozni nem akarok, mert mind elismerik.

Az új különczök ellen kikelni nem akarok, mert én szívesben hiszem felölök azt, hogy a' kórkor előtti hir - 's nevezetességért, 's nem meggyőződésből ta-

*) Velus et a majoribus acceptus hominibus est sermo, quod omnia a Deo et per Deum nobis sint constituta. Arist. ad suum reg.

gadnak Istent. Ezt meggyőződésből nem tehetik, mihelyt bármiről meggyőződési fogással birnak. — A' legújabb kor szelidebben gondolkodik, 's neki Istene, kit én szeretni tanítok, van; csak abban tartja magát magasbnak az előbb élteknél, hogy neki a' nagy Lényt 'Isten' névvel nevezni kevés; azonban a' határozott emberben nem roszalhatni azt, ha neki nagyobb 's szebb képzei lévén a' legszentebbről, ha remekeit látva elragadtatik azon gondolatig, hogy ő azt, kit az előkor Istennek hiva, nagy műveinél 's határozatlanságánál fogva nevezhetlennak állítani bátor, valamint a' Sz. Pál térítette Atheneiek is meretlennak (Apost. csel. 17:13.), mert csak ugyan az is; 's jobban örülünk annak, ha a' kis ember így imádja Istenét, illy fellengző képzettel van felőle, mint hogy azt rebege mit az oktan „nincs Isten“ (Zsolt. 13.), mert van, és semmi annyira nagyítani nem képes az apró embert, mint az imádandó legtökélyesb lénynyeli foglalatokodás; ha az ember tud, ha tudhat, maga tökéletesítésének mintegy mintaul képzeln egy egész tökélyt, mi a' sárföldön nincsen, egy teljesen jót, mit emberek között nem lelhetni, egy legkegyesb Atyát, egy az emberi fogalmat felülhaladó szépséget, egy határtalan mindentudó, mindenhatót, kitől ő, 's minden más lény veszi származatát, — már ezen fenszárnyaló gondolatnál is fenségesítve érzi magát, a' tökéletlen kicsiny ember egyéb létezők felett, — mellyek vannak a' nélkül, hogy tudhatnának, csak gondolattal is felebb lenni — testöknél.

Tökélyhez tartozik ugy vélem az is — bár néme-lyek, mindent csak a' természet' szemével mérni szeretők, ellenkezőt állitanak is — ha az ember olyvant képzel-

het magának, mit testileg nem lát, mit műveinél fogva a' testnél finomabbnak csodál, mert már az, hogy képzelhet, 's hogy lelkében mintegy megtestesíthet mi testnélküli — gondolattal — tökély. — Nagyon szűk körű tudás lenne az, mit ember tulajdonképen a' földtekére nézve is tudhatna, ha ő magának képzelni nem tudná — mit még is tudásnak nevez: — így China fővárosában soha nem volt, de tudja hogy van, 's ő oda viheti magát egy szempillantásban, és ez nála tökély!? miért nem lenne tehát legnagyobb tökélye embernek, mit előbb állíték annak. — — Ha pedig a' világ' csoda rendszerét szemléli, ha széljelveti tekinteteit e' roppant mindenségben; 's ennek remekéből egy végetlenül bölcs, nagy, jó, szent, mindenható 's megfoghallan lény' kézzel fogható bizonyos jelenségeit sugározttatja lelkébe; — úgy vélem, méltán bámulhatja magát egy kis világnak, egy Isten' szikrájának már ezek' gondolhatásánál is, 's köteles hódolatra hajlíthatja magát, kebelében hordozva az Istent! Isten az ember, mikor magát Istentől eredettnek tudja, 's nagy eredetének megfelelni törekszik, ugymond Sz. Ágoston; 's azért is rendelé, ugymond Laktancz*), Isten az embert e' tarka mindenben, e' csoda nagyságú teremtmények' halmái fölé, hogy legyen egy kis eleven, érző és gondolkodó por, melly csodálhassa magát, hogy beszélhet, hogy magához hasont érthet, ítélhet, gondolhat, 's mind ezt közölheti, — mindent elnevezhet, 's ki csodálhassa még azt is, hogy csodálhat mindent mi van, gondolhat mi nincs, volt, 's lehet.“

Ha látja az ember, pedig látnia kell, mert szeme van, — ha érzi és méltányolja, pedig éreznie 's mélt.

*) Libr. 4. Inst. dis.

tányolnia kell, mert szíve 's esze van — a' körötte lévő legparányibb 's legnagyobb alakokban mutatkozó tárgyakat egyenkint, 's egyetemleg: lehetetlen neki egy mestert nem képzelni, ki ezeket czélra siettetí és juttatja, származatban és enyészetben egyiránt örök fentartási rendszer mellett állandón őrzi. — Ha látja az ezer különféleségbeni egységet, el nem szakadható lánczot legnagyobbtól legkissebbig, az ősz Kárpát felhőket verdeső csucstól egy hangya-holyig vagy vakand-turásig, a' feneketlen Oczéántól egy tenyérnyi ezeréves kifogyhatlan tócsáig, elefánttól szúnyogig. Ha szemléli az ugyanazon anyagok' ezerképeni változását, olly végetlenül sokféleképeni vegyületet, 's még is ugyanazonságát, a' temérdek erő, 's erőtlenség, hatás és visszahatás közt még is fenálló nyugalmat. Ha tekinti a' beteg képzetet felülhaladó terjedtséget, és számot, a' tengerfövény sokaságu csillagtábor, az annyi testeket éltető napot, és a' bogarak 's férgek mozgatta földet — öncsillagát, mellynek csodásságáról átviheti nézeteit, következetesen a' még annyi milliárd látható 's láthatlan égi testekre — elandalodva merenghet több életet-által felettők, 's lakatlanoknak üreseknek csodálni nem fogja, mert ez, még nem egész czélja létöknek, hogy t. i. ember bámulja 's bennök gyönyörködjék; — a' föld emberlakta halvány csillag, melly függ a' nélkül, hogy helyéből kibillen; — elámulva kell neki következtetni egy mesterkézre, melly azokat mind úgy aggatta fel, hogy ennek ne árthassanak, — 's melly ennek szünetleni forgásra el nem kopható tengelyt 's sarkakat remekele.

Ha mind ezek', 's ilyenek' hosszas, figyelmes szemlélete és csodálata által a' hatalom és értelem'

temérdek összehatásának képe az ember' lelkében fellobbanik, a' fellobbanás' fénye tisztán állítja elébe annak tudását is, hogy minden, mi ő, mivé lehet, — minden mit gondol, érez, akar, cselekszik, és édel, szóval egész lényét, fentartása, 's tökéletesülése' minden eszközeit e' hatalmi és értelmi összehatásnak köszönheti, köszönheti Istennek, hogy egyedül ő az, kinek minden lélezők között szerencse jutott bámulhatni ezeket, a' bámulatban gyönyörködni, magával meg nem elégedni, 's nem elégedhetni meg a' földdel is, mert lelke' vágyai tapasztalhatni ragadják a' földiek' unalma után azokat, miket szemei olly homályosan, de bizonyosan látnak. — Ezen bámulatára az embernek — fölébred kebelében azon erős hit, 's tudás „van Isten“ látom őt, minden tárgyban, — mondják a' fűvek és plánták, beszéli a' hegyek' arany- és ezüsteres gyomra, a' vizek' könyvében látom őt, magamban érzem, magam felett olvasom! — a' csodálat, tisztelet, hála' legmélyebb érzeteinek azon kimondhatlan vegyülete járja el szívét, mit ő szeretet és imáadásnak, 's hódolatnak tudhat elnevezni, bátor nagy érzetét a' felséges iránt, hozzáillőleg akarná kidogni. — —

Ez az, mi az előttünk lebegő, már most imálandó képet, saját kicsinységünk' ellentételében támasztja fel, és még sem alacsonyít le, sőt igen is fölemel. Mert minden érzemény, melly bennünk szokatlan magosra hág, lelkeinknek felebbi erőket kölcsönöz; 's nem süllyedni érezzük magunkat hanem közeledni a' nevezhetlenhez, ki felé kebleinknek olly megfejthetlen vágyai vonzanak, leginkább akkor, ha csoda miveit méltányolni tudjuk 's akarjuk.

A' szóztalanok' és lelketlenek' csodás szerkezete inti az embert Istenismeretre, 's szeretetre, — mindenben az Isten' imádandó tökélyeit találhatni 's láthatni, 's ezért irántai hódolatra kényti az embert minden.

Felmagasítva érzem magamat, ugymond Aquinai Tamás: *) az Isten' gondolatánál, de többet érzek, hogy sem érzetemet szóra testesítsem, 's örülök, — mert szegény az ember, ha határozott elméje kimerítheti Isten iránti gerjedelmeit, kinek tökélyei kifejezhetlenek, ki műveiben kimondhatlan, ki e' világban, 's ezen kívül olly nagy, hogy mellette az ember kicsinységét nem is névezheti. — Szeretem én ezen imádandó valót, szeretetem 's hódolatom parányi bár, de én csekélyebb vagyok, sem hogy ezt kijelenthessem; ezen kevés is engem nagygyá tesz, mert érzetem olly nagy, hogy az emberi nyelv beteg 's gyarló azt kimondhatni; picziny vagyok, 's még is nagyobb, sem hogy magamat kimondhassam, midőn a' kimondhatlanról gondolkodom, elmélkedem! — —

Azonban Istent mint legszentebbet, leghatalmasbat, legtökélyesb mindenható lényt, szeretnie mindenek felett kell annak, ki látva e' világ' csoda alkotmányját erősen meggyőződik létéről, szerzői 's gondviselői bölcseségéről, de tőle félni nem, mert mint Sz. János mondja: „Félelemnek nincsen a' szeretetben helye, mert a' tökéletes szeretet kirekeszti a' félelmet, gyötrellemmel lévén összeköttetve a' félelem“ (1-ő Lev 4; 18.) és való is az, hogy kitől félnünk lehe', abban tökélyetlenségnek, vagy bár minő lelki hiánynak lenni kell, vagy bosszúállásnak, vagy haragnak, vagy bár

*) In diss. Euch.

minek, mi őt félelmissé teszi. Isten a' legtökéleteseb lény, 's ő még a' rosznak sem árthat!

Természete ugyan a' gonosznak borzogni, pirulni, reszketni az előtt, kit felette jónak ismer; természete a' véteknek az erény előtt iszonyodni, bátor az erény jó 's tőle félni nem szabad: de a' bűnös érzi az erényes előtt, millynek lennie kellene, 's nem azért fél az erényestől, mintha tőle félni lehetne, attól kit jónak ismer, hanem azért, mert bűn terheli lelkét, 's az erény' szép illata üldözi őt!

Az Istentől is tehát, a' tőle vett nemes ajándékokat rosszul használó embernek, nem azért kell félni, mintha Istenben lenne valami olyan mitől félni kellene, hanem azért, mert az ember megfélejtkezve magas eredetéről, magában azt a' mi jó, a' mi benne Isten, eltemeté.

Mit Salamon példabeszédeiben mond: „az Isten' félelme a' bölcseség' kezdete“ (1: 7.) nem azért hozza elő, mintha Istentől félni kellene, hanem mivel Isten ismeret nélkül nem adatik bölcseség, és mivel, kilátja 's méltányolja az Isten' csöda műveit, ki bölcsesé lesz a' természet' vizsgálata által, azt valami sz. félélnység járja át a' kifejthetlen, a' kitanulhatlan remek' vizsgálatában 's szemléletében. — A' Zsidóknál a' félelmet. jelentő szó, kivált ha Istenről van a' beszéd, mindig szeretetet 's tiszteletet teszen, *)

Hibáznak tehát azok, és a' valláson legnagyobb sebeket ejtenek, kik részint tanítva, részint parancsolva, a' kisded gyenge értetlen lelkekbe Isten felőli ama' képzetet vernek, mellynél fogva Istentől — még,

*) Szepessy Bibl. ezen helyr. észrevétele.

kicsiny a' gyermek fél — hol pedig megnőtt 's benne az indulat' heve, — a' ferdén nevelt szív lealacsonyulva győz a' valláson, 's kit zsarnoknak feste előtte a' gondtalanság, az iránti félelmét legyőzve magában, vallástalan lesz, 's utálni fogja a' legszentebbet, vagy meg is tagadni, kit mindenek felett szeretne, ha czél-szerűn ismertették volna vele meg jó korán, a' leg-tökéletesbet! A' vallást Jézus szeretetre építé, és nem félelemre, 's im lássák, kik a' nagy mester' tanításai ellen az Isten iránti szeretetet félelemre alapítani akarják. — Lássák azok, kik a' nyári égi zavarokat, gyermekeikkel Istent ismertetni akarva — Isten' haragjának nevezik, mintha a' hatalmat jelentő dörgésben is nem lehetne inkább szeretetet, mint félelmet képzelni 's képzelteni!

A' legújabb időkben, ha lenne is Istentagadó, nem egyébnek tulajdonítható, mint czéltalan — szülők 's nevelők általi — Isten-ismertetésnek; — mert ha picziny korától fogva az emberrel a' természet' legválogatottabb darabjait fogják ismertetni, ha azokat olly szép, mint kell, színekkel festeni — már a' gyenge gyermeki szív elérzékenyedve azok' látására kérnendi: kitől ez, kitől amaz származék? 's im itt az idő vele megismertetni, kit ő korán megszeret, 's ki iránti méltó szeretete napról napra tisztulni, az irántai képzelei magasulni fognak. A' természetben gyönyörét lelve, későbbben gyűlölője leend ollyan álbölcséségnek, melly szégyenl Istent szeretni azért, mert nem látja, — mint ha sokat nem szeretne a' földön, mit nem lát, — ő látandja az Istent a' természet' minden darabján!

Mikor az ember születik, akkor semmi ismerete nincs, ő semmit nem tud, még azt sem, hogy van! min-

den tudománya a' külérzések által leend, melyekből később a' vizsga figyelem, a' mélyebb okoskodás következett, 's csodaszép mély ismeretek' gyöngyeire talál. E' szerint nagyon természetes módnak találom én, azt az Isten-szeretetre és vallásai ébresztést, melylyel először a' mi földünkön létező tárgyak ismertetének czélszerűn a' gyenge elmékkel, — ezeknek tulajdoniból vezetgetnének következetesen a' legokosabb ember' határozott műveiről az Isten' bizonyos létére, és tökélyeire: így mikor már a' természetből az Isten-ismeret eleikbe van adva, ekkor önként gerjedni fog a' szív a' kimondhatlan hatalmu határtalan művész' szeretetére, 's a' bennei mint legtökélyesbeni gyönyörködésre: — ezután a' szív a' Krisztus' tudománya' magasságához 's szentségéhez önkint fog simulni. Ha így ültetnék az isteni szeretet' és vallás' magvait a' még viasz hajlékony szivekbe, azok később el nem távozhatnának az erény' szentségétől, kebleikbe a' megvesztegethetés, a' vallástalanság be 'nem férközhethetnének.

Ha arról, mit olly nagynak érzek magamban, mások' érzeteire következtethetek; nem hiszem, hogy legyen, hogy lehessen ember, kibe csak parányi érzés szorult, hogy őt a' természet' csodás éke, az abban megfoghatlan rend, melly feldiszipve van a' képzet' minden kincseivel, ne ragadja fel ahhoz, kinek szeretetéről van a' szó; hogy szép és magas gondolatokkal, nemes és szent érzetekkel szive el ne teljék, hogy szeretetre méltó erényekkel meg ne gazdagodjék. Ezt a' földet édennek fogja bámulni, melyet 'kimondhatlan gyönyörökkel, diszes és felemelő kecskékkel rakott meg a' teremő kéz; — e' földet, az annyira

szépet, a' kecseset, szereti az ember, — mennyire dicsőbbnek kell lenni annak, kitől ez mind erede, 's mennyivel inkább kell az embernek szeretni azt, kiről sz. Pál elragadtatással szólla: „Oh Isten bölcseségének és tudományának mélységes gazdagsága! mert ő tőle 's ő általa, 's ő benne vagynak mindenek“ (Rom. 11: 33. 36.) 's ki ne szeretné őt, ha szereti e' földöni szépeit? 's ki az, ki ezeket nem szerethetné?

Ezen szeretet a' valódi Krisztus - hozta vallás; 's lehet vallás ennél czélszerűbb? lehet-e ember, ki a' tiszta szereteten alapult vallásnak ellensége lehesen? ha van — úgy tompa érzettel van az maga iránt, tompább embertársa iránt, legtompább a' világ' csodás rendszere iránt! vallás' szükségességét a' polgári társaságok' állandósítására csak a' kába tagadhatja; csak az, kinek karcsu esze a' multakat a' jelenekkel nem homlokíthatja össze. Nem volt nemzet, nem társaság, melly vallás nélkül, bár minő volt is az, csak egy nap létezhetett volna, 's nem is lesz. Egyik is másik is csak azért szűnik meg hamarább, mert nem czélnek, az állandóságnak megfelelő vallás' kormányára bizá magát, mert nem a' szeretet' hanem sokszor a' gyűlölség' vallását választá. — Vallási szertartásokhoz sokszor ártatlan embervér kelle, 's ezt végre látták az emberek kegyetlen vallásnak, elálltak tőle, más-hoz csatlakozva, hol néhányan önhaszna koholt vallás uralkodék — de még is embervér nélkül, — mig végre itt is a' visszaélés' vadsága elrémtíté őket az olly Isteneiktől, kik csak kevésnek Istenei.

Vannak korunkban is még, kik a' tudatlanság' hangján, a' vak indulattól fölmelegedve állítani merék, hogy vallást csak zsarnokok gondolhatának ki,

hogy színe alatt elnyomhassák az ártatlanokat, hogy annál biztosban kényők' eszközének használhassák alattvalóikat, hogy a' vallás nem egyéb, mint az álnok családok' költeménye, 's azon nap, hold, csillag nélküli éjt varázslani akarát, mellyben a' denevér, 's a' bagoly setét baráti prédát körmölhessenek; — de ha ők emberi jólétet boldogságot 's megelégedést képzelhetnek a' Krisztus' világosság és nem setétség vallása nélkül, úgy én őket méltán veszedelmeseknek állíthatom a' polgári társaságra nézve, mert Krisztus midőn azt mondá: „én vagyok a' világ' világossága, a' ki engem követ, setétségben nem jár, hanem az életnek világossága leszen ő nála“ (Ján. 8. r. 12. v.) és ismét: „ha megmaradtok az én beszédimben, bizonynyal az én tanítványim lesztek, és megismeritek az igazságot, és az igazság szabadokká tészén titeket“ (Ján. 8: 31, 32.), nem egyebet akara, mint eloszlatni azon setétséget, mellyben a' vallás' köntöse alatt gonósz czélokak takara a' gazság! — és ha ki a' Krisztus' embert istenítő egyiránt és boldogító, minden salaktól tiszta vallását is, melly a' szereteten alapszik, korholni képes, én őt a' setét' veszedelmes emberének nevezem, ki azon üdvös intézetnek alkotmányát döntögetni bátor, mellynek dicső, mert szerető paizsa alatt nyughatik a' szerencsétlen sors-üldözött is, kinek sebeire balzsamot rakni parancsol, a' testvéri szeretetre épült, minden visszaéléstől mentesített vallás!

Nem is a' félelem, vagy a' természet' ismeretlensége, 's bőszerűségétől rettegés, nem előítélet, vagy elhibázott nevelés szülé a' vallást; a' vallás egykoru a' vén világgal; nem volt soha az emberiség vallás nélkül; mert ha a' félelem, a' természet' ismeretlen-

sége miatti rettegés szülheté a' vallást: úgy a' félelem' kevesedése-, vagy elenyésztével, a' tudatlanság' megszűntével, a' vallásnak is meg kell vala szűnnie; sőt a' tapasztalat ellenkezőt bizonyít be, mert minél jobban kifejtvék a' természet' borzasztó tüneteményeinek titkos okai, minél inkább minden félelemtől felmentvék a' szabadokká lett emberek, minél tudósok, 's világosodottabbak az égen és földön a' bámulandó szép rendszert felfogni: annál hatalmasb vallási érzet gerjed kebeleikben Isten iránt; annál inkább finomodnak vallásos érzeteik, magasulnak Isten iránti megfogásaik; holott a' természet' ismeretében vad nemzetek vadak a' vallás - tudományban is. — Nem az elhibázott neveléstől, és előítéléltől származott a' vallás, — mert honnan vették azt az első nevelők? — senki mást vallásra nem taníthat, ha maga is nem taníttaték arra — az előítélet pedig igaznak tartott hamis ítélet lévén vallást nem teremthete, mert a' vallás szűnetlen 's bizonyos, ember és Istenközi viszonyon alapszik. — Nem származék a' tanításból, mert ennek vagy isteni vagy emberinek kell vala lennie; de egy sem fogadható el — mert vallások van azon miveletlen szerencsétleneknek is, kik csak kül alakokra többek kissé a' vadállatoknál, 's ezekhez isteni tanítás nem juthata, mert nekik a' nyilatkozott vallásról képzetök sem lehet; az emberi tekintet annál inkább nem eredete a' vallásnak, bár ha tagadni nem lehet is, hogy a' személyes önhaszon az ó kor' papjainak, az 'uralkodói vágy a' fejedelmeknek, okoskodás a' bölcseknek, költői elragadtatás a' költőknek, nem csekély rugót nyujtának a' vallás' megerősítésére, — melly ekkor már vala, — de mind ezen okok sem elégségesek megfejtani a' vallás'

eredetét; mert mint a' történetek igazolják — ő idősb a' papságnál, régibb a' politikánál, vénebb a' bölcsek és költöknél.

A' vallást nem kezdhette a' törvényhozói családság, mert vallások van a' törvényhozók nélküli nemzeteknek is, 's volt. A' vallás' forrása nem lehet egyedül a' természet' mélyebb vizsgálata; — ez bátor sokat hoz ahoz, hogy az ember vallásos érzetekre gerjedjen, de az egész vallás innen még sem következethető, mert a' világ külérzéinkre hatva a' különkülön tárgyak' változatosságát, különkülön megfoghatatlan tüneményeket, a' lényekbe különböző erőket varázsol szemeink elébe, de vallásos képzeteket, melyek egyedül értelmi hatalmunkat foglalatosskódassák, nem teremt hennünk. — De a' határtalan első emberi szabad akaratnak sem tulajdoníthatni; mert ezt állítani olly képtelenség, mint azt hogy embernek szabad akaratában áll eszével élni, vagy nem, lenni okosnak vagy nem, akarni az, 'erény és boldogság' útján haladni vagy nem, csodálva a' világban a' teremtó' nagyságát és jóságát, elismerésére 's szeretetére akarni hajolni vagy nem, sőt iránta hidegnek is lehetni, minél semmit képtelenebbet nem gondolhatni. Mik miután igenlik, hogy az előszámláltakból nem származtathatni a' vallás' eredetét, igen természetes azt állítani, hogy magvai elhintvék az egész emberiséggel közös titkos emberi természetben, 's ezt naponkint erősítik azok, kik daczolva ön magokkal, midőn legszabadabbak akarnak lenni minden vallási érzettől; akaratjuk ellen éreznek magokban ollymit, mi semmi más nem mint vallásos. Ezt vallják meg a' magokat világosodottaknak tartók, 's azok, kik az előítéleteken felül vannak, a' csonka

nevelést nagy lelkeikkel kiegészítették, azok, kik a' mindennapi embereknél tisztábban látóknak láttatni szeretnek; szóval azok, kiknek érzéseik fellengzők, magosak, őszintén elismerik, hogy életeikben van pillanat, mellyben ők sokat éreznek magokban a' nélkül, hogy megfejtetni tudnák magoknak az okot; 's mit éreznek, vallásos! — Ismerek a' köznapi-ságon jóval is magasban álló lelket, ki egy napra — mindig a' legszentebb érzéssel emlékezik vissza — ő szabad gondolkozásának tartja magát, az előítélettől mentnek, nemesnek, emberbarátnak, 's valóban az is; — bátor én szavának soha sem hiheték, mert nemes tetteinél fogva a' legvallásosabb vala mindig; — egy gyönyörű majusi reggel' óráiban velem vala, ő andalga, 's én gondolkodám az illatos réten harmat - gyöngyökben fürdő mesterkéltlen szép virágok' szemléletére, — felébredt benne, mit ő tompának beszéle magában — nem titkolható el vallásos elérzékenyedését, felém hajola, 's mondá: „Atya! van Isten, 's valóságos Isten Krisztus is! ezen reggel életlen' legszebb reggele, neked van igazad, én olyat érzek, miről eddig gondolni soha sem akarék, ezen érzet hatalmasb, sem hogy magamba fojthassam; ha eddig erről gondolkodni tudtam volna, lealacsonyultnak tudám egyszersmind magamat is, 's most olly dicsőnek, olly nagynak, hogy soha ezt, mit most érzek, ki nem mondhatom; magamban érzem az Isten' nagyságát, vallásosan imádom Őt, vajha elég szavaim lennének — belsőm' érzetét szóra testesíteni, halandó olly fennem ritkán imádá őt.“ E' szavakra elhalványula, szemei könnyben usztak, én bizonyos levék, hogy nem ábrándoz, mert ezek beszélék, minek ő szót nem adhata. — Azóta vallásos,

vallása Krisztusi, csak ezt ismerheti czél megfelelőnek, mert szeretet az alapja.

Mint hogy tehát az emberi természetben alapszik a' vallás kezdete, szükséges annak lenni; lenni kell, mert nála nélkül ember boldog nem leszen, 's boldogságának előmozdítása első eszközül kívánta természetete, ha bár sokáig a' valódit fel sem is lelheté, 's magától meg sem találhatá. — Ember boldogságot előmozdítani semmi nem képesebb, mint Krisztus szereteteni vallás, ezt keresé sokáig az ember-nem, de bátor csiráját magában érzé, fel nem fejtheté, mert maga nem vala elég érzetét valósítani, érzetének nevet találni, nem tudá elnevezni vallását szeretetnek, minek ez jelszava: „mit magadnak, azt másnak“, mert minden embertársadnak azon egy eredete van veled, egy az Atya, ki nem kívánhat egyebet, mint hogy egyiránt osztozzanak javaiból gyermekei, kiknek őt mindennek felett szeretniek kell. — —

Szeressük tehát Istent, a' fenséges, a' mindenható, a' legjobb, a' legigazabb Atyát, 's ennek szeretetéből tegyük mindent mi fenséges, szép és jó, 's ez legyen vallásunk. A' vallás' szentsége főleg tárgyazza az emberi boldogságot, szentségénél fogva törekedjünk minden embertársunkkal úgy egyezni, úgy élni, mint akarjuk, hogy éljen minden velünk. Szeressük embertársunkat, mint ön magunkat. Ezt szülje bennünk az emberi természetünkkel egy idős, boldogságunkhoz szükséges vallás, — erre ösztönözzön bennünket Isten, ki az emberi természetet egyformaságossá akarja, hogy egymás által éljenek; szeretet nélkül maga él az ember, magány élet pedig nem az. A' vallás nem emberi műv, valamint a' természet sem, 's

ha műve lenne, ezt mondhatnók legremekebbnek. A' vallás, ha szereteten épült, mert mást nem ismerék valódinak, — első beléptével boldogságra hív, és boldogít is; ez, valamint maga a' Krisztus mint megtestesült szeretet, az élet útja; 's hol ezt emberi tekintet, vagy egyéb körülmények miatt nem teheti, legalább vigasztal, 's reménylni tanít. — Szeretni Istent tisztán, melegen minder erőből, egész lélekkel, teljes szívvvel, ez a' vallás; — szeretni embertársunkat, mint ön magunkat, ezt teremtsé bennünk Isten és vallás, mert e' nélkül Istent nem szerethetni, 's e' nélkül vallást nem képze!hetni! ha sok ember szerencsétlen a' szeretet' hiánya miatt, akkor nagy az istentelen 's vallástalan emberek' száma, 's tán leginkább azok, kiknek szeretet által, istenesség, és vallás által legnagyobb 's legjótékonyabb tettekkel kellene hatni az emberi életre! —

Országos Széchényi Könyvtár

Nem csak magának születik az ember, 's valamint magától nem születhetik, úgy egyedül magáénak lenni, 's magának élni Isten 's természet' törvénye elleniség. Az ember tulajdonképen magáé nem is lehet, élete' része Isteneé, része embertársaié; 's valamint a' természet' ajándékai Istentől emberért, úgy az ember embertársaért van teremtsé; — az ember magán gondolva nem több a' vadon' állatánál, melly érzéketlen bolyongva prédát keres, 's az ember egyedül a' társaságban fejtetik ki azzá, minek lennie kell; de embert magán gondolni nem kell, 's nem is lehet, emberi segedelem szükséges neki ahhoz, hogy egykor em-

bernek nevezlessék, egyébiránt igen korán — még akkor, midőn védtelen, 's fegyvertelen zsákmányává lesz azon vadállatoknak, melyek fékezésére 's szolgálatára teremtvék, a' beteg anyai kebelről elrabolja az agyaras vad, ha nem lesz, ki a' szülő kinokat szenvedő anyát szivéből hullott gyümölcsével, a' magáról mit sem, csak az anyai emlékről tudó csecsemőt, ha az emberi szelid szeretet, el nem űzi az érzéketlen — gyenge konc után leselkedő rablót; egyedül a' szeretet emeli az embert állatokon felül, 's a' szeretet szüli az emberbe azokat mik által istenítve érzi magát. — Szeretet Isten iránt, 's szeretet jóteköny irántunk i fádalmaikért az emberek iránt, két sajátság emberben, melyet korán, még éretlen kebelében érez, melyet későbbben bebizonyítani, létének elengedhetlen föltétele, mert mindegyik képes őt mint a' teremtés' remekét, minden felül magas emelkedésben fentartani. — E' sajátságokhoz rokonul minden imádás, melyet Isten iránt mint fő jótevőnk iránt érzünk, minden hála, melyet szülőink iránt kebleinkben hordozunk, minden tisztelet, mellyel a' mult, és jelen emberbarátokhoz viseltetünk, minden készség, mellyel nyomorgó, szenvedő, sors-üldözött szerencsétlen szűkölködő embertársainknak segéd kezét nyújtunk; — szóval e' két tulajdonnak szülöttjei minden erények, minden szép, jó, és nemes tettek; minden tökély és jóság ezek' bőségéből csirázik.

Szeretni tehát embertársainkat mindegyikünknek minden rang, személy-válogatás, mentség, kivétel nélkül elengedhetlen föltételünk: mert ki nem szeret, viszonsszeretetre nem érdemes, e' nélkül pedig ássa meg sírját, 's fekszik le halál-álmod alunni. — Első

kötelessége kinek kinek vérszerű rokonit, atyafiat szeretni, ki ezt nem teszi, fenevadnál alábbi; igen ám! de az emberiség' egésze nem egyéb, mint számtalan házcsaládokra osztott nagy de egy nemzetség, mellynek Isten a' közönséges atyja, *) következőleg mindegyik tagja szeretetünkre, 's részvétünkre számot tartó testvérünk.

Azonban az ember határozott lény, az ő lelke, tehetségei, 's erőnei végesek, egy körben munkálhatnak csak. — Az ember ugyan lelkében ölelheti azon rokonit, kik a' földgömbön úgy elszórvák, hogy őket életében soha sem láthatja, szeretheti az ember Chinában lakó testvérét a' nélkül, hogy a' leírásán kívül tudna felőle valamit; szeretve sajnálhatja a' 'miveletlen 's szeretni tudatlan eszkimót vagy hottentot, a' nélkül, hogy rajtai sajnálaton kívül csak parányi jót is vihetne véghez reá nézve, mert az ember korlátozott, 's bátor lelke itt is, amott is egyszerre lehet gondolatával; ő még is csak egy társasággal lehet szorosb kapcsolatban, melly iránt tetleges szeretettel 's azon tulajdonképpen embertársival viseltetnie lehet és kell. —

Isten bennünket szeretetre alkota, de sz. Ambrus szerint **) miután nem tehetjük meg, hogy a' világ' minden embereinek egyforma testvérei legyünk, minthogy minden tartománynak nem lehetünk egyforma polgárai: szeretetünk' legnagyobb hatásának azon embertársaink' szűkebb körére kell jutnia, mellynek

*) Denique caelesti sumus omnes semine nati: inibus ille idem Pater est. — Lucr.

**) Lib. de offle.

egyik tagját mi is tesszük, 's ebben mintegy kipótolni, mit az egészre nézve nem tehetünk; — mi emberek lelki nagy erőnkre nézve hasonlítunk ugyan a' naphoz, melly számtalan égi testeknek világot kölcsönöz, 's világot ad földünknek is, de a' föld' minden részeit, még sem világíthatja meg egyszerre; most tiszta fénnel éltet bennünket, majd ismét másoknak gyújtja meg lámpáját, minket sötétben éltünk' egy részét vagy elalunni kényszerítve vagy mesterséges világnál eltölteni; így az ember, ezreken segíthet szeretete' füstnélküli tiszta lángjával, de az egész emberi nemre jótékony hatást gyakorolni senkinek ki ember nem adaték. — Bizonyos helyhez kell tehát az embernek szűk keskeny tehetőségénél fogva kapcsoltatnia, hogy azt tartozó szeretetével kivilágíthassa, boldogíthassa. Nincs ember, ki a' föld' minden társadalminak magát szentelni akarván annyit tehessen, mi csak kevésnek nevét is megérdemelje; ha igen sok részre osztja magát az ugy is kicsiny ember, parányiséga észrevétlenül enyészik el; ha egyszerre sokat egész szeretettel akar tenni azok iránt, kiket nem lát nem ismer, elmellőzve azokat, kikhez a' társasági viszonyok közel tartják, semmit nem teendhet, 's midőn a' világ' melegen szerető polgárának tartandja magát, oldala mellettiéi iránt egyszerre azt érzendi keblében, hogy hideg dermedésben van, melly őt is megfagylalja, 's igen későn veendi észre a' szeretetbeni nagy különbséget — akkor, midőn azt jóvá tennie nem lehet, úgymond sz. Bernárd, *) ő akkor térend meg az egészből, midőn késő bánattal látandja, hogy nem volt apa, nem gondviselő, nem polgár önnőnei' körében.

*) S. Bern. ad Eug. Pap.

Szeressük tehát az egész emberiséget ugyan, nem téve különbséget egyik vagy másik ember között, nem tekintve mellyik Pálé, mellyik Apollosé? (Kor. 1. L. 3; 4.) nem nézve nyelvre, szokásra, viseletre, válásra, bölcseknek és tudatlanoknak egyiránt lekötelve tudjuk magunkat; (Rom. I. 1. 14.) de még is ezt tudjuk leginkább azokra nézve, kik velünk egy társaságban, egy hazában, egy törvény, egy fejedelmi atya alatt élnek; ezektől, kik velünk egy társaságra nézve, egy törvény 's gond alatt vagynak, semmi vélemény, nyelv, vallás, el ne hidegítsen; ezeket Isten után, bár kik legyenek, bár minő tekintetben az Isten-imádásra nézve tőlünk különbözzenek, a' leggyengédebb érzéssel, mint önmagunkat szeressük; a' mi gyengéd szeretetünk, részvétünk, irántoki rokon érzetünk csatlandja őket hozzánk, ez által győződnek arról meg, midőn ellenségeiknek tartanak bennünket, ha őket szeretendjük, hogy mi jobbak vagyunk, 's dicsőbb csak azoknál a' Krisztus-tudomány, kik tisztábban szeretnek, szebb azon társadalom, mellyben élünk mi, mert az ellenségnek tilt tenni rosszat, parancsolja pedig őt szeretni, nyomorjaiban segíteni, nyavalyáiban rajta könyörölni, szükségeiben enyh kézzel testvérileg ölelni, sőt ha üldöz is, érette imádkozni. (Mát. 5; 44.).

Azon emberiség' önnünkkel egyforma hő szerepette, melly velünk egy társaságban, egy hazában, egy törvény, egy felettünk atyáskodó fejedelem alatt van, egyike a' szív' tiszteletre legméltóbb szenvedelmeinek, — de igen sok kell ahhoz, hogy ember ezt tisztán érezhesse. Ezren vannak, kik naponkint bitangolják egész tudóvel, teljes torokkal ezen emberiség iránti szeretetet, kik magasztalva szólnak mindent, mi társa-

ságokat illeti; kik büszkén megvetőleg tekintenek más társasági embertársokra, mintegy megvetésre méltónak tartva őt csak azért, hogy velők tán nem egy hazai, vagy nem egy nyelvű; de mutatják tettel, mert ezzel kell a' szeretet' szentségét bebizonyítani, hogy ők nem egyebek, mint a' bölcsnek fülemléje, *) hang 's egyéb sem. — Vajha ezeket nemesítenék az igazán szeretők, vajha megtanítanák milly vétek érzés nélkül mondani mást, 's mást cselekedni, vajha megtanítanák a' szeretet' Istentől eredett szent nevét érteni!

Az embertársi szeretetnek tisztának kell lenni, a' leg-tisztább keblekben; tudni kell annak, ki ezt említi, hogy az embertársi szeretetnek önáldozattal kell összetársulni, feláldozásával pillanatnyi kényének, megtagadásával az önhaszonnak, nem ritkán hajlandóságunk' és mindig gyűlölségünk' elnémitásával.

Ha tudja 's érzi az ember, hogy minden, mit életében össze kallott kezekkel, arcza' izzadásával szerze, minden javai, kincsei, háza népe, saját élete naponként és pillanatokként embertársai' körében megmentvék maradhatnak csak a' tolvaj kezeiktől, a' gyilkosoktól; ha érezve tudja, hogy e' szóban „társaság“ az emberiszeretet' összesége foglaltatik; oltár — elődei által Istenének építve; — ház, hol a' napvilágot elsőben pillantá meg, és az élet' gyermeki legszebb örömeit gondtalan 's bátran, senkitől nem félve izlelé; — a' föld, mellynek édes gyümölcseit éldelé, 's mellyek őt feltáplálák; — az atya ki érette fárada, az anya, ki velei szülőkínokat kiállá; — hitvесе, kihez a' szeretet fűzé; — gyermekei, kik véréből származnak; — rokonai, ba-

*) Vox est praeterea que nihil — Socr. de Lusc.

ráti, kik' körében élete a' keservek alól tágul, — csak egészítő-részei vele együtt társaságának, 's kik nélkül élete nem az, bizonyoson méltányolandja a' nevezetet, 's Isten iránti teljes szív, erő és lelkű szeretete után legforróbban ehhez csatlakozandik, mindent teend, mit boldogítására czélszerűnek gondol, mert tudandja, hogy a' boldogtalan társaságban ember, ki annak tagja, boldog s' bátor nem lehet.

Tudva magát, tudandja tartozó adósságát, 's kötelességét, valamint társaságai' emberisége' egészéhez, úgy annak egyes tagjaihoz is, 's nem foghat soha egyet is azzal keserithetni, mire másoktól számot mint viszonyra, tartani nem szeret. — Elégszer látunk az életben embereket, kik a' házaikat emésztő dühös lángok közé éltök' veszélyeztetésével, holmi bitvány darabokat, tán pipaszárokát kiszabadítandók rohannak, a' bölcsőben fekvő emberről megfelejtkézve! — 's nem sokkal természetesebb-e illy valamit tenni akkor, mikor a' társaság, az az mindnyájunk' valamije veszélyben forog. — És még is, melly csekély számúak azok, kik a' szeretet' nagy gondolatát felfognák, sajátokká tennék, 's ilyenkor az emberiség iránt bizonyítanak. — Szegény ember az, ki az egészség illető értelme, 's szerető érzelme' körét nem szélesíti, ó embertársaitól elkülönözve, keskeny 's mindig keskenyebb határok közé szorul, — szemei társasága' tekintetétől lassan elszoknak; parányi javaiban háza' falai közé elszigetelve, csak önmagát nézendi rövid ideig, míg végre ön hidegségében a' legszentebb legegységesebb kapcsolatokat nem látva — megsemmisedik. Ezért a' társadalmi szeretet' példái olly igen ritkák, ezért vagynak, kik a' szeretet' valódi értelmét magokévé nem tehetik, 's azt, mire saját

szívünk, lelkünk, eszünk, érzetünk olly természetesen inthetne, rendkívüli tüneménynek tartják, melly szeméiket, mint az égen széllyelpattanó tűzgömb, vagy a' mocsáros helyen a' gőzből felgyulladt gyertya legelteti, de lelkeikre benyomást nem teszen.

Jókor korán, még a' gyermeket kell szoktatni e' gondolathoz úgy, hogy meggyőződésé váljék, hogy az Isten' földjén összetársult emberek között született ember, nem lehet önmagáé, mert leirhatlan számtalanok a' jótétemények, mellyeket ő a' társas életben vön; 's azokat nem szabad kívánnia ingyen, mint a' kényszarnok más' izzadása' bérét. Ha az ember élni, 's bátran lenni ohajt a' társaságban, szükséges neki mindent egész szeretettel elkövetni, mi azt igaziban erősen megtarthatja. Kinek szívében az embertárs iránti szeretet nem él, az száműzöttnek nézheti magát mindenhol, lelkében üresség van, mellyet semmi be nem tölt. — A' gyermek eleve megtanítottassék tetteiben gyakorolni a' szeretetet; mert a' szó-dús, és cselekvénymeddő szeretet, sűrű leveles de gyümölcstelen fa, — tettek beszélik el, ki hogy szeret, nem a' nyelv, — van a' tetteknek nyelvök, van gazdag szavok; tudja jókorán, ki hasznosan szerető embertárs lenni akar, hogy az Isten is azért ada egy nyelvet, 's két kezét embernek, hogy többet tegyen mint beszéljen. Holt tetem a' nyelv tett nélkül, mindenek mit sem érők cselekvő szeretet nélkül! —

Felebaráti szeretet nélkül nem lesz, nem lehet semmi tartós, semmi boldogító; ezeket mind fölperkeli az irigység, az önhaszon, a' kevélység, a' bosszuállás, a' góg, az engedetlenség, az igaztalanság. Szeretet nélkül nem lesz, nem lehet vallás, mert a' sze-

retet maga az; nem a' nemesre jóra, szent, és tökéletesre törekedő erény; szeretet nélkül nem lesz világosság, nem tudomány, nem semmi, mi az ember' lelkét dicsőítené; nem lehet nála nélkül élet, mert nélküle az élet egy hosszú halál.

Soha senki szebben, istenibben, fellengzőbben nem írta le a' szeretetet mint sz. Pál apostol: ki ha bár ugymond: embereknek, vagy angyaloknak nyelveiken szólnék is, de ha szeretetem nincsen, olyá lettem, mint a' zengő réz vagy a' pengő czimbalom, és ha jövő-dő-mondóságnak ajándékául birnék, és minden titkokba belátnék, és minden tudományom volna is: sőt ha olyan erős hitem volna, a' millyen a' hegyek' általvitelére is elegendő, de ha szeretetem nincsen, semmi sem vagyok. És ha elosztanám is a' szegényeknek' táplálásokra minden vagyonomat, sőt ha testemet tűzre adnám, hogy elégjen: hogy ha szeretet nincsen én bennem, semmit nem használ nekem. — A' szeretet hosszútüdő, kegyes, a' szeretet nem irigykedik, nem cselekszik gonoszul, fel nem fuvalkodik, nem viseli magát illetlenül, nem vadássza tulajdon hasznát, nem gerjed haragra, nem forgat elméjében gonosztságot, nem örül a' hamisságnak, örvendez pedig az igazságnak, mindent elfedez, mindent hiszen, mindent reményl, mindent elszenved. A' szeretet soha meg nem szűnik, akár a' jövődöléseknek végök szakadjon, akár az idegen nyelveken való szóllás megszűnjék, akár a' tanulásból szerzett ismeretek elenyészsenek. Az ember' életéhez, ugymond továbbá, szükséges e' három, a' hit, a' remény és a' szeretet, de ezek között legjelesebb a' szeretet (Kor. 1. lev. 13.), mint ha mondaná, a' szeretet az élet' fűszere, — 's ellehetne az ember hit

's remény nélkül, de szeretet nélkül épen nem, — valamint a' jövő életre nézve megszűnván a' hit és remény, megmarad a' szeretet, mert e' nélkül nem is képzelhető, — úgy e' jelen sem.

Sz. Pál szerint ez emberi társaságban mindent a' legtisztább szeretetnek kell vezetni. Szerinte szeretni annyit tesz, mint a' szeretett tárgynak minden java, boldogsága felett úgy örülni 's nem kevesbé, mint ha azokat maga a' szerető bírná. — A' szeretőkben egy legyen a' lélek, hozzá hason minden tiszta indulat, mit egy, azt más is szeresse, mindenik keresztényileg jót; a' szeretet az emberi nem' egyetemi boldogsága, de ezen szeretet, nem azon vak szenvedély, melly az ált árulja igazi helyett; hamis az a' szeretet, gyönyört ígér, minden kedvessel kecségtet 's ám ha gyümölcsét megizleltük, fanyar, keserű és mindig bánat és fájdalom' anyja! ez pogányok szeretete; irtózik ettől a' Pál szerinti keresztény!

A' szeretetnek, mint megjegyzi, tisztának kell lenni; mert kérdéshől, hogy szerető emberbarátnak tartassék ki, mindenét szegényeknek oszthatja a' dúsgazdag, semmit nem használ neki. — Pál szeretete nélkül a' tűrni tudatlan, irigy kegyetlen, gonosz felfuvalkodott az ártatlanokon szabadon tiródand; a' jó tiszta szívű ember áldozatul esik neki, a' fekete lelkek, erkölcstelenek bírálандnák az erény' istenes útján fáradókat; az, ki soha a' valódi szeretetet nem ismerheté, becsületében, hírében, nevében mocskot keresendne, 's ha nem talál, teremtené az igaz kereszténynek lelkében, csak hogy elnyomhassa. 's utálat' tárgyává tegye azok előtt, kik szeretetét méltányolák. Krisztus a' Páli szeretet nélkül hamisság, álnokság, gazság hozna ítélő-

tet a' szegény elhagyatott fejére az igazságnak, csuf-ságul tenné ki mindenütt 'az Istenét és embertársát igazán szerető jámbort; e' nélkül a' tudomány magának fürkész, magáért tanul, magáért szerez ismereteket, hogy annál mesterségesben csalhassa a' tudatlanságot; 's ha e' nélkül lehetne emberi társaság, lenne vagy állhatatlanul bolygó boldogtalan, vagy éppen nem lehetne, vagy a' szeretetlenségnek vas karjaival egymást kevesítve és számulehetne, de a' melly kevés szám is végre a' szeretetlenség' fegyverétől kipusztítatva elveszne, — a' csak egy legerősb emberig le-
 • spríttatnék, de ki szinte a' föld' hátáról hideg vadkint elenyészne; szükséges tehát az embertárs iránti szeretet, mert e' nélkül sem Isten, sem ember nem képzelhető: szeretetből teremte Isten az embert és szeretet tartja 's tarthatja azt fen.

Ki szereti embertársát, annak mindenben mi neki üdvös, hasznos, őt segíteni első kötelessége. Ellenben megadni a' szeretetnek azt, mi neki kárára leendhetne, nem szeretet, hanem legembertelenebb, legártalmasb elleniségnek egy neme. — A' szeretetnek édes anyának kell magát bebizonyítani, melly inkább kiagadja szeretettjének kezéből a' kést, nem hogy azt még neki nyujtáná, tudva azt, hogy ezzel embertársa magát megsértendi. Akkor szeretünk hathatósban 's keresztényibben, midőn megtagadjuk az ártandókat; ha mit meg kell tagadnunk szerettünknek, úgy történ-jék, hogy az általa nem sokára elismert jóakarátunk a' kért dolgot 's ennek ártalmasságát elevenen szeméi elébe fesse, 's kétszerte jónak ismertesse vele el utóbb, mit előbb kérelmétől elesve rossznak tartott bennünk; — így leend, hogy a' kérő többet kapjon mint kére, és az

alantibb dolognak megtagadását jobbnak megnyertével ne érezze. Mert valamint a' rossz akarattal adott ajándék elveszti becsét, úgy ellenben a' szelidséggeli megtagadás megvettetés' érzetét nem gerjeszti a' kérelmétől elmözdített kérőben; 's kedvesbek a' szeretettől kapott leendő hasznos sebek, a' szeretetlennek gyilkos esőkjainál. A' jót akaró megtagadás becsesb a' panaszos jóléteménynél.

A' jó embertársnak, a' keresztényszeretőnek, se' barátját minden igaztalan elnyomatások, ellen védenie, betegségében őt ápolnia kell, a' legnagyobb készséggel, 's ezért semmi bért nem váró gyorsasággal, mert a' szeretet bő jutalmazó. — Az embertársát szerető keresztény embernek látni, hogy szenved szeretettje, annál kinzőbb, annál elszenvedhellenebb érzemény, mennél inkább szeret, és ha sem védeni, sem rajta segíteni nem képes, kétszer szerencsétlen, mert szenved önmagában mint szerető, 's szenved a' szeretetbe; bátor a' kettőnek egyesített tiszta keresztény szeretete a' szeretetlenség 'g' minden akadályain keresztül, 's szerencsésb, ha együtt vesz, mint az életben maradt szeretetlen gonosz.

Azonban az embertárs iránti szeretetben különséget kell tartani, nem azért, mintha a' szeretet tudna különbséget, hanem, mivel a' szeretetnek egy ága tisztelet néven neveztetik, mellyel azokhoz tartozunk viseltetni leginkább, kik a' szeretetet az emberek között őrzik. Ezt a' szeretet-tiszteletet ők igen is megérdemlik, ezért őket tisztelve őszintén forróbban kell szeretnünk, mert nélkülök sok ember a' vádakhöz közelednék szeretetlenségével, 's magával rabolná el soknak boldogságát. Azok tehát, kik az ég' eme szelidb

az emberiséget fentartó 's boldogító szülöttjét őrzi, méltán azon szeretetünkre érdemesek, melyet tiszteletnek nevezünk. Ezen szeretetet kívánja tőlünk, maga az összetársulás' természete, mely azt akarja, hogy az emberek egymásba láncz-szemként egymáshoz elválatlanul ragasztva legyenek; 's valamint lánczban van első, közép 's utósó szem, úgy a' társaságban is legyen, 's összefüggés nélkül semmi se történhessék meg. Lánczban van első szem, 's e' nélkül nem lehet második, ennek hiányával nem harmadik, 's így láncz sem; — úgy az emberi társaságban csatnak kell lenni, mely apát a' fiuval, alattvalót az előljárával, fejedelmet a' jobbággyal összefűzzön; emberi társaság valamint tesző nélkül 's tagtalan — nem képzelhető; — és ha a' társaságban szeretet azok iránt, kik a' társasági alkotmány' erősségének szilárd ragasza, a' szeretetből származott tisztelet nem leend, benne valamint a testben kezdőleg a' nyavalya főfájással jelentkezik, — a' forróság' lelohadtával ragályos rothasztó hideg terjed a' tagokba szélllyel, — az élet velő ebben — szeretet a' társaságban — romlik, és ha kora gyógyszer nem érkezik, a' nyavalya gyógyíthatlanná válik, 's a' testbeni rendbomlásnak természetes következése leend a' kinos elhalás.

A' társaságban leginkább azok iránt kell szeretet-tisztelettel lennünk, kik őrködnek felettünk szeretettel a' szeretet' állandósításaért; illyek a' fejedelmek, bírák, atyák, társadalmi elnökök, kiknek irántunk szeretetűket mindig tisztelettel kell viszonzoznunk; kiknek egész akarattal hódolnunk, kiknek sz. Pál szerint engedelmeskedni kell, tőlök függni, mert ők vigyáznak mint számadók a' társasági lelkekre, ezt örömmel és nem

nyögvé kell cselekedni; (Zsid. 13, 17.) az ezek iránti szeretetnek hőnek, tisztának, igaznak, 's még akkor is megmaradónak lenni kell, ha tán a' társasági egy két tagnak a' szereteten dulni akarata őket arra vinné, hogy szigorubbak legyenek a' visszaélések miatt, 's még azok iránt is magokat keményeknek mutatók. kik ártatlanok. A' bíró iránt azonnal nyelvvél 's ellenzéssel felzugni, mihelyt tévedésből vagy gyarlóságból az igazságot nyersebb hangon kiszolgáltatá — nem lehet, és a' társadalmi köteleknél fogva nem szabad, sőt ha hibázott sem, mert a' főt ha fáj, azonnal el nem választjuk testünktől, 's hányszor főkinokat szenved az ember, azért még is az életért szívesen eltűri azokat. Ha minden ember 's mindég mikor feje fáj, levágná azt, úgy vagy fejellen is élhetne, vagy egy sem lenne a' földgömbön; — így a' társaság: ha mindig a' hány-szor néhány a' szeretetet nem értő az előljárót, az atyát, a' bírót, a' fejedelmet szeretetlenségről vádolja, ezekkel a' szeretetlenség' bűnét éreztetni is kellene; vagy társaság nem lehetne, vagy lehetne fő 's szeretet nélkül, vagy ha ezek nélkül lehetne, lenne a' rengetegeket lakó csoportos vadakéhoz hasonló; mi mint annyira irtózatos az ember előtt, mint maga a' vérben uszó fejellen test! mint mivelt előtt a' vadság, mint szeretet előtt a' gyűlölség.

Némellyek azon nemi szabadalmakat irigyelve az előljáróknak, 's' egyéb társasági elnököknek, mellyekkel ezek egyebek felett bírnak, igaztalan birtoknak szeretik nevezni azt, mi tiszteleti, s' természetes szabadalom; azonban vegyék jól észre, hogy a' láncz' első szeme bátor csak egy helyen kopik — ott, hol másba fűződik, még sem képzelhető a' láncz nélküle. —

Szükséges társasági elnököknek ezen szabadalom, mert ez szerzi nekik a' tisztelet-szeretetet. — Van a' láncs' első szabad egy részről koptatlan szemének szabadalma — ne irigyeljék ezt itt, ha irigyei nem az utolsó szemnek, melly szinte nyomorjánál fogva — tehetlen lévén, kintelenségéből használja szerencsétlen szabadalmát, mellynél fogva csak egy oldala kopik nyomoru láncszemének, legboldogabbnak tartsa magát az, ki közép szemét teszi bár a' láncznak, de szomszédoktól őriztetik, midőn első és utolsó ki van téve a' viszonyok viharjainak!

A' társaság' atyjai iránti szeretetnek 's tiszteletnek tisztának 's hódolónak kell lenni, még akkor is ha nem éppen egész lelkűek is azok, ha némelykor az önhaszon' útján a' szeretetet kissé megsértik is, mert a' szeretet' gyógybalzsama olly hatalmas, hogy igen korán begyógyítja a' sebet, mellyet rajta ejte a' szeretetlenség; bátor ennek soha a' szeretet sz. szabályainál fogva történni nem szabad, de ha történik! — inkább tűrje el a' kevés bajt, ne tán elszenvedhetlenbe döntse magát, mert semmi sem dühösb a' megsértettnek magát érző kevély 's gonosz szeretetlenségnél. — Kell lenni őszintinek, mert a' képmutatást vagy az ugy nevezett udvariságot a' keresztényi igaz szeretet' körében képezni sem lehet; 's hol az alattvalók nem szeretők, hanem csak udvariak az előljárók iránt, hól a' fiak nem az érzett, hanem mesterséges magát teltető szeretettel' ámitják a' legeggyenesb, a' legtisztább szeretetet érdemlő atyákat: már ott a' társaságon a' veszedelem' azon titkos férge rágódik, melly a' visszavonást ellenségeül képes szembe állítani a' közboldogság' szülő anyjának a' szeretetnek; — ott a' kölcsönös szereteten

épült bizodalom az álnokság' csalfa takarója alatt meggyilkoltatik, 's mikor nyilvánossá lesz, a' mi gyalázatosan elrejtve lappanga: akkor teljes utálat' tárgyává teszi magát, ki leálacsonyula szeretetnek hazudni, mi a' szeretet' ellentétéleiben a' vétkek' óriássá! mert csak ugyan nem tudok nagyobb vétket, mint a' legszentebb nevet így letapodni, — mint álarcza alatt szeretetet hazudni — gonosz czélok' elrejtésére! 's még tán ezért, sokszor jutalmat is várni!! — Ezt tapasztalni a' legujabb időben - olly széles, hoszasan az emberek között terjedni a'szeretet' szent 's világos Krisztusi tudománya mellett is, kinos fájdalmat okoz az emberi érző kebelnek, annál kinosbat azon szívnek, mely Krisztus' szeretet érzés tudományát egész lélekkel őriz, midőn naponként látni kéntelen, miként a' Keresztények a' boldogító 's emberítő tudomány' szentségével önszégynökre, ön letörpülésökre visszaélnék; — mert a' szeretetnek önkebeleikbeni meghidegitésével gyérülni szemlélhetjük egyszersmind a' dicső tetteket, a' nemes szivek teremttette cselekvényeket, 's mind azokat, mik az embert a' teremtés' remekévé teszik.

Ha nem egész lelkük is a' mi szeretetünk' tárgyai, szeretnünk őket kell, 's ezzel is arra figyelmeztetnünk, hogy rosszaságok sem képes bennünket a' jó utról eltántorítani; ezzel a' bánásmóddal sokszor meglágyíthatni a' legkeményebb lelket is! Gyülni a' minket gyülnőt sem szabad, annál kevesbé üldözni! ha mi megvetendőnek, szeretet-elleninek birtokosi, ha bűnök, tisztátlan szivek, embergyülöletnek fészkei, azt mi rosz bennök, keresztényileg irtsuk, utáljuk, de személyeiket mindig szeretetünkre méltó testvérinknek tartjuk; mert

Arszlán Pápa szerint *) vétkekkel harczolnunk, a' személyekkel ölelkeznünk kell; sz. Agoston szerint pedig, az a' méltó gyűlölet, mellyel vétkek iránt viseltetünk, 's nem, mellyel azok' tulajdonosi iránt; valamit az a' való szeretet, ha nem vétkekért szeretjük a' személyeket. Casziodor azt állítja, **) hogy csak az a' tökéletes gyűlölet, ha szeretjük az embereket, 's iszonyodunk vétkeiktől, mert a' melly oldalról isteniek szeretendők, a' mellyről pedig disztelenek, utálhatók: úgy azonban, hogy a' személyeket illető béke és nyugalom ezen gyűlölet mellett fel ne zavartassék. — Legjobb, legtökéletesb azon keresztény, ki naponként úgy bocsájt meg embertársainak, kiket szeretnie kell még akkor is, ha vétkeztek, mint ha maga is naponként vétkeznék, és a' vétkektől úgy megtartania magát mint-ha senkinek sem tudna megbocsájtani; ***) 's ezekről fogva nem embereknek, hanem vadaknak tekinthetők az erkölcsi országban azok, kik némelly kisebb erkölcsi hiányokért ártanak a' személyeknek, kik az emberiség' legszentebb jogai és szabadságai ellen bosszat mondvá fejeikre őket kinozzák, gyűlölik, üldözik 's lelkileg gyakran meg is ölik, holott éppen a' személyek' testvérisége szorosb összeköttetéseért taníttatá és tanítá ter-

*) *Odio habeto peccata non homines. Dist. 86.*

**) *Perfectum odium est, homines diligere, et eorum vitia horrere: nam in illa parte, qua creatura Dei sunt, amandos esse, non dubium est, in illa iniquitate horrendi sunt, qua se polluerunt. in h. l. így: Martialis. Licuit semperque licebit parcere personis dicere de vitiis.*

*) *Optimum et emendatissimum iudico, qui caeteris ita ignoscat, tamquam ipse quotidie peccet, ita peccatis abstinat, tamquam nemini parcat. — Plin. 2-us. — — —*

mészet' Ura az embert rosszat soha nem cselekedni, a' jót pedig mindég. — Mit tesz jót cselekedni, szinte maga jelelé ki, t. i. segédet nyújtani elnyomatott szenvedőknek, megbocsájtani ellenünk vétetteknek, és minden emberben magunkat gondolni, nem ártani senkinek, tudva azt, hogy a' kinek ártani akarunk, szinte azon egésznek részecskéje, mellynek mi egy tagját tesszük, kit ha sértünk, magunkat sértjük, mert ha egy egész testnek, az elevennek 's épnek kezujját vágom meg, az egésznek fáj, fáj kéznek, lábnak, 's fáj nekem is."

A' felebaráti szeretet' szelid törvénye a' pogány költő szerint *) azért látszik az emberi természetbe igtatva lenni, nehogy az erősb mindent tehessen, 's az erőtlén csak nyögjön; az emberi szeretet tehát embertermészete szerinti, 's ember ki engedelmes szelid természetének, embertársának ártani soha nem fog; 's így tehát, ha embertársinkat szeretni természete-szerintiség; gyűlölni őket, irántok boszu- 's szeretetlenséggel viseltetni természet-elleniség; — — soha ne tekintsen ember egy emberben csak egy embert, hanem az egész emberiséget, 's egyiránt úgy teljesítse emberi tisztát, mint érzi magát lekötöztettnék az egész iránt; — egy embernek rosztette ne legyen képes őt birnia' személy' utálatára, kövesse Arisztotelt, ki barátjától megintetve, hogy közvélemény szerinti roszemberrel jót cselekvék, azt felelé: „barátom ugymond jót tettem nem maga rosz viseletével, nem erkölcstelen-ségével, hanem személyével, vagy is nem embernek, hanem benne az emberiségnek nyújtottam jótéteményt;

*) Inde datae leges ne fortior omnia posset — Ovid.

ugy érzé magában a' böles 's jó férfit, hogy jó embernek még a' rossz embert is kell szeretni, 's szükségében őt segíteni, melly tisztet nem azon ember' érdemiért kell teljesíteni, hanem a' természetért, és emberiségért. Mi tehát emberek vagyunk, 's emberek között szeressük az emberiséget, ne éljünk senki' félelmére, ne veszedelmére; mert mindnyájunknak egy az Atyánk — a' szeretet' Istene!

Ezen felebaráti szeretetet pedig teremtsé bennünk Isten és vallás; az igaz Isten, és világosság, nem setétség; a' szelidség, nem vadság, a' tudomány nem vastag tudatlanság, nem vakság, nem babona, hanem minden szépnak és nemesnek vallása, mert eltűnt a' setétség, és az igaz világosság feltetszék (Ján. 1. l.; 2, 8.); ha ki századunkban, keresztényi szelidebb körünkben felvilágosodással kérkednék, az ő gyümölcséről meg ismerhetjük őt (Mát. 7; 20.), mert a' valódi felvilágosodott a' szeretet' kedves gyümölcsseit izleli ő maga, 's embertársaival is azokat éteti; — 's a' ki azt mondja, hogy világosságban jár, de embertársát gyűlöli, az még most is setétségben botlik; a' ki szereti embertársát, állandó világosságban jár és semmi akadéka nem ütközik (Ján: 1. l; 2, 9, 10.).

Valaki erkölcsi tökélyvel nem különbözteti magát, nem Istentől való, szinte úgy az is, a' ki embertársát nem szereti. — Senki boldogul, sőt tűrhetőleg sem fog élni szeretet nélkül és pedig összes szeretet nélkül, melly Istent, embertársat, 's ön magát érdekli; — e' három úgy egybe van szöve, olvaszva, hogy egyet más nélkül nem képzelhetni, mint napot világosság nélkül nem! Igaz földi boldogság csak azon társaságban létezhet, hol a' megelégedésben folyó na-

pokon a' szeretet' szelíd fénye ragyog. — Tántorít-
hallan a' szeretet — ez egyedül az, melly Isteneért 's
embertársaiért mosolyogva rohan a' dühösködő veszé-
lyek közé, mellyek tán feldülni akarnák őt, ját-
szik a' hegyekkel, 's köszirtekkal, megtehetvén mind
azt, mit csak ő tehet és a' halál, t. i. mindnyájunkat
egymáshoz hasonlókká; mert tudja azt, hogy ember
sem született önmagáért, hanem tehetségeinek fő
része valamint Istentől való, úgy e' földön Isteneé,
más része az emberiségé 's igen csekély a' magáé, az
a' mellyel érzi fenségét — mint része amannak 's mint
tagja emennek. —

Legfelségesb ajándék, mellyet ember Istentől
vön, az, hogy szerethet, és szeretetből, melly nélkül
semmi jó, nemes, és szent nem lehet, mindent mi
ilyen cselekedjék; — szeretet 's ebből jó tett, Iste-
ni; 's ember ezt tevő földi isten, mert szeretet földön
és égben nem lehet egyéb, mint Isten!

Mindent mi van a' természetben, Isten ember-
iránti szeretetből emberért teremte, az embert pedig
nem magáért, hanem embertársaért, — 's ember a'
teremtés' nagy szent célját szentségteleníti, ha csak
magának élni, hidegen akar, mert magány élet nem
az, hideg levén rokona a' halálnak; — nem alunni,
nem halni teremte Isten az embert, hanem élni és él-
tetni, mindkettőből szeretettel örömet szívni; ember te-
hát magán valamint nem élhet, úgy társaságban köte-
les élni, megőrizve annak szereteten alapult 's csak
ezen létezhető, birható igazait, magát nem magáénak
tekintve, hanem másokénak lenni! kiket nem különben
mint magát szeretnie Isten' és természet' sz. törvényénél
fogva kell, mert e' nélkül ember — e' szép néven,

nem nevezhető, e' nélkül elkopárítva magában az emberítő erőket, mellyek nagyítására 's egyéb teremtményektől magos elkülönzésére Istentől adatvák, oda aljasítja magát, hová mindig élteben, a' legalacsonyabb gondolatait használja — az oktalanokhoz! — Egy keresztény embernek tehát tudnia kell, hogy társaságának, mellyben él, minden birható javai nem egyebek, mint a' szeretet' köteles pénzének leghasznosb kamatja, mellyet ha ő mint része az egésznek neki gazdálkodni nem akar, magát fosztja meg vagyona' legszebb részétől. — A' keresztény szeretet magán felül emeli az embert, megtanítja őt arra, hogy ember, ha embertársai nem lennének, magát sem szerethetné; tudatja vele, hogy ember, ki a' vele közös emberiséget nem szereti, nem szeretheti annak egyeseit sem, nem Istenét, nem társadalmát, — senkit szeretni nem tudhat! —

Azért Szerelmesim! ugymond sz. János: ez a' hirdetés, mellyet eleitől fogva hallottatok, hogy kölcsönösen egymást szeressük, nem úgy mint Kain a' gonosztól ingereltetvén testvérét megölé, — és valjon mi okból ölé meg azt? azon okból mivel az ő cselekedetei gonoszok valának, testvérei pedig igazak. Ne csodáljátok ha szeretetetökért a' világ titeket gyűlöl, elég mi tudjuk, hogy a' halálnak állapotjából általvitetünk az életre, mivel embertársainkat szeretjük: ellenben a' ki embertársát nem szereti, az a' halál' állapotjában vagyon; minden a' ki embertársát gyűlöl, gyilkos; tudjátok pedig, hogy a' gyilkosnak nincsen ő magában megmaradó örök élete. — A' ki világi javakkal bővelkedvén szűkölködő embertársának szemlélésére bezárja szívét, hogyan lehetne abban az

isteni szeretetnek lakozni. Az Isten csupa szeretet; azért a' ki a' szeretetben állhatatos, Istenben marad, és az Isten ő benne marad; fiacskáim ne csak szóval és nyelvvel, hanem cselekedettel és valósággal nyilatkoztassuk ki a' felebaráti szeretetet; ebből tudhatjuk meg, hogy az igaz vallás tanítást követjük, és ő reá függesszlvén elménket megnyugtathatjuk szívünket. Kölcsönös szeretettel viseltessünk egymáshoz, mert a' szeretet Istentől ered, és valaki szeretettel bir, Istentől született, és ismeri az Istent; a' szeretet nélkül való ember nem ismeri az Istent, mert az Isten csupa szeretet. Az Istent ugyan senki sem látta, de ha egymást kölcsönösen szeretjük, Isten mi bennünk marad, és az ő hozzá való szeretet mi bennünk tökéletes. Ha ki azt mondandja: én szeretem az Istent, de még is embertársát gyűlöli, hazug az; mert a' ki nem szereti embertársát a' kit lát, hogyan szeretheti az Istent a' kit nem lát.“ (Ján. 2. l: 3, 4.) Itt János a' legszebben, legistenibben írja le a' szeretetet, 's megmutatja, hogy a' szerető ember földi isten, 's istene embertársainak *) 's önmagának; valamint ellenben az, ki a' szeretetlenség' utált mezején az ő embertársait nyomorgatja, örömeitől megfosztja, átka az életnek, 's kinzó ördög embertársainak, a' teremtésnek gyaláztatja, — Isten' ajándékait becsülni nem tudó, 's magát is Isten 's emberi szeretet nélkül gyűlölve lealázó vad testember. — Ha embert Isten 's vallás nélkül képzelünk — ő ritkán fog ügyelni megvesztegetett akaratánál fogva em-

*) *Deus est mortali mortalem iuvare: et haec ad aeternam gloriam via.* C. Plin. Sec. lib. 2-o Cap. 6-o. — *Conveniens homini est hominem servare voluptas: Et melius nulla, quaeritur arte favor.* Ovid. de Pont. lib. 2-o.

bertársára, ezért embertárs iránti szeretetét Isten és vallásnak kell kormányozni, mert e' nélkül valamint embertársai, úgy maga életét maga elől előlendi, 's nem tudandja ön magát is szeretni; mert embertársát úgy mint magát kell szeretnie.

Az, hogy az ember megnevezheti magát, hogy elnevezheti a' reá.bizott egyéb teremtményeket, hogy szólhat, érzéseit nyilváníthatja, már maga is — oda ragadhatná őt, hogy magát becsülni 's szeretni tanulja; hogy ismerje 's csodálja magát a' teremtés' legszebb művének; az pedig, hogy ő olly fennen lehet, mint van sokszor, meggyőzhetné arról, hogy szűk neki a' világ, 's hogy úgy kell magát szeretnie, hogy ki-élje a' vén világot. — Pusztá a' föld ember nélkül, holt a' világ, ha nem élteti emberszeretet, ha lelke ki nem csinósítja, hogy bámulatának tárgya lehessen.

Ember sokképen nevezi magát, 's még is ember önmagát embernek, 's önjének — más embert társnak — bár minő mellék neve legyen is. Embernek nevezi mi test, mi állat, mint más alkotmányt másnak, 's mint nevezni tudja; önjének nevezi azt a' fenséges mit, mi emberben a' nagyító, nevezni 's nevetni, örülni, szomorogni, okoskodni, gondolkodni, érezni, ítélni, akarni, tenni tudó, a' testet cselekvényre, munkára, életre kormányozó, a' belembert, a' fentebbit, kimozgatja, 's ,legyen' szavával az egész külsőnek parancsokat osztogat — és a' kül ember, kit a' bel, kis világnak neveze, enged önjének, kit mintegy Istennek ural magában, 's ki nélkül mit sem tehet. —

Mozog — gyönyör, mosoly, komolyság, érzés, ítélet, akarát' kijelentésére, — kész nyelve szól, tagjai működnek, 's a' kül ember bámul azokon, miket tehet önnje által. — Csak az a' remek mi benső, nélküle a' külső csak hasztalan, tehetlen sár csontgépely, csekélyre vagy mire sem való, mit észrevehetni azokban, kikbe csonka félholt, erőtlen tompa lélek szorult; mik? embertársaiknak akadékaik, ha legerősb testalkatuak is, — csak arra valók, hogy a' jobb, egészsőbb bensőjü embert — önjét becsülni tanítsák, megmutassák, mi az ember, benső erő, tehetség, 's nagyobb lélek nélkül? — A' teremő a' kevés, vékony, buta, 's mintegy lelkelen testembert nem is másért alkotja, mint hogy a' nagy számnak ébresztőt, elevenítőt nyújtson annál mélyebb, megfontoltabb ismeretére juttatni maga önjének; hogy nyilvánítsa, hogy valamint az óra, ha önnje rugója törött — vagy hibásan jár, vagy éppen nem jár, vagy csak akkor csekély időre, ha rugóját illetik, mozgatni fogja gépelyét: ugy szinte a' kopott, törött önnje ember, lesz ugyan, hogy legyen, de hogy célznak megfelelőleg legyen, legyen a' benső egész nélkül, éppen ugy nem történhet, mint amaz óragépely rugó nélkül; malomgépely rugó, vagy viz nélkül — csak állni fog, az idő menend, a' nélkül, hogy az óra mutatná mint megy; a' gabona álland a' nélkül, hogy liszt lenne belőle; önn, lélek nélküli ember pedig önnje nélkül sem órarugót ki nem egészíthet célznak megfelelni; — sem nem gondolhatandja, hogy liszt malom által leend táplálata, nem teendhet semmit, — lesz mint az álló viz magától peshedő; nem is rosszul hasonlítja egy valaki a' csupa testembert óra-nélküli óratoknak;

— egy holt embert, mondhatni üres héjnak, lélek hüvelynek, az ember' önjé' takarójának, melly drága bél nélkül, mint egy rongyos, több helyen lukas megfótozhatlan rongyos köntös eldobnivaló, sőt szem elől elrejtendő. *).

A' belemherről, az ember' önjéről mondá a' lantos Próféta „kevéssel kisebbé tevéd őt az angyaloknál; dicsóséggel és tisztelettel megkoszorúzád őtet, kezeid' alkotmányin urrá tevéd őtet, mindeneket lábai alá vetettél, a' juhokat és minden szarvas marhákat, még a' mezei vadakat is, az ég' madarait és a' tenger' halait“ (8. Zsolt.); igen az ember' önnje ezek feletti lehet csak,] önnje nélkül felfalatozzák az ég' madarai, étke leend a' tenger' halainak, külemberén azok gázolnak, mik lábai alá rendeltetvék — a' mezei vadak. — Mi fékezi a' külemberének sokkal erősb paripát mellyen ül, 's mellynek szilajsága őt meg nem rettentí? az okos' önjé, a' benső eszes lény, az mi magát lelkesnek nevezi!

A' belember, az ember' önjé tehát az, mi tehet mindent, mit tenni akar külsőjével, 's mi nélkül n sem lesz, mi a' tett' nevét megérdemelje. — Az ön, a' maga, ki 's feltekínt az ő embere' ablakain, bölcs szemé lát, keres mindent mi látható, mi van; látni tudja 's akarja még azt is mi lehet! Teremtőt az Istent a' leg-tökélyesb alakban önnje elébe varázsolja, műveiben a' legfelségesbnek szemléli, szülöttjének ismeri el magát, 's csodálkozik. Kireppen csontvárából, éghez emelkedik; a' valóságnak határit elhagyja, és a' lehetőség' puszta képén sziklát gondol magának, mellyen

*) Greg. Mag. in Mor.

megállapodjék, de azon sem alapszik meg, fellebb erőködik, tulhat önmagán, és ámulva látja! még itt, és már itt jövő hona' édes izét éldeli. Önje számlálja 's e' földön csak ő számlálhatja a' csillag- táborn, utjokat tudja, a' fejedelem napot felosztja, a' hold' menetelét, erejét, hatását fürkészi, benne embereket, vagy magához hasonlókat, vagy lelke előtt furcsa nevetséges alakukat tehetségűeket gondol, képzel, sőt lát. velők társalkodik, nyelvet tulajdonit nekik, azt érteni véli s' a' t.

A' magasról alászáll, önje ezer foglalatosságot talál, szemei megakadnak férgen, fán, fűvön, vizen, rónán, hegyen; nevezi őket, benső hasznokat, tulajdonságokat fürkészi 's tudatja, bámul, gyönyörködik az ezer és millio külömbfélésegen, sajnálat' érzetével van a' csuszók iránt, mellyeketán embere lábával taposott, szemeit hogy mindent nem láthatnak okozza, 's vigyázóbbá lesz minden iránt; a' lepke' csodás származata 's elenyészte, és szárnyai' annyi színűsége, a' bogár' annyi neme, 's tarkánál tarkább alakja kényti őt gyűjteményre, hogy annál inkább gyönyörködjék; sokat mint külön alakut szed össze, 's csak midőn már nem szedhet, veszi észre, hogy majd semmi a' sokhoz, mit bámula! felkiált! Isten be nagy vagy! nagygyá tevéel engem is, de én kicsiny vagyok megfoghatlan nagyságodról szólhatni! —

Sokat lát a' szárazon, örömet érez látásokon, de földjét keskenyeli; más földet, más földönit látni ohajt; önje gondolkodik mint láthasson, emberét a' munkára parancsolja, 's farag naszádat, hajót, betaszítja az öngondoltát a' vízbe, 's ő a' vizen jár; ezen elem' lakosit fürkészi, elragadtatva látja, hogy az egész víz

eleven pezsg a' lakóktól, — próbálja a' vizet — de észre veszi, hogy ő abban nem élhetne, felszökik, 's élled elemében, ismét elragadtatik; csodálkozik a' vizi lakók' milliárd-féleségén, de magát inkább bámulja, hogy ezeken andaloghát, olly gyönyörrel, olly érzéssel; — tovább megy, viteti magát önkészítményén, parttalannak látja a' víztömeget, 's fél! félti emberét, de még is megy, mert öntalálmányu tő, melly röptét vezet, az általa még fel nem talált titkával biztosítja, hogy földhöz juttatandja, hol embert, hegyet 's mindent mit ön földén láthat; ez bevalósodik, — új földön látja emberét önje a' lélek, — azon napot, holdat, csillagokat lát 's ismét bátorodik, mert tudni kezdi, hogy földjén van, mert ez a' maga földjével a' viz alatt is egyesül.

Itt bár merre vesse embere tekinteteit, mindenütt annyi szépet lát, 's maga házátóli tárgyaktól különbözet. Felmászik az önje által fellelt újföld' hegyeinek ormaikra, onnan néz magáé felé, majd lenéz a' csoda sikra, szemébe ütődik az annyi parányiság, 's mindannyi gyönyör egész bátorrá teszi emberét, az okos önje által kebele tágu, 's ő nem szorulttan — könnyen piheg; magát nézi, 's a' kisember a' hegytetőn olly nagynak tudja magát! felsohajt. ki nála a' magasban is, ott hová ő fel nem mászhat — 's mindenütt ur, áldja őt kegyeiért!

De nagy is az ember, ha magát méltányolni tudja; nagyságából semmit nem vesz, ha a' kutha ereszkedik le, vagy a' fellegeken túl a' levegőben repked; ha a' hegytűdőkben emberét ásóval, kapával azokat aranyoktól fosztogatni kényti, vagy vizben buvárkodik a' tenger' fenekét gyöngyeitől megfosztandó; egyiránt

nagy a' szikla-szeletek' a' sűrű setétségtől körül lehelt odvaiban, és a' nap felé szárnyaló léggolyóban, valamint a' vizfolyó' falai között uszó embere önjét nagy-nak tudja, mert mindenütt egy különös báj varázsolja le őt, elfogódás: istenes 's vallásos gerjedelmek emelkednek, 's ő emelkedtetni fel emberéből, mert tudja, hogy ezek még inkább nagyítják önje' érzett nagyságát!

Az ember' önje midőn így munkál, tehetségeit kiszéleszti, magát becsülni kezdi, és szeretni, érzi magában, mit illő neki tenni, mi ha teszi lealacsonyítja őt. Kört szab magának, szépet 's jót, mellyben megmaradni szilárdan akar, mert tudja, ha körén tuljár, önjét megfosztja azon nagyságtól, mellyre Isten magából kiszakasztva őt rendelé. Mind azok miket tesz, miket önje' erejénél fogva tehet olly dicsőket, miket alkot, tud, érez, gondolkodik, képesek őt figyelmeztetni önje' nemmes tiszta szeretetére. De mint szeretendi magát?

Méltóbban nem szeretendheti, mint ha tehetségeit, mire Istentől nyeré, használandja: úgy élend öngyönyörére, lelket emelve Istenhez, Isten' dicsőségére emlékezve szünetlen a' felségestől szarmazatára; — óvakodva önjét beszennyező alacsony indulatok' 's vétkek' üszkeitől; — kerülve okosan az állatóság' azon hatalmát, melly ha a' lelken felül lenni erőt vön, minden ékétől, diszétől megfosztja, csak némi ócska foszlányokat hagyva rajta, mellyek inkább gyalázatára válnak, sem hogy a' lélek-nagyság' valódi nevét megérdemlenék, 's mellyek alatt nyögve érzendi letiprottnak magát, ki olly nagy, 's fenséges czélra va-a rendelve.

Ígaz ugyan, hogy az ember' önjé a' testiségbe van merítve, de csak az az ember még is, ki szellemén testét kénykedni nem engedi; azonban testét szinte szeretheti az ember, szeretnie kell, őrizni őt a' bajoktól, védeni elleneitől de csak úgy, ne tán több gond fordítassék erre, mint a' lélekre, mint az ember' magas önjére; — mert jó ugyan a' föld, jó a' víz is, de ha e' kettő összezurboltatik, egygyé kevertetik, sár leend belőle; *) így a' test, és a' lélek dicső, de ha elválhatlanul összezavarlatnak, amannak sarával bemocskoltatik ez, 's minden ékét elveszti; ugyan ezért egész szorgalommal azon kell iparkodni az ember' önjének, ne tán midőn testemberét ápolja, felette gondoskodik, magát hidegen elhagyja. Igen könnyű 's igen gyakrani történet az, hogy a' test minden zörej, minden hangosb] erőködés nélkül, valamint a' szű és moly a' ruhán által-furja magát, — az ember önjét a' lelket meggyilkolja, hogy maga a' lélek, ez a' fennebbi ember, csak akkor vegye észre veszedelmét, midőn a' méregfulánk általjárta. **) Ki szereti azt, mi gonosz testemberé, és a' hamisságot, gyűlöli lelkét (10. Zsolt. 6) az] önjét nem szereti.

Innen kiviláglik, hogy embernek tiszte önjére vigyázni; nemesnek, szelidnek, lelki tökélyeinél fogva Istenhez közelgőnek lenni; mert az, mit Krisztus a' tökélyről monda övéihez: „legyetek tökéletesek ti Istentől származottak, mint a' ti mennyei Atyátok is tökéletes (Mát. 5, 48.), bátor embertől el nem érhető,

*) Bona est terra, bona est aqua, ast simul commista lutum efficiunt. Humb. in Vit. Fr. C. 5.

**) Tinea sine sonitu perforat vestimentum, ic plerumque tentatio ita transfigit mentem, ut mens ipsa non sentiat, nisi postquam fuerit ejus aculeo transfixa. Greg. Mag. lib. 11. mon. Cap. 25.

de a' lehetségig kötelezi; erejével az ember annyira mehet, hogy midőn Istenét legjobbnak, legszentebbnek, legkegyesbnek tudja, legtökélletesbnek ismeri: ő mint-hogy olyan nem lehet mint rész, millyen az egész, legalább legyen jó, kegyes, igazságos; mert ha mit egészen elérnie nem lehet, nem következik onnan, hogy annak részét sem kell elérnie; ha nem érheti el az ember az egész tökélyt, nem következik, hogy törekednie sem kell tökélyre; ha nem repülhet, nem következik, hogy járnia sem kell; ha a' magnestő mindig egyfelé állása' titkát ki nem találhatja, meg nem fejtheti is, nem következése, hogy vele nem is élhet; — ha mindent a' multból, a' jelenből és jövődéből, mindent mi van, volt 's lehet nem tudhat, kegyetlenül következtet oda, hogy mit sem kell tudnia. — Tudnia mindent kell, mit lehet, mert tökélyre van alkotva, de csak olyant tudnia illik, mi által ön tiszta szeretete kiviláglik; mert olyakat is tudhat, mik a' tudás' köréhez tartoznak ugyan, de mik ha cselekszi lealázzák; — tudnia rosszat, nemtelent, igaztalant is szabad, mert egyébiránt különbséget nem teendhet a' jó és rossz között; nem tudva a' rosszat, nem fogja méltányolhatni a' jót, 's jó tetteért bért nem várhat — mert nem küzde; — a' jó tehát minden rossz mellett is jó leend, mivel érzi, hogy annak kell lennie; 's mindig jobban tökélyesben szereti magát a' magától 's a' jóságért jó, mint az, kit törvényszabályok vagy felriasztanak, vagy vezetnek a' jóra.

A' jó magát szerető ember, a' gonoszokat is szükségeseeknek tartandja a' jók' gyakorlatára; — a' szenvedélyeket nem betegségeknek tekintendi, mellyek őt ostromolják, sőt éppen azoknak nézendi lelke körül,

mik szelek a' hajóknak. Ezek nélkül nagy tengeri utat nem tehetni: a' hajó' mozgását 's menetét gyorsítják; de a' kormányosnak uralkodni kell rajtok, ha veszélybe vitetni, hanyattatni, 's majd a' sziklákhöz zuzatni nem akar. Hatalmas szenvedélyek' kormányzására nagy lelki erő kíváztatik, 's gyakran ezen erőt is legyőzik; de hol az önszerető, a' halni és halatni nem akarás' uralkodása szilárd, ott mindig a' legféktelenebb szenvedélyeken győzedelmeskedni fog; szélkorlátolás, ezzeli célra alkalmazás és jutás 's ostromlások között magasul a' kormányos. — A' magátszerető önje embernek, úgy áll a' szeretetlenség ellenében, mint a' hajókormányos a' tenger' felzavarodása 's habjai között, tetején áll, ha tán győzne is a' zivatar, összetördelné is vitorláját — ő ne engedjen, még akkor is, ha hajótörés' bizonyossága a' víz halállal fenyegetné, a' kormány-póznát markolva haljon meg; ha pedig lehetséges, önjét okos erőszakkal megszabadítsa, hogy diadalt innepelhessen a' természet' haragos felzudultsága felett. A' magát szerető ember soha nem engedend a' külostromoknak, indulatit úgy tekintendi mint gazda cselédjeit, házi ur házát, jól okosan elrendezendi, 's parancsaival úgy vezérlendi, hogy díszére váljék okossága.

Mind ezek mellett még is hányszor nem tapasztaljuk, mint bitangolják sokan, az Isteni, emberi 's önszeretet' gyönyörű nevét a' vétekre. Pedig vétkes szeretetet nem akarok, nem tudok ismerni. Mihelyest vétkes valami, méltatlanul viseli a' szeretet' nevét, mert azonnal, ha szeretet, nem vétkes. Az ön és egyéb szereteten tehát csak azt kell és lehet érteni, mi jó, 's érnyes; miután az ember' önje nem test hanem lélek, mit

a' lélek' nemes 's fenséges tehetségei helyesnek talál-
nak, — azt tetté változtatni, és semmit mást nem, —
ez a' józan önszeretet.

És így az, ki mérték nélkül szereti gyomrát, —
az önjét nem szereti, sőt gyűlöli azt, mert ez által
tompítja lelkét, rontja önje' lakát; nyavalya, testnyo-
mor' fészkének készíti a' többet szemmel, mint gyo-
morral emészthető külemberét, 's csak igen későn ön-
pirulással veendi észre, hogy szeretet helyett gyűlö-
lettel viselteték maga iránt; a' ki testi vágyainak, in-
dulatos csiklandásinak enged, hányszor őt piszkál-
ják, annak nincs önszeretete, mert magáról megfe-
lejtkezett lélekkel sajtolandja erejét, 's végre késő bánat-
tal tapasztalandja, hogy külső embere vázzá préselte
mágát, megfosztva önjét vidorságtól, 's élettől, tes-
tét az éltető szükséges nedvektől. Csak igen későn
veendi észre ez uton, hogy önje midőn tekintetben
tisztességben volna nem érté, nem becslé állapotját,
ugy élt, mint az oktalan barmok, 's hozzájuk hason-
ló lón (48. Zsolt. 13. v.).

Tartozunk ugyan a' test' szükségeinek is eleget
tenni, az igaz, mert a' testet eszközül kapta lelkünk
teremtőjétől, de csak a' mennyiben a' lélek — az ön'
java kívánja, — a' mi azon felül van, az öngyűlölet'
körébe esik. A' bosszuállónak, ki dühének enged,
nincs önszeretete, mert megfélejtkezve szelidségéről
azt teszi, mit a' pogány költő a' vadaknak tulajdonít *),
önje' méltóságát az epe' tajtékai közé mártja, 's minél to-
vább üldözi, keseríti embertársát, bosszúja szülte igaz-
talanságaival gyötri: annál tovább gyűlöli maga önjét,

*) Saevas trux decet ira feras.

's megfosztja önmagát attól, mitől megfosztatni mások által nem akarna. — Ha a' fősvény tudná azt, mi az ő önje? 's minő felséges örömtől fosztja meg önjét, hányszor a' fel nem segített nyomorú emberlársát vigasztalatlanul elereszti, sőt elkergeti, üzi magától: soha fősvény nem lenne, a' gazság' útján nem kaparna mindent maga felé, mert tudná, hogy míg ujjait kincsei' számlálásában koptatja, addig önjét pénze' okos használata nélkül, sok szép, nemes, emelő, üdvös gyönyörtető 's tápláló, sőt istenítő igazságoktól megfosztja; mert tudná, hogy ő mindenek' bírása mellett a' legszegényebb, mert önként gonosz akarata szerinti' szegény, — soha sem tesz jót, csak mikor meghal *), mit örököse olly nehezen vár, mint sasok a' dögtestet az aranyszáju szónok szerint; — hogy senki iránt nem jó, maga iránt pedig a' legroszabb; **) hogy Tantalusként a' viz' közepében szomjaneped, ***) ha tudná, milly ellensége a' jónak, †) sőt magának az istenségnek; ha tudná, hogy sz. Pál szerint hasonló a' bálványimádóhoz (Kol. 1. 3, 5.): bizonyosan fősvény nem lenne, 's lemondana a' hibásan úgy nevezett önszeretetről; mert tudná, hogy a' fősvénynek úgy nincs a' mije van, mint 'mije nincs ††). — Ha a' buja, a

*) Sola mors avari grata, atque expectata omnibus, maxime vero haeredi, qui bona ejus tamquam vultur cadaver expecta S. Chrys. in Luc.

**) In nullum avarus bonus est, in se pessimus. Publ.

***) Quaerit aquas in aquis, et poma fugacia captat
Tantalus Ovid.

†) Avaritia fidem, probitatem, caeterasque artes bonas subvertit, pro his superbiam, crudelitatem, Deos negligere, omni venalia habere edocuit. Sallust. in Catil.

††) Avaro tam deest, quod habet, quam quod non habet. Hyeron. Epist. ad Paulin.

részezes tudná azt, hogy azon egy pár perczeneti állati gyönyör' használatáért, mennyi elme bódulást, mennyi főfájást, mennyi fáradságot szerez magának, 's mennyi valódi szép örömöket izlelhete addig lelke, bizony soha nem lenne vétkes önszerető. Ezek mind azt igazolják, hogy csak az szereti magát, ki szellemileg, 's lelkileg tekinti magát, ki önjének nem a' testet nézi, hanem fennebbi valóját a' lelket!

A' valódi önszeretet szülője bennünk minden ragynak dicsőnek, szép, nemes, szent és jelesnek, magva minden hitünknek, vallásosságunknak, — ez tud reményleni, reményeiben boldog lenni, ez képes egyedül szeretni Istent, 's embertársát. A' hit' első tárgyának Istennek szeretete is önszeretetből származik. Hamarább kell ismernünk a' mi önünkben elrejtett erkölcsi szent, 's jó szelíd törvényt, 's hamarabb ismerjük is mint annak erkölcsi fő adóját, 's így előbb kell, legalább előbb szeretjük önünket 's azután az Istent. Vizsgáljuk meg magunkat, mint gyermekeket! mit munkál bennünk ekkor az önn; 's nem de csak a' világból huzott következtetmények kénytik önünket az Isten-szeretetre. — Sőt — ha jól fontolgatjuk magunkat, igazolva látandjuk magunkban Sz. János' mondását, hogy a' mi bennünk okoskodó lélek nem egyéb, mint bennünk lakó Isten; nem is lehet ez másképp, mert éppen az az Isten a' mindenségben, a' mi a' lélek a' testben; ugyan is egy a' maga lelkét 's önjét ismerő ember testére nézve az, mi Isten az egész teremtésre nézve; mindentudó, mert tudja, legalább tudhatja mi jó, mi hasznos testének? — mindenütt jelenvaló, mert mindenütt munkálkodik abban, egyszerre keze, lába, feje, ujjai minden tag-

jai — egész teste ha akarja mozog; — bölcs, mert előre látja annak veszedelmét, 's annak elkerülésére intézkedik; igaz, mert annak nyugalját, csendét, ha helytelenül cselekszik, elveszi. — Önszeretetet kufteje tehát minden Isteni 's emberi szeretetünknek, 's ezen főtvény - szabály: „Szeressed Istenedet teljes szívedből, lelkedből és erődből mindennek felett, embertársadat, mint önnön magadat“; — és ismét: „A' mit akarsz, hogy mások te veled cselekedjenek, te is azt cselekedd azokkal“, nem egyebek, mint önszereteten épült szent tvény. A' ki tehát önjének jár ellene, annak nincs Isteni, 's nem lehet embertárs iránti szeretete. '

Igy tehát midőn naponkint látunk istentagadó vallástalanokat, erkölcstelen, gonosz, kemény szívű irgalmatlan, állat testi, fősvény, részeges, rendzavaró, engedetlen, tvénynek, igazságnak hódolni nem akaró, tudatlan buta, babonás embereket: csak azzal nyugtassuk meg felettök sajnálkodó lelkeinket, hogy nincsen helyes ismertetők önjökről; mert kinek van, az ilyen nem lehet; az látja a' szoros kapcsokat, melyek Istenhez emberhez fűzzék; — ha látunk — pedig naponkint láthatunk sokat, ki embertársai' vele közügye iránt hideg, szeretetlen; az erény iránt olly lágy meleg; csak azt gondoljuk: „ha önjét ismerné, ilyen nem lehetne;“ — azonban ilyen gondolatainknál ne elégedjünk meg a' megállapodással; — legvalódibb emberszeretetet bizonyítunk be, ha Isten és vallás' szentségére pillantva, attól lelkesítetve közhasznu 's álló szeretet-intézetjeinkbe általviesszük tehetőségünket, az ember' önjét ismertetjük 's tanítjuk elkerülve azt a' kibelen lehet, kiirtva a' honnan lehet, mit sokakban ural-

kodni sajnálkodunk; de Isten és tiszta szeretet legyen a' vezér, ha akarjuk, hogy ur, jobbágy, előljáró, alattvaló, fő és tagok az őnt ismerjék és szeressék; — hogy Istenből embertársba, ebből belénk és viszont a' valódi Krisztusi szeretet' aranylánczainak meg-nemszakadható erős szemei fűződjenek; hogy ne, mint szokják mondani — politikai, magát tettető szeretet legyen az Isten és emberközi kapocs; mert valamint Krisztus' országa nem politikai, úgy szeretele sem, hanem azon őszinte, tiszta, mellyhez bűn nem férhet, melly semmit egyebet a' jónál, és szentül boldogítónál nem tudhat magára és embertársára nézve; melly érzeteli az emberrel, hogy Isten gondolata nélkül kicsiny, hidegkeblű marad; embertársa iránt álnok, csalfa, 's egy perczig sem élhető szeretetlen!

A' szeretet olly felséges mi, hogy sem értékre, sem érdemre, hatásra, erőre, kegyre nézve semmihez nem hasonlítható *) meg becsülhetlen kincs, melly a' keserű életet is kedvessé, az idő' aczél foga alatt megkophatlan kapocs, melly embert emberrel 's Istennel elválhatlan egygyé, jóvá, kegyessé, szentnemessé fűzi. E' nélkül nem képzelhető emberek között méltó nevet viselő erény; e' nélkül élet-kezdet élet-szünet, mert csak ebben van, mi melegíti kellemesíti az életet, ebben van magva minden jónak, ezen alapja minden boldogságnak, emberi tökélynak, társasági virágnak **).

*) Charitas non potest comparari. Dilectio pretium non habet.
Hyer. Epist. fam. Lib. 2-o Epist. 11-a ad Ruffin.

**) Ad habendam bonam voluntatem; ubi est, hoc ipsum quod
juste vivitur, et ipsa caritas, quae in omnibus Dei donis ita ex-

Hogy jó akaratunk lehessen az igaz életre azon szeretet szükséges, melyből minden isteni erények származnak, mely egynél fogva történhet meg bennünk minden, mit Istentől 's szent parancsaitól intelve tesszünk, 's tehetünk. E' nélkül inkább siratnunk kell a' vélt boldogokat, sem hogy őket a' boldogok szép nevével diszítsuk. — Szeressük tehát Istent', mint legzelebbsé, legbölcsebb, legtökéletesebb valót önmagáért teljes szivünkben, lelkünkben és erőnkben, mert a' vele foglalatoskodás erőt kölcsönöz roskadó emberi erőnek, 's teszi, hogy magunkat fenségesítve érezzük minden nyomorjaink közepette! — Ezen fővaló iránti, szeretet legyen Vallásunk, mellynél fogva szeressük embertársainkat is; — a' vallás' részre hajlatlan szentsége tanítson bennünket arra, hogy ember bár ki legyen az, azon anyagból szerkezett testvérünk, melyből mi; azon legszentebb okosságnak egy szikrája mozgatja testét, eleveníti emberét, kinek része mibennünk okoskodik, érez, jót a' rosztól, veszedelmet a' nem attól megkülönböztet, azt kerüli, a' bátorságot öleli, a' kedvezőt szereti, a' fanyart futja. — Mi nekünk nem tetszik, nem tetszend az vérszerű rokonunknak is, ki a' természetes igazságosságnál, az emberbevésett viszonyoknál fogva úgy tart számot tőlünk bátorságra mint mi a' tőleire; kinek tőlünk keserűt szenvedni színt olly kedvetlen, mint nekünk ő tőle. Legyen tehát életelvünk ez: „mit magamnak azt másnak.“

cellit, ut etiam Deus dicta sit, qua una adimpletur in nobis, siquid divinac legis et admonitionis implemus. S. Aug. et Alip. Epist. ad Julianum Vid. Matr. Dem.

Szeretet' sz. Istene! ki 'csupa szeretet vagy, 's ki teremtményeidet is mind tiszta szeplőtlen szeretetre nem gyűlöletre alkotád; te látod, mennyire elferdült a' a' te remeked az ember fenséges czéljától; te szemléled, hogy a' szeretet szülte ember nem a' maga dicső pályáján jár; hogy embertársát, kit mint vérét becsülnie, szeretnie kellene, üldözi; szereteted' mindenhatósága hasson az emberi érzékekig, 's ember ébredjen fel embernek, mert ember nagy nevezet, az Isten és Angyalok utáni! — ne alázza meg annyira magát a' bűnhöz, a' vétkekesség' indulat szülte, haszon táplálta alacsonyysághoz, hanem tudja nagyságát érdemesíteni, 's a' szerint a' teremtés' földöni fejedelme lenni. Te szeretet' nagy Istene vagy, 's látod, hogy az alacsony szeretetet nem értő érzés dobogtatja az emberi sziveket! mintegy kihaltak látszik Idvezítő fiad által alapított ez egyenlítő 's boldogító elv: „Szeressed embertársadat mint önnön magadat“ 's e' helyett ama Sardanapali kereszténytelen emelgeti embertelen emberi boldogságon ülő vad fejét: „mindenki magának legjobb örököse“, *) ez mutatja, hogy a' szelid krisztusi, 's egyedül fentartó szeretet az emberiség' legnagyobb szerencsétlenségére, a' keresztények' alacsonyítására gyérülni kezd; — személy-válogatás, az igazi szeretet ébresztők' ismétli utálata áll fel üldözni újonan Krisztust, mert szeretetet! Rágalom, tettetés, harag, boszuállás, gyűlölködés, ellenségeskedésnek helyt adnak igen gyakran már azok is, kiknek a' krisztusi szeretet' dajkájának 's ápolójának lenniök kellene. Atya és fiu, előljáró, és alattvaló, úr és szolga a' helyett, hogy sze-

*) *Suus sibi quisque haeres optimus.* M. Aur. Ant. Heliogab.

relettel kölcsönösen egymásnak szolgálnának (Gal. 5. 13.), megengesztelhetlen sirig tartó harag, gyűlölség, makacs engedetlenség, üldözéssel viseltetnek egymás iránt! De te ember-szerető Isten, isteni szereteted' ujjával intsd az emberek' sziveiket azon, ellágyult érzésre, hogy egymásban emberileg látó szemeikkel testvérjőkre ismerjenek, kit szeretni az egyformai származat, és egyenlítő enyészet tanítsák őket; világosítsd meg értelméiket azoknak, kik téged nem hogy nem szeretnek, de azt is mondják káromlólag „Nincs Isten“ — hogy téged lássanak, lenni bizonyosan higgyenek! Oh, mert számtalan a' vakok' száma; és hogy' látna, hogy' láthatna téged a' beteg rövidlátó ember, ha a' napba sem nézhet! hisz te napnak napja vagy, és ha a' napba merőn néző szem elhomályosodva mintegy megvakul; bizonyal úgy jár, ki vakmerőn téged megfoghatni, megfoghatlan lényeden keresztüllátni akar! adjad hogy téged ismerjenek, 's szeressenek, mert a' te szereteted éltető napja minden egyéb szeretetnek! — Derítsd fel borult lelkeiket, méltatólag kénytetve őket a' keresztén véreben uszó szeretet' áldozatát nem hidegen, nem eltompultan nézhetni, hanem nézhetni úgy, hogy fölmelegedjenek egymás iránti igaz szeretetre, — ébredjenek tudni, hogy szeretet nélkül nincs, nem lehet szép 's kedves az élet; a' szeretetlenség miatti kinok, sohajok, szenvedések, igaztalanságok folyvást haldokítják a' kellemtelen minél hamarább meghalni kívánó életet! Isten! adjad hogy a' keresztényileg téged 's embertársaikat szeretők ne szenvedjenek annyit elleneiktől; költsd fel álmaikból a' szeretetleneket, serkenjenek fel gyermekeidnek, 's egészítsék ki mi eddig sántita köztők, utat keresve kemény sziveikhez, hogy ott felépüljön

— a' szeretetet! Te szeretet' Istene vagy, és tudod, hogy szeretet nélkül az élet az embernek, 's ő az életnek nem örülhet; adjad, hogy emberi értelmünk elfogulatlanul, előítéletlenül szeressen téged, szeresse személy-tekintet nélkül felebarátját mint önmagát!

Te az emberiséget a' rabságból és a' setétségből kiszabadító, világosító, megváltó Krisztus! te akarod s akarod, hogy minden ember lássa magát embernek, 's láttassék is annak, becsülje magát 's becsültessék, szeresse 's szeretessék. Te mondad, hogy Isten előtt nincs tekintet az emberek' személyeikre; (Apost. csel. 10; 34. Rom. lev. 2; 11.) te tudatád a' Farizeusok — képmutatók 's irás-tudók ellen az emberekkel, midőn ezek gonoszul tetteve magokat, a' népet szerető Atyáinak, 's főtanítóinak hívták magokat, 's ez alatt a' fekete szín alatt csalák az együgyűeket, hogy egy az Atya, ki mennyben vagyon, 's egy főtanító Krisztus te vagy (Mat. 23; 1 — 10.); isteni szereteted' példájával melegítsd fel szívünket a' te általad hirdetett szeretetre, mellyel minden embert az emberiségben, és az emberiséget minden emberben egyiránt boldogítva öleljük, hogy keresztényi szeretetünk' osztatlan tiszta lángjával mi halandók istennek bizonyítsuk be magunkat *); adjad, hogy ezen szeretett Tiedtől végbucsu szavaidról: „Fiacskáim! új parancsolatot adok nektek, hogy szeressétek egymást; de mint én szerettelek titeket, hogy ti is úgy szeressétek egymást“ (Ján. 17; 34.) ismerjen mindenki reánk, hogy a' te hív, szelid, minden rang, haszon-

*) Augustin. adv. Pefag.

kereset nélküli, személyeket nem tekintve, egymást szerető tanítványaid vagyunk, mert kölcsönös szeretettel viseltetünk egymás iránt. Amen.

II.

Boldogok kik üldözést szenvednek az igazságért, mert övék a' mennyeknek Országa.

Mát. 5. r. 10. v.

Ha keserv, és öröm, jókedv és fájdalom, sanyar és boldog lét, kinnal elősírt könyűk és nevetés, nyavalyás görnyedtség és egészséges elevenség, szerencse és szerencsétlenség, elégtelenség 's megelégedés, élet és halál egyszerre, együtt és egyben képzelhetőklennének; ugya' megváltónak az őt követő boldogtalan embertömeghez nyugtatólag intézett szavain könnyebben megnyugodnék a' szenvedőnek nyugtalan lelke, midőn hallja: hogy a' sirót, az éhezőt, szomjuhozót, 's majd minden szerencsétlen sorsüldözöttet boldognak tanít.

Igen is a' röviden anyagemberileg látó halló szem és fül, szív és érzés megütközik első tekintetre a' nem értett ellentételen; megütközik a' testileg boldogtalan, ki a' szellemi, jó, szép, 's nemesb lelki lét' boldogságáról szegény képzzettel bir, ki benső emberét méltatni tudatlan, ki máról holnapra az embertársi ke-

ménység, kereszténytelen szívtelenség, igaztalanság alatt szigorogva teng, megfelejtkezve fellebbi tehetségeiről; — kit nyavalya, ingatag helyzet, sorvasztó táplálati gondok, szívhasogató testi életeérte aggodalmak emésztenek; — kit senki sem szeret, senki sem véd, senki sem táplál, kinek egy hant földje, egy falat önnönében termett élelme nincsen, kinek egészséget könnyetlen, embertelen, irgalmatlan, részvétlen szemmel nézik embertársai a' terhek alatt roskadni, éltét szenvedések miatt rövidülni; szóval kinek nem jutott szerencse a' folyvásti testgondoktól menten lelki ájultságából feleszmélni! — — De ki tudja az Istenmester' szívemelő tanításait, fellebb leszen, mert látja a' nagy igazságokat, mellyek embert megnyugosztalnak, mivel Istenember vérrel vannak lepecsételve; igazság' vérével az igazságért!

Megváltó Krisztus' korában, néhány testboldog boldogtalan zsarnokot kivéve, egyéb embersokaság boldogtalan, panaszos jajokkal az egekhez szabadtóért esdő test és lélek szerencsétlen vala; — test, mert mindene, mi földi javait teheti embernek, kényszerint a' hatalmasbtól függge; — lélek: mert kövér tudatlanság leplezé el előle a' szép kört, mellyben ember, ha testileg Irusz-szegény is, felejtve bajait magasban érezheti magát a' bizonynyal tűnő bajoknál, sem hogy a' test' kedvetlenségei kétségbeesetten érdekelhessék; — 's így ő testileg szegény, lelkileg gazdag lenni tudatlan legszegényebb vala; kétszer szerencsétlen, 's annyiszor boldogtalan, mert keserű anyagi léte' megszűntére sem tudha reménylni jobbat, édesb kedvesbet!

Igaz ugyan, hogy a' test' fanyarságainak hideglel-
külegi elszenvedéseire nem köznapi erő szükséges,
mert az emberiség átalján beteg kevesbé gondolni a'
látott 's markolható bajokkal, sem hogy azokat
feledje a' csupa gondolatiakért! — de ez azért
van, mert meggyőzetni nem engedi magát arról, hogy
a' remény' országában támadnak legszebb vágyaink,
legfelségesb gondolataink, legemelőbb érzeteink: ho-
lott a' valóság' eme testi 's földi hideg tartományában rit-
kán foganszanak meg, ritkábban boldogitanak, ' mert
legritkábban 's legnehezebben tenyészhetnek; köteles
pedig az ember, minden kitelhető 's gondolható módon
magát bajaiból kiragadni, 's ha ezt másképen megte-
hetni erőtelen, — a' szép reménynyel tartozik lesimí-
tani léte' darabosságait, 's minél tűrhetőbbekké tenni a'
szivhasogató izellenségeket!

Egy nagy, magát nyugtatni kötelesnek érző 's tu-
dó test - szerentsétlen, mert lélek - boldogtalan ember-
csoport' tudni, hinni, 's jobbat reménylhetni tanulás-
vágya kíséri, mai sz. lap' bizonyossága szerint, az Idvezi-
tőt egy magas hegyre, mellyről közelb a' remény' or-
szágához a' magason, 's távol az alacsony földtől, hol
van szenvedő helye a' testnek, — egy magány helyre,
hol mentten a' zajtól tanulási órát vegyen a' lélek, 's
utána magába szálljon az életet arról az oldalról vizsgál-
gatni, méltatni, melly oldalról ha hiány van, a' lélek da-
rabolt félségben tresped elaléltan csonka testvárában,
nem téve eleget szép hívásának.

Az igazat, jót és szentet üldöző Farizeusok, 's
írastudók, és azok elől, kiknek legtöbb testboldogságuk
van a' nyomoruk' boldogtalanságából — elrejtí magát,
a' fájdalom alatt sajgó kebeleket lecsendesítendő Jezus,

hol mintegy lerázva a' test' terhét könnyűlten szólhata a' lélek a' nehezeknek, a' tanításai' balzsama alatt könnyülő, őt kíváncsian hallgató, magokat szeremcsétleneknek kesergő testboldogtalanokhoz; — tudatva velök hogy e' földön a' jó, és igazság dobogtatta szívü, boldogtalan nem is lehet, 's ha az, nem igaz, nem egyenes jó lelkü!

Hosszasan értekezik erről, 's kinyilvánítja, hogy ő ugyan emberiséget világosítani, tanítani, nemesíteni, igazítani jött, — de az ő országa' boldogságának bíráására csak azok alkalmasok, kik sziveiket a' földi mulókhöz nem annyira bilincselik, nem annyira aljasulnak le a' testi jókhoz, hogy azokban keressék 's leljék kielégítő nyugalmokat, kik fellebb értenek lenni, sem hogy az anyagi jólét egészen magához tapasztalassa őket, úgy, hogy tán neki másnak elnyomatásával 's igaztalansággal is áldozzanak. — Éppen tanítása' ezen czikkében korholja az írástudók' és testemberek' gazságokat, 's állítja, hogy mind azoknak, kiknek tiszta egyenes szívűségök, erkölcsi őszinteségök 's igazságok feljebb nem bővelkedik a' Farizeusok és írástudókénál, az ő országában helyök nem lehet; valamint általában azoknak sem, kik külsőleg hazudják magokat igazaknak, vallásos szint öltenek, buzgóknak lenni álarczáskodnak, hogy annál menttebben úzhassék gonoszságokat; mert Jezus' szeplőtlen országa — a' tetetlen szelídségnek, a' csalárd álnokságot nem ismerő egyenes szívűségnek, a' megváltozhatlan 's mindenidőben, minden körülmények, veszedelmek 's halál közepete is semigéretek — sem ijesztgetésekkel, sem haszonkínálással meg nem rontható erkölcs, istenes, szilárd igazságosságnak országa; mellyben a' lélek élve szellem fen-

séges életét félni tudatlan, megijedni 's állhatatos buzgalmában inogni képtelen! a' külső testbajra mit sem adó, mert boldogságának belől az alapja!

Jezus' ezen tanítási' része a' legtisztább 's legistenibb tudománynak összesége, melyben a' lelki tökélyek' egyeteme foglaltatik; melyben a' valódi élet' egyszerű 's egyedül boldogítható képe lefestetik!

Életet bajnélkülit, egészen fájdalomtalan, gondolni sem lehet e' földön! — Nincs olly testboldog, ki szenvedés 's keserv nélkül szállhasson a' sirba, mert ha lenne is — éppen az, hogy anyagi jólététől minden szebb reménytől fosztottan kell megvállnia, a' keservek' legóriásbika, a' gondolatok' legszerencsétlenebbiké!! holott az, mi a' testiek' szerencsétlensége, jó kereszténynek lelki szemei előtt egy nemesb életösztön, mely erőket kölcsönöz 's gerjeszt, — azoknak kellemes érzete által kétszerezi az élet' becsét, mert őt magasbra emelik oda — hol lelkén megtompulnak a' testi bajok' nyilai, 's sértetlen a' földre hullnak. — — A' test-boldogot végre is három dolog taszítja a' borzasztó, 's reá nézve iszonyatos másokkali egyenlőségre — azokkal, kiket boldogtalanoknak tartá; 's e' három a' testnyomor, — a' gyenge lélek' bizonyos következménye a' kétségbeesésrei elveteműltség, — és az ebből következett nemtelen halál; — mik alól a' lélek-erős boldog, ha testboldogtalan is, ki van véve, — mert tudja, hogy a' testéletnek elengedhetlen föltétele a' néminemű szenvedés! — és ha szenvedni kell, inkább olly helyzetbe tegye magát az ember, hol szenvedése tűrhetőbbé, hol a' testbajok a' lélek előtt elszenvedhetőbbé váljanak, — hol a' lélek legyen ugyan ele-

ven sárvárában, de mintha tőle elváltan lenne, hidegen véve különösen azokat, mikkel a' gonosz emberek mint igaztalanság' fegyvereivel ostromolják; — ekkor a' szünetleni ostromot kinevetendi, azokat kik reá felkelnek megszegyenitendi, szóval — megmutatandja, hogy egy keresztény' lelkőnek kivívhatlannak kell lennie; mert minden legyőzhető bár idő által az életben, — az győzhetlen, ki a' halált is meggyőzheti, mert meggyőzni megtanulá.

Szenvedni kell! ezt az egyiránt világra születő emberek' jaj - beköszöntésők igenli; 's legyen bár ki, ha fejedelem, ha szőrgunyával takaródzó koldus; ha test-legboldogabb dúsgazdag, vagy korpakenyérrel élő koldus, életökben egyszer legalább érzendik amazok ezekeli anyag - egyformaságokat, akkor, ha főfájások, mellyektől felszabadítva nincs a' koronakerített fejű élő sem, ismétlendik velők születésekkori jajjaikat!

Ha tehát majd a' külviszonyoktól, majd ember-társaitól szenvedni kell az embernek; vajon ki lesz a' szerencsésb? az-e, ki tudva az élet' elkerülhetlen, neki tulajdon örök szabályait, az emberek' keményszívűségöket, magokat ismerni 's méltatni akaratlanságokat, ön maga természetét — megnyugszik a' megfoghatatlannak bölcs, embert nemesítő, 's épen azért lélekemelő, mert próbáló rendeleteinél? vagy az, a' ki apró lélekkel bir felfoghatni azt, hogy nincs 's nem volt ember egészen gond 's baj nélküli, — az élet' elkerülhetlen kellemetlenségei között zug, — nyugtalankodik, ha csak parányi elleniség éri is őt, mert mellőzve a' keresztényieket, a' testi jókat istenli, 's nem nyul bajokat elhárítható eszközökhöz?

Istenibb nyugtatót tehát nem nyújthata Idvezítő az embereknek, mint midőn az őt követő, magokat a' testiektől elnyomatott boldogtalanoknak, mert szinte testieknek tartó embereknek — megnyitáa' lélekboldog ország' kapuját, mellyben kevés testi gonddal virágoztathatják a' test' országát, a' földet is édenné teremthetik, 's hosszasan boldogok lehetnek az araszt-kurtán élő halandók; de mellyben az Isten és természet' csekély testéltető ajándéki mellett, zsarnoki üldözések' közepette megelégedhetik a' lélek, — mintegy keveset tudva a' testről, járhatja szív és ész' iskoláját benne magasíttatva, — nevetve és sajnálva azokat, kik csak testieket vadászva végre elkopáritják a' testieket is, mert nem lebegik körül előgondjaikkal a' sirt, mellyben egykor reménytelen kell elbukniok a' csak testboldogoknak, a' kevés vagy semmi jót, és szépet az emberiség közé nem árasztott, sőt tán embertárs-zsarlóknak, a' magokról megfelejtezett eleven poroknak, a' tudatlanoknak i smerni poraik' mozgatóikat, elevenítőiket; kié az élet?

A' ki ez életben nem testi szegény, az csak teste' alacsony porát imádvá, mindenét itt akarandja elérni, annak folyvásti gondja egyedül a' földi javak' igaztalan keresésében fáradozand, 's mindig mások' rövidségével, mert a' csupa testember mással gondolni tudatlan, soha semmi nagy 's szép intézetnek teremője nem leszen, ő boldog soha nem is lehetend; mert előbb utóbb, nemtelen haszonvadászat' görcseibe megbotlik, vagy cél't nem érhetve önmagának esik áldozatul, vagy hozzá hasonló csak ön testhaszonlesők által semmivé tétetik; minden menedékhely nélkül boldogtalan.

A' szelidtelen vad, boldog nem leszén, mert szelidség mutatja ki az emberek' helyeiket, ha azok akar-nak maradni; a' nem szelid prédájokká lesz a' kegyet-leneknek!

Az, kit a' szenvedőnek meleg könyűi meg nem lágyíthatnak, boldog nem leszén; — az ő érzéketlen szíve előtt a' szenvedőnek forró könyűje nem egyéb, mint verőfény a' sziklának kődarabján; — ez soha sem olvad, 's hogy lehetne boldog, kinek érzékei tom-pák az emberiséget másban méltatni, — durva az ma-gában is méltatni azt, 's boldogtalan!

Az irgalmatlan ne tartson számot a' könyörület-re, mert a' könyörület ha mikor részesülend is benne, neki nem az leend, midőn felordítja benne a' hi-degség' kemény ördögét, mellyel mások iránt szilajkodék!

Nem leszén boldog, kinek lelke életét folyvásti fekete ruhában tölti, ki szívében kigyót, békát táplál, mert ezek' aprói naponkint növekednek — nyugtalan nehéz kebelét marni; — az élet' sz. Istene helyett, mindenütt és mindenben, birtoka' ingó 's ingatlan da-rabjain, az élet' gyilkosait látandja ijesztő rémekként örködni, — ezek csendét rabolják, mindenüvé kisérte-tekként üzik, mindent setét fanyarrá teremtnék előtte, 's annál fanyarabbá, minél közelb a' testélet cél.

Nem leszén boldog, ki az élet' édes és keserű változatosságát béketűrő bölcsen hideg szemmel nem nézend; jó és roszból egy könnyen szenvedhető közepet nem formálend; ki mostoha és kedves, elsülyedt és fennrepülő, szerencsés és nem az körülmények között, üldözés és veszély között egész megszürttséggel, szíve és lelke' tisztaságát meg nem őrzendi, 's ki ma-

gát mint Krisztusi hív tanítvány a' test-balsorsban boldogabbnak nem érzendi, a' test-szerencsében tündöklő gonosznál! mert nyugalom, és a' szent, jó 's isteni cselekvényekből származott önértés a' földi boldog embernek elválhatlan két sajátja, melly nélkül boldogot képzelni nem tudhatok, ismerni sem akarhatok!

Mindenek felett pedig nem volt, nem leszen ember boldog soha, ki az igazságot nem éhezí és szomjuhozza, mert ez elsőszülött gyermeke lévén a' szeretetnek, egyszersmind legtörvényesb örököse a' boldogságnak; és valamint a' szeretetnek jelmondata ez: „Szeress mást, ha boldog lenni akarsz, mint önmagadat, mert mástól 's mással lehetsz boldog, magad nem“, — úgy az igazságé ehez igen hasonló: „Valamiket akartok, hogy cselekedjenek nektek az emberek, ti is azonosokat cselekedjétek nekik, mert ez sürgettetik a' törvényben;“ (Mát. 7; 12.) mintha mondaná: ha nem akarod, hogy embertársad bezúzza fejedet, te se bántsd az övét; ha nem akarod, hogy véres iparoddal szerzett vagyonodat felgyújtsa, te se az övét; ha életedre nézve bátor ohajtasz lenni, másé ellen ne törekedjél; ha a' mid van, 's szorgalmad által lehet — félted másoktól, ne adj okot reá, hogy mások téled féltsek; ha akarod, hogy bajaidban, szerencsétlenségeidben segítsenek rajtad mások, segíts rajtok midőn szenvednek; — ha minden bajaidat balságaidat másokkal megosztani akarod, másokét elfogadni ne vonakodjál! —

Szép törvény! isteni igazság! 's ha az emberek a' megváltó' félreérthetlenn akarata szerint megtartanák, nem hiszem — nem hihetem, hogy annyi szenvedő, igaztalanság' nehéz járma alatt nyögő kebel, annyi — ezen szent 's isteni törvény' letiprása mellett Krisztus'

igazságaérti — születése, szenvedése, 's halála után is ismételi segédért az egekhez sírva könyörgő árva, özvegy, gyámoltalan lehetne, lehetne annyi boldogtalan, ki megosztathatlan bajai alatt kénytelen fohászkodni, 's fohászkodásai közepette sokszor elveszni! — nem hihetem, — ha minden ember valódi kereszténnyé lenni tudna, 's a' legnyomorubb embertársával egy származatnak ismerné magát, valamint egy enyészet alávetetnek — lehetne szívtelen sokszor embertársát öni-gazáért egyedül azért nyomhatni, mivel tán ő hatalmasb, erőre izmosb, gazságra nézve bölcsőbb a' magát védhetni erőtelen, tudatlannál!

Azonban e' törvény olly isteni 's annyira boldogító, hogy ki ezt teljesen megtartja, ha bár mások rá nézve nem tartanak is meg, ő még is boldog leszen, sőt boldog leszen akkor is, ha igazságosságaért embertársaitól üldöztetnék; azon csendét, melyet a' törvény' beteljesítésénél fogva érez, magával viendi lánczok között, magával a' börtön' dohos falai közé, magával a' szenvedésre és halálra; 's őt mindenütt egyiránt boldogítandja. — Jezus felállítja e' törvényt, bebizonyítja tetteivel tanítmányát, bebizonyíttatja tanítványival, 's olly szigorun akarja betölteni, hogy csak árnyát se szabadjon megszegni, — mert az emberiségre nézve állandón boldogító nem maradhat, ha csonkítatlanul meg nem őriztetik, — 's így meg kell őrizni, ha bár üldözések' ostromában, mint ő, ha bár vérel, mint ő kereszten, mint tanítványi, mint hiv követői közül az első századokban sok száz ezrek, kiknek mint annyi hősöknek, értte üldözötteknek 's meghaltaknak, a' dicső szenteknek innepjüket szenteljük, méltók ők, hogy isteni Mesterünk' vérével megalapított

's erősített igazság mellett csüggedetlen, szinte vérbe 's életbe került küzdésökért megtiszteltessenek. — In-
nepök 's tiszteletök lelkeinkre csak úgy lehet fogana-
tos, ha mint utódjaik — erényeik' 's igazságok' ke-
resztényi utánzásában, méltó követőiknek bizonyítjuk
be magunkat; ha rólunk szinte elmondhatni, mit az
előkeresztényekről monda Plinius, Trajanhoz írva: hogy
naponkint azoni törvényünket megújítjuk „hogy senkit
meg nem károsítunk, senkinek rosszat nem kívánunk,
igaztalanul nem cselekszünk, szóval nem teszünk mit
sem, mit másoktól magunknak tétetni restelnénk, hogy
annyira az igazságért lángolunk, hogy érette min-
dent szenvedve üldöztetve Krisztuskint még is a' bo-
dogság' menyországába érezzük mintegy magunkat, és
az üldözőknek nem csak meg nem bocsájtunk, de éret-
tők imádkozunk is; hogy felőlünk mondják, mit mon-
dának Krisztusról, hogy általánosan igazak vagyunk,
és igazságban élünk, hogy nem vagyunk személyvá-
logatók. Mert a' keresztény igazságnak általánosan,
és részletesen ugyanazonságban kell maradnia, máskint
megszűnik az lenni. Azon nem változtathatnak évez-
redek, nem örökség, mert az ur' igazságossága örök-
ké igaz marad, és törvénye örökké helyes (118. Zsolt.
142.) 's ki a' szerint cselekszik, örökké boldog, 's an-
nyival boldogabb az igaztalanság' útján magát boldognak
tartónál, mennyivel különbözik erény a' büntől, elkár-
hozott az üdvözülttől, boldog a' boldogtalantól.

Kettő az út, mellyen a' keresztény ember boldog
lehet. Egyik mellyen előljáró, bíró; másik mellyen
alattvaló, 's engedelmeskedő — igazságos viszonyok
közt összefűződve vannak; elismerve egymásrai szük-
ségességeket; amaz megfeleltetve magáról az ítélő

széken, nézze egyedül a' törvényt; — emez amannak mint igaznak hódoló. — Amaz mint szigorú törvény szerinti bíró ne legyen harag -indulatos, hanem szelíd kegyes: emez mint bíralt szünetlen azt gondoló, hogy a' bíró' kezét kötve tartja a' törvény 's igazság; tudva azt, hogy a' törvény-típró bírón magát okvetetlen megbosszulja a' megsértett igazság; 's így ő boldog leszen akkor is, ha tán méltatlanul 's törvénytelenül el is ítéltetnék.

Azonban az ember csak úgy lehet igaz, ha hitből él, 's úgy lehet boldog, ha ennek elvéből igaz.

A' fontos elmélkedés' két pontja, 's fontos okkal állított pont, mert ha az igazság' nagy bajnoka' Jezusnak kinoshalál eszköze — a' kereszt, ítélő székeinknél a' bírák' szemeik elébe helyezve áll, mintegy emlékeztetve őket a' keresztényi részrehajlatlanságra, a' pártatlan, senkitől nem féltő, személyeket tekinteni nem tudó igazságra; jele ez annak, hogy az ember-bíró el is tántorodhatnék, a' szent törvényt megszent-ségteleníthetné, ha szemeit nem függesztené a' hitnek szerzőjére, és jutalmazójára a' Jezusra (Zsid: lev. 12; 2.), megkábitatnék a' testhaszonlesés' sűrű füst-jétől, — bátor mind e' mellett is megkábitja gyakran a' csillogó arany' vakító fénye — ha nem ijesztené őt tőle a' bírák' szigorú bírájának pártatlan példája, mellyel lélek igazságaért inkább teste' vérében fürödni akara mint sem megijedni az istentelen, színlett vallású igaztalanok' azoni keménységétől, mellyel tovább is a' vakokat az igazság' takarója alatt igaztalanul mint bírák ítélni, 's mint előljárók vezetni kívánnák, a' világi haszon' testnek hizelgő tömjényeért!

A' valódi szép, jó, nemes, szent dicsőítő, ember magasztó 's isteni, mit emberi nyelv erénynek nevez, nem világi jóban, nem testi fényben, nem a' földi alacsony gyönyörökben áll, hanem azon méltóságos erkölcsi érzetben, ha t. i. semmi mulandó után esengő indulat nem győződelmeskedik a' lelken a' szíven, és ha az embert nem a' test-gyönyör, dicsvágy' ingere, 's nem a' fájdalom' könyűi indítják a' jónak 's igaznak cselekvésére, hanem maga a' jó és igaznak szépsége szentsége!

A' test, szenvedélyek 's indulatok, vak vezérei az embernek 's vak ezeknek akaratjuk is; jaj pedig embernek és az emberiségnek, ha kebelében vakok, vezetendik a' vakot, vagy is, ha test, indulat és szenvedélyek' emberei szaporodandnak. — Az indulat fék nélküli paripa; a' szenvedély, kormány nélküli hajó; hová' leendnek ezek? amaz ugyan tüzétől elragadtatva sajnos összezuzódással a' veszélybe rohan; emez kormánytalan, hajótörés' sziklájához sodortatva összeromboltatik! — A' testember, ha hit 's erkölcs, belnemesség, 's emberi fenség' érzete nem fékezi, azokra törpül le, mik testét érdeklik egyedül; szerencsét vadász, hasznot kerget, nem tudva, hogy nincs állhatatlanabb a' test' szerencsésénél, melly mit ma kölcsönöz, holnap a' tőkét felérő kamattal megveszi a' sebesített emberen. — Hit 's erény' tudata nélkül nem ismerendi boldognak magát, 's nem mást, ki olly tulajdonokban helyzi boldogságát, mellyek a' szerensétől függetlenek; alig mondhatni jóknak azokat, mik elveszthetők. Nyomorú szerencse 's boldogság, melly szünetlen reszket a' holnapi naptól, mellyet a' jövő idő' folyvásti félelme gyötör, 's mintegy keserűvé teszi

önmagát, keserűvé minden még lehetséges gyönyörét is. Bár mennyi gyönyört érezhet a' test, ezek miatti folyvást tartó aggodalmak között van, mert vagy elmúlt a gyönyör már, 's erre csak fájdalmasan emlékezhetni vissza, a' nélkül, hogy idülne érzetében, vagy várandó, 's ez bizonytalan; — 's így minden test-gyönyör nagyobb adagot bír tulajdonképen a' multnak keservéből, és a' jövő kecsegtetőnek bizonytalanságából, mint a' valódi megszürt éldelhető gyönyörből. — Ezt mind azért mondom eleve, hogy az igazságot szomjuhozónak elébe fessek mit kell tennie, ha igazságosnak mondatni és az lenni is akar; — ha bír a' keresztény előjárói névre magát érdemesíteni; — azonban tudunk illik egyszersmind szólva az igazságról; mi az igazság?

Sokan sokféleképen feleltek, felelnek, 's felelnének erre: föltétellen eredeti megfogásaikkal, gyakran vakmerőn állítanak annak lenni, mi éppen nem az, mert eltérnek a' Krisztus' tudománya' tükrétől, hol isteni eleven színekkel lefestve látszik: *) „az igazság nem egyéb, mint olly képzet a' dolgokról, melly ezeknek valódi tulajdonival megegyez, 's így maga a' dolgok' természete, szabályaik, rendjeik, és történeteikkel. Mivel pedig a' dolgok 's ezeknek természete Istentől ered, 's az egész teremtés sem-

*) *Aestimum et amor efficax, quo per legem rationis supremam erga omne ens rationale ferri oportet, veteribus justitia universalis, nobis justitia moralis benevolentiae indivulsa socia est; tunc enim sum justus universaliter, et stricte moraliter, si sum cuique tribuam absque metu coactionis, idest si jura aliorum et fines non metu poenae, sed aestimio naturae rationalis non laedam, uno dum opus fuerit, pro viribus protegam promoveamque.* Eth. Xna.

mi egyéb, mint az Isten' gondolatának terjesztése; látható, hogy az igazság Istentől jó 's isteni. Mivel továbbá csupán az Isten' gondolati állandók, 's örökké maradandók, ismét látható, hogy az igazság hatalmas, és el nem enyészhető; — a' tévedés és igazságtalanság ellenben mulékony és gyenge. — Csak Istenben tökéletes az igazság, mert képzelei saját önjéről 's a' teremtetett dolgokról, ön 's a' teremtetek' valójával, összeköttetésével 's történeteivel teljesen megegyeznek. Az emberi tudalom' tárgyiban is nem egyéb tehát az igazság, mint képzetinknek az Isten-ről 's teremtetett dolgokról, azoknak természetéről tökéletes összehangzása. Minél jobban felelnek meg a' képzetek a' valónak, annál tisztább az igazság. — Más-képpen az igazság így hangzik: „embertárs' velünk egy méltóságának elismeréséből származott becse, az ellene támadtaktóli ótalmazása, igaziban birtokiban, hir 's nevében azoni őrizete, mellyel tőle magunkat őriztetni akarjuk, szóval: mindeneknek megadása, részrehajlatlan pártolása 's magáébani megerősítése, minden erőtetés nélküli 's félelemtől is ment megadása.

Igaz tehát az, ki azon belbecs, és szeretet' hatalmas ösztönétől vezettetve, mellyel az örök ész és józan okosság' jótékony parancsánál fogva, minden eszes lény iránt viseltétnie kell, általánosan 's tetlegesen viseltetik is. — Ezt a' hajdankor' bölcsei egyetemi igazságnak nevezék; nekünk ez vallási 's erkölcsi igazság, melly a' jótékonyiságnak és szeretetnek elválhatlan társa, 's általánosan boldogító törvénye a' Keresztényeknek. Akkor vagyunk pedig általánosan 's keresztényileg igazak, midőn mindenkinek mi övé — minden erőtetés, kényszerítés, és büntetés' félelme nélkül

megadjuk, midőn jogaiba mások ellen védelmezve meg-
erősítjük, önnöneiben elősegítjük minden személy-
tekintet, rang, haszon nélkül — erre egyedül sar-
kallatva velünk egy származata, természete, alkata 's
embersége' szent — Istentől emberbe öntetett ösztö-
nétől, ihletve emberi fenséges érzelemtől! — —

Az igazság' kiszolgáltató, az előjáró, és bíró,
keresztény hit, vallás, kegyesség, jótékonyság és
erény nélkül veszedelmes ember, — e' nélkül ő ugyan
mivelni fogja magát egyoldalulag, kirekesztőleg — má-
sok' rovására 's kárára; — törekedendik azon, hogy
magát hatalmassá tegye testileg 's félelmessé; azon
leend, hogy megzavarja a' lélek' öszhangját; ez által
nagyítandja magát, bűneivel, 's vétkeivel megbénítja
mások' lelkeiket, sokat elkórosít, egy veszedelemből
többet, sokból kiirthatlant okozand.

Az igazság' dolgában tehát minden erőnket oda
kell feszíteni, hogy annak egészsége a' szeplőtlen is-
teni hiten alapuljon, — az ebből származott jólét val-
lásos erkölcsi célra irányoztassék, 's abban lelje illő
méltóságát; — mert hol a' hiten épült igazság' sugal-
ma nem hathat az illető tagok' önség, haszonlesés,
pártatlanság' siketségein keresztül: ott árnyékba borul
az emberiség, 's örök setétség nyomja a' társaságot.

Az igazságnak mindig szilárdnak, folyvást a' leg-
ártatlanabbnak lenni szükséges, millyen a' hit, —
melly az ítéletet ne a' szavak' törött hangján, félve
embertől rebegje elő, hanem rettenthetlen szívérzet-
tel mondja ki; a' bölcs szerint abban, a' mit igaznak
lenni megismersz és tudsz, mindenkor nyájasan de
igazán beszélj (Sir. k. 5: 12.); soha csak jelek által
se lehessen kivenni a' bíróból azt, hogy ő inkább az

igazság' hasonlatosságával bir, mint magával az igazsággal, mert egészen más a' dolgok' árnyát birni vagy követni, 's más a' valót. — Valamint sokkal utáltabb azon gőg 's kevélység, melly az alázat' némely takarói 's jelei alatt lappang, úgy az igazságot hazudó álarczánál nincsen semmi undokabb; mert ez a' szentségtörő csalással annak mesteríti, mi nem az. Soha sem rútabb a' bűn, mint midőn erkölcs' színébe burkoltan erénynek teteti magát. *)

Nem tud, 's nem ismer, a' mi hitvallásunk — 's következőleg nem tud a' mi igazságunk is — személyválogatást, emberállapotot; hanem mindenki' lelkét tekinti, szolgát és urat magaviseletéről nevez, erényről vagy bűnről ítél uraságra, szolgaságra; e' szerint fő 's páratlan szabadság nem uralni a' vétket; 's legfennebbi nemesség tündökölni igazságban 's szivtisztaságban. — Mit használ ha bár ki, 's bár minő legyen, ha a' vallás és kereszt' egyszerű tudománya nem vezeti; ennek kell nemesíteni azt, ki nemes lenni akar, ennek igazítani, ki igaznak hivatni szeret; — Valamint a' drágakő emeli a' gyűrű' becsét, maga a' göröngyös dió - héjt; szentség az arany kelyhet; úgy a' hit és Krisztus - tudomány szerint hozott ítélet's

*) Aliud est virtutem habere, aliud virtutis similitudinem: aliud est rerum umbram sequi, aliud veritatem. Multo deformior illa superbia est, quae sub quibusdam humilitatis signis latet, nescio enim quomodo turpiora sunt vitia, cum virtutum specie celantur. — Nescit religio nostra personas accipere, nec conditiones hominum, sed animos inspicit singulorum, servum et nobilem de moribus pronunciat. Sola apud Deum libertas est non servire peccatis. Summa apud Deum nobilitas clarum esse virtutibus. S. Hieronim. Epist. ad Celant.

igazság a' bírót. — Mit használ, ha ki olly okos, nagy[is] híres, hogy nevét mindenütt kürtöljék, ha tetteit ezek nem fűszerezik; hisz' tudjuk azt, hogy okosság 's eszeség nélkül igazság sokat tesz, tett, 's tehet, de igazság nélkül az okosság vagy keveset, vagy semmit, vagy éppen rosszat. — A' hit' szentsége 's kereszt tudomány vezette, igazság nélkül, az okosság romlott eczet, ha bár ágya a' legjelesb borból van is. — Az igazi igaz, ki hitből él, szívét tudja kormányozni, haragját mérsékelni, indulatit fékezni; az ítélethozásban ellenséget nem ismerni, 's nem ismerni azen kívül is, — erkölcsben tündöklőt de elnyomatottat fel emelni, — az egyebek' igaztalansága által lesujtottat felsegíteni, érdemeltségébe helyezni, [tudja ezeket, 's ezeket tenni elég erős; mert tudja, hogy neki mint bírónak, mint igazság - kiszolgáltatónak nem gyarló emberekhez, hanem magához az istenséghez közelgeni, tiszte az ítélet - tételben; — 's leginkább ebben érti magára az igazság' mestere' szavait: „legyetek tökéletesek, mint a' ti mennyei atyátok tökéletes“ (Mát. 5; 48) mintha mondaná: legyetek igazak, mint igaz ő; bátor ki tökéletes az igazságban, az mindenben az, mert mi egyéb 'az erény és erkölcs maga is, mint igazság!

Semmi annyira 's annyiszor nem sürgettetik Sz. írásunkban, mint igazság, semmit annyira szükségesnek nem állítottak a' pogányok' régi bölcséik is az emberiség' boldogítására, mint azt; és ugyan ezek körül, hogy csak némellyeket említsek, Platon *) min-

*) Omnes uno ore canunt, quam pulcra sit res et honesta temperantia ac justitia, sed difficilis ea tamen ac laboriosa. — Lib. 2-o polit. — Fulerum Civitatum justitia — in Protagora.

denek — ugymond — egy hangon dicsérik, szép dolognak magasztalják, és igen becsesnek a' mértékletességet, és igazságot; de nehezek ezek, és meg-erőtetésbe kerülnek; az igazság a' társadalmak' támasza. — Aristoteles pedig azt állítja: *) hogy minden erkölcsök' legszebbike, legnemesbiki az igazság. — Cicero nevezi őt minden nemességek' 's erények' királynéjának; **) a' bölcs Pythagoras' tanítványa, Polusz Lucanus, minden régiek közül legszebben írja le az igazságot ***): „Az igazság; ugymond: nekem minden erkölcsök' szülőjének 's dajkájának lenni látszik; nem is képzelhetem, hogy nélküle valaki mértékletes, erős vagy okos józanul lehessen; mert ő az egészléleknek a' külsőkkeli szép összehangzása, és békessége; milly nagy erővel és hatalommal bír a' többi erény felett, nyilvános az egyebekrei tekintetből. Egyéb erények' hasznossága csak egyel-egyet érdekelhet, de ezé hat a' társaságra, a' sokaságra egyiránt boldogítva. Ez a' világ' és embériség'

*) Praestantissima omnium virtutum esse videtur justitia. — Arist. Lib. 5. ad Niromach.

**) Justitia omnium est domina, et regina virtutum. In off. lib. 3. et lib. 1-o. Justitiae inest splendor virtutis maximus, ex qua una virtute viri boni nominantur. Fundamentum perpetuae commendationis, et famae est justitia; sine qua nihil potest esse laudabile. Et in paradox. Jus et aequitas vincula civitatum. Cujusvis maxima est, non solum inter leges et Judicia, et instituta reipublicae, sed et in vita privata et solitaria.

***) Justitia caeterarum virtutum omnium parens et altrix mihi vocanda videtur: neque sine ea fieri potest, ut quisquam aut temperans sit, aut fortis, aut prudens. Est enim harmonia quaedam et pax totius animi cum apto et composito motu. Quanta autem vis illius et potestas, magis e caeterorum habituum inspectione cognosci potest. Nam caeterorum utilitates ad unum saltem pertinent; hujus vero ad omnia, quae composita sunt et ad mul

gondviselője; mert nem egyéb, mint istenek' akarata 's ítélete az - övé. — Ez egyedül igazgathatja, 's összehangzásban megtarthatja az embert önmagával, külön a' részeket, 's együtt egyértésben az egészet — az emberiséget; védő az erőszak ellen, pártoló a' hatalom és kény ellen, békél 's csendet árasztó az ellenség' dacolásai közepette is.

Isten, az emberi nem' teremője, igazság által akará egyedül okos, 's nemes teremtményeit az alkotmányok' egész csodás egyetemétől megkülömböztetni; igazság által akarhatá egyedül az emberiném' fenmaradását is; — és csak ugyan jót a' rosztól megválasztani, rutát a' széptől megkülömböztetni, szépet szerethetni, jót akarhatni, legjobbat cselekedhetni: ez az emberben az őt különböző bélyeg, ez az igazság, melly az embert a' baromtól magos fenséggel elzárja, elszigeteli, 's a' teremés' Urának, a' teremő' remekének igenli. — Telvék mind az ó, mind az új szövetség' lapjai azoni sarkalásokkal, mellyekkel ösztönzé Isten teremtményeit az igazság' ölelésére, mint egyelleni eszköznek, mellyel ember annak bizonyíthatja be magát, a' minek tulajdonképen lennie kell. —

titudinem. Ea igitur in mundo quidem providentia vocatur et harmonia et iudicium, et mens deorum, qui ita statuerunt; in civitate autem pax, et bona legum constitutio, in domo privata viri quilem et uxoris mutua concordia: servorum autem in dominos bonus animus: et vicissim in dominis amica et benevola servorum procuratio: in corpore autem et animo primo quidem ea, quae omnibus charissima sunt vita et bona valetudo et integritas virium, tum vero Sapientia omnisque scientia. Quae igitur una et totum et partes ita regit et tuetur: efficiens omnia inter se amica et concordia: quidni communis omnium parens et -altrix, omnium suffragiis praediceretur. Pol. Luc. lib. just.

Már Jákóbnak, fiainak és utánna leendő háznépének meghagyja, hogy soha egyebet ne cselekedjenek, mint a' mi helyes és igazságos; (Mós. 1. k. 18; 19.) ki nyilvánítva, hogy igaztalanság megemberteleníti az embert.

Hogy az igazságot minél erősben fentartsa, annak őrizetét nem sokra, csak egyre bizta, most Patriarkákra, majd királyokra az Isten; mert több vi-
gyázó hamarítja az igaztalanság miatti vésznek érlelését, mert többség' néhányai könnyen eltévedhetnek, 's több rosszat izleltethetnek társadalmokkal, mintha a' rossz csak egytől származnék. Királyokat rendele Isten, népének igazság szerinti vezérletére, 's azt monda nekik: „Szeressétek az igazságot ti országok' igazgatói, mert az igazság örökös, és halhatatlan“ (Bölcs. k. 1; 1.), mintha mondotta volna: ti igazság' kezesi vagytok, széketek addig tartand, míg igazságosság-
tok — a' halhatlanságig; mert ki melyvas gyanánt igazságba öltözik, és bizonyos ítéletet teszen fel sisak helyett, (Bölcs. 2; 22.) az győzhetlen, annak semmi vész, semmi ellenség nem árthat; de okosan óvakod-
ják a' király a' gonoszok előtt, utálatosak legyenek előtte a' gonosztevők, kik tán igaztalanságra akarnák önhaszonnal kábitani: mert egyedül igazság által erősödik meg a' királyi szék (Példabesz. k. 16; 12.), mellynek állandón sokáig tartania nem lehet, mihelyt nem igazság támasza trónjának; valamint a' kegyetlenség és hivtelen igazság, nyomorgatója minden csendnek és boldogságnak, úgy ellenben a' kegyelem és hűség öszetalálkoznak, az igazság pedig és béke megcsókolják egymást (84. Zsolt. 11. v.), édesen össze-ölelkezve elválhatlanok, elválhatlanságok

lehetetlen, 's tartós uraságok meg nem vénülhet, meg nem szünhet.

A' fejedelemnek, birónak, 's minden előljárónak főtiszte szeretni az igazságot, 's gyűlölni a' hamisságot (44. Zsolt. 8.), mert a' jámborságnak kezdete, az igazságnak és jóltéviségnek gyakorlása, melly kedvesebb Isten előtt az áldozatoknál; (Péld. 16; 5.), neki soha hasznót ítéletével lesni nem szabad, mert jobb igazsággal kevés, mint igaztalanul temérdek jövedelem (ugyanott 8.); a' ki ítéletet 's igazságot szolgáltatni rendeltetett, menttnek kell annak maradni az igaztalanság' gyanujától is, tudnia illik, hogy nem elegendő izlést, ítéletet, tudományt egyesíteni magában, hanem kötelessége mindenből, a' mit szól, tesz, sőt még gondol is, — arcza' vonalaiból, teste' mozgalmaiból igazságot, és ferdülhetlen nemeslelkűséget elárulni; — mikor kételkedik a' dolog' bizonyossága felől — vagy hallgasson, vagy olly hangon nyilatkozzék, melly nem az elbizottságé, hanem minél hamarabbi a' dologról felvilágosodás' ohajtásaé; — ítélet-tételben 's igazság-szolgáltatásban ne éljen tekervényes, félreérthető szavakkal, mert hol a' szó kering, ott a' lélek igen ritkán van a' maga helyén; — cselekedjék egyenesen, és szóljon szilárdul; — szóval a' biró, az igazság-szolgáltató, egész szorgalmát oda fordítsa, hogy a' fogytatkozás' legparányibb szeplőjétől is megőrizkedjék, mert valamint az arczon szembeszökőbb a' himlőhely, mint egyébtagokon a' nagyobb-szerű sebek: úgy az igazság' embereinek csekély hibáik inkább botrányt okoztatnak, mint mások' vétkeik.

Szépen hangzik az igazság' szava, de csak úgy ha hit, 's Krisztus-tudományon alapszik, egyébíránt

tekervényes utakra viszi, csábítja a' halandót az, minek csak öltönye 's kerge tetszhetik igazságnak, pedig nem más, mint a' valódinak cselvető hálója, mesterséges álnokságnak palástja, a' testhaszon-keresetnek alacsony indulatja, melly a' helyett, hogy az igaztalanul szenvedőnek sébét gyógyírral enyhitené, alattomos gonosszággal felkarczolja. — A' krisztusi igazság halálíg harczol maga mellett, mert hiszi, hogy előbb utóbb az igazság' Istene legyőzi helyette ellenségeit (Sir. 4 ; 33.).

Szerencsés a' nép, mellynek birái igazak ; felőle azt mondhatni, mit Szába' királynéja monda Izrael' népéről, midőn Salamon' bölcsességét bámulandó megjelené; mivel örökké szereti Jehova Izraelt, ugymond : azért rendelt téged királylyá, hogy ítéletet 's igazságot szolgál-tass. (Kir. 3. k. 10; 9.); mert valóban a' gondviselés' különös szeretete lebeg azon nép felett, mellynek igazságosinak főtörekvéseik oda irányozvák, hogy a' gyarlóság' azoni kábaságától tiszták maradjanak, mellynek uralkodása kinszeríté kesergeni a' bölcs predikátort : „láték, így fohászkodék ő, szive' szorultságai közepette, a' nap alatt az ítélet' helyén istentelenséget, és az igazság' helyén hamisságot (3; 16.), mert mindnyáját az istenesség, hit és keresztudomány vezeti. —

A' vétkek' legnagyobbika, 's legelbocsáthatlanabbika, a' minden bűnök' szülője, az igaztalanlás ; mert főjt 's főjtut el erőket az emberiségben, mellyek legközeleb emelhetnék az istenséghez ; temeti, 's temet-teti Istennek legszebb ajándékait, mellyek által ember átalján boldog lehetne ; tesz és tettét erőszakos ítéleteket, mellyek könyárt teremtenek az ártatlan emberek' szemeiben ; — 's azért méltán vannak az emberiségnek

lépcsőnkinti biráji, kiknek fejök a' semmi haszonra nem szoruló király; ez valamint az ó szövetségben, úgy az újbán is, az igazság' fentartására legszükségesb, ki nélkül igazság nem is gondolható; mert ez — midőn egyéb birák haszonlesők, vér, személytekintők, 's ennél fogva igazság- 's törvény- tiprók, — mindenektől szabad lévén, senkire nem szorulván az igazságon kívül, ítélhet elfogulatlanul, 's ezért mondá ismét az istenihlette lelkű prédikátor: „ha látod, hogy a' szegények nyomorgattatnak, erőszakos ítéletek hozattatnak, az igazságosság a' tartományban felforgattatik, abban meg ne ütközzél, mert az előljárónál van más feljebbvaló, 's ezek felett is vagynak egyéb nagyobbak. Mindeknél feljebb való pedig a' király, kinek jól mivelt országból legtöbb haszna vagyon“ (5 : 7.), mint ha mondaná: sok igaztalanságot visznek véghez a' kisebb nemű birák, mert a' hatalmas peres-fél' ajándékának fényes csillogása megveszi lelkeiket, megvakítja szemeket; — még többet az ezeket követő rendiek, mert hogy az álszerepet jól játszassák, mód szükséges, — ezzel a' szegény, igazságot szomjazva kereső, nem szolgálhat: 's nyilvános ki lesz a' nyertes? de ezek felettiek is vannak, kiket ha szinte a' hiu haszon-csillám megvesztegethetne: van bíró, 's az a' király, ki valamint az igazság maga vak, 's nem tekint személyt, nem hasznot, nem ajándékot; ehez folyamodjál, úgy mond: tudja ez, hogy az igazság rendíthetetleníti őt, állandósítja székét, legtöbb hasznot hajt, — mert alattvalói hívséget; — legékesbnek tartandja azon koronáját, melly igazság' utjain találta (Péld. besz. 16 ; 31). — Még sokat hordhatnék elő az igazság' fenséges 's egyedül boldogítható voltáról, az ó szövetségből, mikkel iga-

zolhatnám, hogy az igazság' Istene' e' földén csak azok voltak boldogok, kik őszinte igazak; 's legszerencsétlenebbek azok, kik a' gazság' útján járanak, kik másokat mint birák, 's előljárók nyomának igaztalanul; a' legboldogtalanabbak azon rövid test-csiklándó boldogság után, mellyet élvezének mások' jajjaikból, sohajjaikból, nyomorjaikból. — Ki volt szerencsétlenebb a' szilaj igaztalan Acháb 's Jezabelnél, kik a' maga igazát védő Nábotot szőlőjétől erőszakosan, 's életétől gyilkos kövekkel foszták meg? (Kir. 3. k. 21.) — Mit nem kelle szenvedni a' Náthán próféta lefestette igaztalan zsarnok-szívű embernek, kinek sok /juhai 's ökrei lévén, elrablá szegény embertársától az egyetlen juhocskát, mellyet ez nagy nehezen szerze, 's önkényeréből étete, ön poharából itata? (Kir. 2. k. 12) mert a' föld' szegény embereire gondot viselő — igazsága szerint ítéli meg a' szegényeket, igazság szerint hoz ítéletet a' földön elnyomottaknak, szájának vesszeje megveri a' zsarnokokat (Isaias 11; 4). — Megveré Achabot, — Jezabel' vérét a' kutyák ették meg Jezabel' kerítése mellett (Kir. 3. k. 21; 23.); megveré Náthán' emberét is Dávidot. — —

Jezus' újszövetsége pedig egészen az igazságé; — tiszta, pártatlan isteni szeretet szüli az igazságot, 's ez anyja' természetét teljesen birva, elfajulni tudatlan, 's folyvást isteni; — szava hangzik az emberiség' nagy serge között, 's midőn a' hajdankor epedve hiánya felett arasznyi vastag könyvekkel találgatta őt, Krisztus röviden kimondja: „Valamiket akartok, hogy cselekedjenek nektek emberek, ti is azokat cselekedjétek nekik,“ 's ez az igazság' egész törvénye; ez az mi a' tévelygő embereket, az annyi

századon keresztül, az igaztalanság' vas pálczája alatt szenvedőket észre hozá, — mint jó adomány, és tökéletes ajándék, onnét felülről a' világosságnak atyjától szállt alá, 's benne nincs helye sem a' változásnak, nem lehet még a' változandóság' árnyékának sem; állandón boldogít, ha úgy megtartatik, mint megtartatni parancsoltatik; ez által szült bennünket Krisztus, szabad akaratja szerint újakká, hogy mint keresztyének az igazságnak tudománya által Isten' boldog teremtményeinek első zsengeji lennénk (Jak. I. 1, 17. 18. 19.) Szabad jóakarattal kell hódolnunk ezen törvénynek, mert mint mondja ugyan Jakab Apostol: „legyetek a' törvénynek teljesítői, és nem hallgatói, hogy önmagatokat meg ne csaljátok, mert a' ki a' tanítást csak hallgatja, de azt nem követi, hasonló azon emberhez, a' ki természetes arczáját a' tükörben megtekinti, de meg szemlélvén magát elmegyén, és azonnal elfelejti, millyennek látta legyen magát“ (lev. I. 22.), mintha mondaná: nem elég tudni a' törvényt, 's teljesítésében némának lenni, nem elég ismerni az igazságot, 's még sem a' szerint cselekedni; hanem soha el nem felejtve, mit tud, 's jónak, boldogítónak, igazságosnak lát az ember, azt még a' veszély' körülményei között is védelmezze, fentartsa; azt, mi sokak' boldogítására rendeltetik, embernek önáldozatával is kell pártolni; mert mit használ a' Krisztus' vérében megázott isteni igazság embernek, ha azt ő nem teljesíti; — ha látva most 's elfordulva tőle jótékonyágát, szépségét 's hatását elfelejti; — keresztyének igazság' dolgában olyannak kell magát bebizonyítani, mint épszeműnek a' kivüle létező tárgyak iránt — ki szemefényét értve' azzal él azok' látására, mik őt leg-

inkább emelik; — neki az igazság' szüzéről levenni szemelt soha nem illik, nem szabad, mert nincs lélekeltetőbb bájember' számára, mint azon érzet, melyet mint tulajdonát birhatja az igazság' szüzét, 's ezeli összetársultával önmagával, embertársával 's istenével megneműnható édes kapocscsal összefűzetve él. — Isten' tőkélyeinek egy legszentebb legfennebbike az igazság, 's ha ez a' maga tisztaságában ragyog az emberek között, legközelebb ragadja őket az istenhez; 's nem csoda, ha annyi isteni színekkel megszépítve ajánlák őt keresztény embereknek a' keresztény bölcsek — a' Sz. Atyák is.

Az igazság' férfia, ugymond Gergely *), mindent megvet mi nem az, megelégszik magával, és az istenség' boldogságához közelit, mindkettő másé nélkül boldog: — a' mennyi jóval, szerencsével bir, mind igazságosságában gyökeredzik, sőt a' szerencse ő maga, — semmi kincset nem tudhat lelke előtt — az igazság osztogatta nyugalommal felérőt, — minden javait, drágaságait magával hordozza, — olly boldog, olly gazdag, olly csendes, a' millyen igaz; minden szerencsén felül van. — Alexandriai Kelemen azt állítja **) 's felségesen, hogy a' keresztények' egész morálja nem más mint igazság, mellynek megtartásával egyedül érdemelhet az ember keresztény nevet, egyébiránt ettől távozva a' pogányok' és igaztalanok' vallásán van ő, 's Isten' angyala helyett, kivé igazság által lesz az ember, maga' és embertársai' kinzó ördögévé válik. —

*) Gregor. Mag. in Mor.

**) Clemens Alexand. libr. 5. Strom.

Izidor róla ezt jegyzi meg *): az igaz ember, ugymond, minden törvény alól ki van véve, s' őt Sz. Pál szerint a' törvény nem érdekli; (Tim. 1 l. 1: 9.) — a' törvények hozattak, hogy azokkal fékeztessék az ádáz vakmerőség, bátorságosítassék gonoszok ellen az ártatlanság, és a' gazság félve a' bünteléstől visszavonattassék az ártani szándéktól; de az igaz mindent szabadon, mert szabály nélkül is mindent jól tesz, nemeset mivel mentten minden befolyástól, 's tisztán cselekszik minden kötelezettségtől csak jó bensejéből származott, 's mindenek felett érzett kötelességéhez ragaszkodva, az igazság' szentsége' mindent felülmuló' édes jutalmaért.

Sokan az igazságot, mint magányosok' drága birtokát rajzolják, 's való is, hogy egy igaz keblű embernél — senki sem gazdagabb. — Mások az egész társaságra nézve festik üdvözlő kellemeit; bátor ki igazságszerető magán, az az leend az egészre 's általján, — mert hányszor mások iránt olly akarattal lángoland, mint önje iránt, annyiszor érzendi magában teljes szep-lőtlenségében az igazságot, ellenkező esetben elhagyja szép utját, mint ezt igen helyesen mondja Sz. Jeromos. **.)

Sz. Ágoston azt mondja róla: hogy egyedül ő — az igazság — tarthatja fen a' közjót, a' társaságot; moz-

*) Factae sunt leges, ut earum metu coerceretur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia, et in improbis ipsis formidato supplicio, refrenetur nocendi facultas; — bonos et justos leges non feriunt. Izidorus in etym.

**) Quotiescunque talem in alterum habueris animum, qualem in te ab altero servari cupis, aequitatis viam, tenes: quoties vero talis erga alterum fueris, qualem in te vis nominem: iter justitiae dereliquisti. Hieron. in Epist.

ditsuk el, ugymond, az emberiségtől az igazságot, mik lesznek az országok, mint rablók' és rablások' örökös tanyái? — azért nagy Gergely szerint: „a' fejedelem' igazsága a' nemzetek' békessége, — a' hazák' védelme, a' nép' bátorsága, a' lég'mérséklete, a' tenger' zajtalansága, a' földnek termékenysége, a' szegények' öröme, a' lankadtak' ápolása, az emberiség' megelégedése, a' fiak' öröksége 's mindenek' minden boldogsága; *) — és ezért Valentinian igazság-szerető fejedelem azt mondja, hogy a' fejedelemnek minden szorgalma oda irányoztassék, hogy a' keresztény igazságot teljes épségben megtartsa, mert különösen a' fejedelemben ennél dicsőbb tulajdon nincs **): igazolja is ezt a' történet, mert a' kormányja alatti minden bíróságok' ítéleteit maga akarta tudni; — igazság-és törvényszerűségeket maga helyeslé vagy rosszálá, — minden szigorúsággal viséltetve az ítélok' iránt hanyagságokért; ***) azt szokta mondani: „drága áron jutott az emberiség az igazság' birtokába; — igaztalanság nyitotta Krisztus' ereiből folyott vér erősítve szentesíti; azért ki illy drágán szerzett adománynyal önkérára visszaél, nem ügyelve a' törvényre, nem érdemes, hogy az igazság iránta igazságos 's szelid legyen.

Szelid igazsággal kell bánni a' földön a' legszelidebb Istenatya' embereivel, 's gyermekeivel,

*) *Justitia regis pax est populorum, tutamen patriae, immunitas plebis, temperies aeris, serenitas maris, terrae foecunditas, solatium pauperum, cura langvorum, gaudium hominum, haereditas filiorum ect. in Mor.*

**) *Εγώ μὲν ἐδὲν νομιζῶ γε ἀνδρὶ, ἀλλῶς τε, καὶ ἀρχοντι, καλὸν εἶναι κτήμα ἑδὲ λαμπροτερον ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης. Xenoph. in Cyr. Lib. 3.*

*** *Apud Zonar. Lib. 3.*

mert ha az ember' természete köteles a' barom iránt is szelid lenni, — az ember barommá aljasul, ha embertársai igazságosan 's emberileg nem bánnak vele. — A' keresztény igazság nem ismer durva bánásmódot, 's mihelyt ki durván igazságos, nem igaz keresztény, mert valamint szerzője szelid (Mát. 11; 29.), úgy szerzeménye is. — A' kereszt' sz. tudománya nemesített emberek nem tudnak 's nem ismernek kemény igazságot, — nem kemény azon igazság, melly a' bünt bünteti, mert ha ezt nem teszi, átkot esküszik az erkölcsre; — 's valjon igazságnak mondhatni-e ezt? — az igaz soha nem tekintend ítélőleg az ember' személyére, hanem ennek-vétkére; — szigoru tud ő lenni, de egyszerre szelid is, — haragos, 's még sem vétkes; — büntet és kegyes; a' kin érezteti keménységét, annak javát hordja szívében; — tudja azt, hogy az indulatot is czélszerűbb keresztény-okosan vezetni az egyenes utra, mint oktalan keménységgel vadítani a' még undokabb 's embertelelenebb ösvényre, mert azt is tudja: „hogy milly keves-sé engedi magát a' büszke oroszlány bilincsre lánczra fűzetni, — ugy a' czéltalanul igazgatott ember is — elrepeszti a' vasakat — ha jó módjával a' vékony czérna-szálon vezetetni nem akar, 's vadmakacs a' szelidségnek engedni.

Azonban jól jegyezzük meg a' feltételt; mondám: hogy ember ugy lehet igaz, ha krisztusilag és hitből az, 's ugy lehet boldog, ha meggyőződés' elvéből igaz; — mert vannak, kik szóval hazudnak igazságot, valódiilag pedig hasonlítanak a' bélnélküli külsőleg szép gyümölcshöz, a' belől rohadt, kívül sokat ígérő almához; — ezek valamint hamis igazak, ugy boldogta-

lan boldogok. — A' valódi igaz tántoríthatlan, mint a' mohos vén világgal egy idős Kárpát' sziklája, melly neveti a' szelek' dühét; piritva a' zivatart, szégyenítve a' vihart — fel sem véve őt mosolyogva nyugszik; — a' fergeteg megszűnik 's ismét feldühödik, de ő folyvást egyforma alakjában 's állhatatosságában változhatlan, holott az igaztalan, mint a' könnyű pehely esékély szellőre is nem csak megmozdítatik, de el is ragadtatik, sziklához zúzatik, elvesz — és sokak előtt sajnálat', de közönségesen a' megvetés' és utálat' tárgyává lesz. — Az igazság tehát örökös, ha nem az, soha sem volt valódi, változhatlan, mint Istenkitől származik.

Az igaztalanból lehet ugyan igaz, de ki a' meggyőződés' elvéből, 's keresztudományból eleve igaz lenni megtanult, annak akarata ritkán ferdülhet, — a' valódi igazból ritkán vált igaztalan, és ha kevés idő múlva az igaztalanság' fanyarsága visszavitte egész bánnattal édes birtokába annak — mi egyedül boldogító; — ha nem vitte — nem boldog, nem nyugodt, kergeti emberi tekintet elől bűne, minden száraz falevélzörejre az igazság' büntetését képzei gazsága felé zörögni, minden mit lát búsítja őt, minden kedvetleníti!

Ismerhetünk embert kevés ideig tettetésből tüzeshevesen igazat, ki nem tudva, hogy a' keresztényi hiten épült 's meggyőződésből született igazság szünetlen megszűrten egyforma, tulságosan igazságosnak csak azért csáponga ki, hogy megijessze az igazságtól hamar megijedő, mert folyvást félő, igaztalanságot; de minthogy ennek tán zsiros falatjai ígézők, igen hamar megvakítják, — 's így a' szemnek 's fülnek tetszett hamis — nem keresztény igazból gyakran

a' legveszedelmesb igaztalan válik, kit gyalázat követ, 's nem ritkán mint Judást — az álnok haszon 's pénz - szomjas Krisztus - tanítványt, az igazság-árulót — a' roszlélek - szülte gyilkos kétségbeesésből származott átkos halál.

Ismerek magam is embert, ki farizeusi igazsága által, ki szó 's nyelv - hatalmas igazsága által test-szerencsés 's boldog lett, ah de boldogtalan ő! mert megváltozott igazsága zavart redőkben ül homlokán, 's mintegy elaléltan árulja belsője' kinos érzeteit, a' kisbíró' szemrehányásait, vádjait; kerüli az emberi társaságot, mert minden emberben igaz Istentől, fél 's retteg; mindenkiről — még ismeretlenről is gondolja, hogy ismeri őt, hogy látja lelkét, gonoszságát tudja, 's midőn ő futja azt, — véli hogy amaz bűnétől megijedve rémkint távozik tőle; — a' szóvalán ártatlan csecsemő szintugy bírja, mint igaztalanságát tudó érett férfiú, — 's szünni tudatlan fájdalma' tárgyai! Visszatérne örömezt előbbi útjára, de az igaztalanság' széles mezején termő önhaszon egy részről, — másról az általa rosszul értett széken 's igaztalanoktól félelem visszatartó hatalmak, mellyek őt keble' poklában gyötörve tartják; — ki tartandja boldognak e' szerencsétlent?!

Vannak ugyan, kik az igaztalanság' parlagján - e, vagy kopott országútján — nem tudom? mintegy megtompult érzékekkel, mintegy nyugodtan testboldogoknak látszanak; az igazság' ékszereivel takarják gyalázatjokat, — a' tőle elorzott aranyba burkolva járák testnapjaikat, igaztalanok a' test miatt, ellenségei a' Krisztus' keresztfjének, ha bár szóval barátinak tetteik is magokat, — de ezeknek végők veszedelem, mert

dicsőségöket öngyalázatokra szolgáló cselekedetekben keresik, csak földieket forgatnak elméjükben (Filipp. I. 3; 19.).

Az is igaz, mit a' bölcs Predikator állít: „látám, ugymond, hiúságom' napjaiban, hogy az igaz korán meghalt igazsága mellett, az istentelen pedig sokáig élél gonoszságában (7; 16.), igen, mert sokszor a' gaz az igaznak javait elrabolja, a' birtokost erejével meggyőzi, megöli, 's vagyonával jó hosszasán élteti rút testét, de valjon élet-e az ő élete, 's halál-e az általa tönkre juttatott igaznak halála? Oh nem, mert az igazság, mint Isten, kitől lett, halhatatlan; — az igazak' lelke az Isten' kezében van, és nem illeti azokat semmi gyötrelem; láttatnak az esztelenek szemeikben meghalni, az ő kimulások nyomoruságnak ítéltetik; ők pedig békében vagynak, az igazak örökké élnek (Bölcs. k. 3. és 5. rész.).

Az igaztalan ember, majd mindig a' legigazabbnak szeret tartatni, 's láttatni; tud ő színeket lopni, mellyekkel kedvessé hazudja igaztalanságát, ártatlannak mutatja magát legocsmányabb tettei' közepette is; de ő mindent, 's magát az életet is ölő tél, melly fejér öltözetben ártatlan színt ölt magára, 's még is alatta halált rejteget, mindent meghalat; — de a' feketéről leclvadva a' fejér, egész utálatig sáros, 's reá tavasz soha nem virul, ha csak egészen le nem mond gazságairól; ő nem fejér a' feketében, hanem a' fejérben fekete, és ha egy ideig tetszetestboldog is, bizonyosan valódi boldogtalan leend, ha mindjárt titkosan mesterséges rosszszását a' halál-ágyig üzendheti, véghörgései között a' boldogtalanság' emésztő férgek ébred föl benne, ennek érzetében hal meg, 's ennek

kinos öntudata leend neki gyötrő öröksége a' szakadatlan örökösségben! — testi rövid jóléteérti tökejének borzasztó kamat éldelet!

Ellenben a' krisztusilag igaz az igaztalanok', 's a' testi nehézségek' ostromában, az igazságérti tömlőcz, száműzetés' kinjai, és halál között is mosolygónyugodt, mint ezt bebizonyíták az üldözött, számkivetett igazak, az Apostolok, és egyéb szentek, kik lelkeik' tisztaságánál fogva nevetve hajták fel a' halál' poharát, midőn az igaztalan tajtékzott haragjában, hogy a' meghaló igaz kigúnyolná, — érte még Istenhez esdene, 's meggyózné életben maradó gazságát; — az igaz ember olyan, mint a' vészes tengerből kiálló, a' teremtéssel egyidős rettenhetlen szirtdarab, mellyhez oda csapódnak a' dühös hullámok, megütköznek benne a' zivatarok, a' szelek minden erejökkel ostromolják, a' nélkül hogy egészéből csak egy morzsát is vesztené, — a' habok' mérges bennei megakadása lemossa róla a' tán némi mohot, 's egész fényben ragyogtatja. — Mondhatják neki az ó szövetség' legbölcsebbjével Salamonnal az igaztalanok: nyomjuk el a' szegény igazat; ne kéméljük az özvegyet; ne becsljük az éltés öregnek ősz haját, erőhatalom legyen igazságunk' törvénye, mert haszontalan a' mi erőllen, — leselkedjünk az igaz után, mert kellemetlen nekünk, és cselekedeteinkkel ellenkező, törvény-elleni bűneinket dorgálja, és feslettségünk' vétkei hirdet el ellenünk; gyalázással, és gyötréssel kísértjük őtet, gyalázatos halálra kárhoztassuk őtet; (Bölcs. k. 2. r.) de az igaz nagy bizodalommal áll azok ellen, kik őtet nyomorgatják, és munkáit megvetik, a' mit azok látván nagy félelemmel megháborodnak, bánattal és lelki szoron-

gással eltelve fohászkodván ezt mondják magokban: „ezek azok, kik valaha gúnyaink’, és csufolódásaink’ tárgyai voltak! mi balgatagok! életüket bolondságnak állítók, és az ő kimulásokat gyalázatosnak. Ime mint számláltatnak Isten’ fiai közé, ’s örökségök legyen a’ Szentek között, tehát mi tévedénk-el az igazság’ utjáról, és a’ kegyesség’ fénye nem világosíta, sem az értelem’ napja fel nem támadá nekünk. Mit használt kevélységünk? és a’ gazdagsággal való kérdés mit szerze nekünk? elmultanak mindazok, mint az árnyék, vagy a’ sietve futó követ, mint a’ habzó vízen uszó hajó, melynek általmentével nem találhatni nyomát; a’ jóságnak semmi jelét sem mutathattuk, gonoszságban enyészett el életünk (ugyan ott 5.).

Az igaznak, és pedig krisztusilag igaznak magát tettető igaztalan hasonlít az éj’ baglyához, mely a’ templom’ tetején huhog, de ennek belsejét nem ismeri — Szentségétől, mely előtt lobog a’ hódolat’ mécse, retteg; kívül a’ setétben les prédát horgás körmeivel, belsejének világa neki vakító, ’s Krisztus’ igazsága’ isteni lámpájának kecses sugarait kerüli, mert testi szemeivel csak éj’ közepette lát, lelki szemeit vastaghályog terheli ’s ez nem lehet ’s nem is leszen boldog! valamint az sem, ki csak kevés ideig igaz, azután pedig hamar a’ testhaszon’ füstjétől megigéztetik, és az igazság’ állandói boldogításától eltéved, pedig a’ Proféta szerint: valamint az istentelen, ha elkövetett igaztalanságából megtér, igazat és igazságot cselekszik, az illetén megtért megtartja lelkét életben; úgy ellenben ha eltér az igaz az ő igazságától, és mind azon undokságok szerint, melyeket az istentelen üzni szokott, gonoszságot cselekszik, él-e? Sőt

semmi igazsága, mellyet cselekedett, emlékezetben nem léssen; a' gonoszságban, mellyet cselekedett, és azon bűnében, mellyel vétkezett, hal meg. (Ezek. 18; 24 — 27.).

Az igazat annyira boldogítja igazsága, hogy akkor is boldog, midőn egyebek boldogtalannak tartják; — ő bátor szembeszállani az igaztalan hatalmassal, ő nem fél a' fejedelmek' haragjától, 's legyőzi ezeket éppen akkor, midőn ők vélik magokat győztösöknek; nem ijed meg az ijesztőktől, mert nem fél a' haláltól sem, — ennek is legyőzi győzelmét, 's győzhetetlen száll oda, hol a' dicső igazság dicsőn fogadja bajnokait!

Nemes példaül szolgálhat itt az igaz Ambrus' rettenthetlensége az igaztalan Theodosius császár ellen, — testhatalmas ez, de igaztalan, — testerőtlen lélekhatalmas amaz, de folyvást igaz, nem fél az igazak' gyülekezetéből kizárni a' vértontott igaztalant, 's ki győzedelmes? az igaz — az igazak' temploma' küszöbén állja útját, beljebb lépni nem engedi, — tekintetét nem ismeri, személyét nem nézi, Császári rangjáról a' bűnösnek megfelejtkezik, mert Krisztus' szeretet és igazság-országában igazságosság szerint van a' nagyság, — kitiltja az igaz Isten' házából, — kérdezik miért? 's fenhangan felel neki: „A' thessalonikai ártatlanok' általad, Császár, igaztalanul folytatott vére a' gát, mellyen keresztülmenned nem szabad, 's nem lehet, míg törött bűnbánó szived keresztényi igazságra egészen meg nem jobbul. Dávid' bűnével takarod 's tán szépíted bűnödöt? azzal, fejeíted az igaz vérrel befecskendett magadat? azzal mint egyszer szinte igaztalan királylyal, mented fekete tettetted? követéd őt az igaztalant, a' bűnös vétkezőt, kövessed

őt mint igazulót is.“ *) Az igaznak félni tudatlan igazsága győzött! Theodosius megjavult, a' bűnbánók' 's javulók' serge között hozá ama' törvényét **), mellynek erejével megköté azutánra széles birodalma alatt, minden birák' tehetségét, ítéletők' hatását a' büntett után harmincz nap' elmulta előtt a' büntető, igazság-kiszolgáltató 's végbevívő hatalmok' gyakorolhatását.

Nem ennyi sikerrel harczolt ugyan Aranyszájú. Szent János a' vérszopó igaztalan Eudoxia Császárné ellen, kit ámbár ez — szabad 's igazságos beszédjeért későbbben számkivetésbe küldete, még is lássuk az igazság' bajnokának szilárdságát, a' hitből élőnek bátorságát az igaztalan ellen. Olvassuk beszédjét, mellyhez hasonlót csak a' hit-igaz mondhat; a' templom ajtó' küszöbén mondá ezt, ki tiltva Eudoxiát az igazak' seregéből, az apró gyermekek' szegény özvegy anyjától igaztalanul elrablott szülő miatt: ***) illyet csak

*) August. lib. 5. d. Civ. Dei. —

**) Ezen törvényt hozá ő Ambrus' tanácsából, mint megjegyzi ezt Sozomen: in Codice leg. ejusd. Theodosii M.

***) Te Eudoxia, minden erőnyektől meddő lé pályán úzód a' te istentelenségeidet, és azok olly iszonyuak, hogy tovább elhallgatnom egy pillanatig is lehetetlen. — Festéssel kendőzéd arczodat, 's elnéztem, mivel szégyent 's szemérmert száműzött buja arczodnak fedezésére azt elmulthatlanul szükséges védszernek ítéltm. — Büszkén fodorított nyakkal, hódító szemöldökkel járdalál, illedelmen tul csapongó ruhákba öltözél, de minthogy azokkal tested' fertelmeit, lelked' gonoszágait leplezni láttatál, elhallgattam; — de most, ha az ártatlanok' illy zsarnok elnyomattatását, 's ádáz szivednek 'czekeményességét elhallgatnám, úgy én undok gonoszágidat javallanám, 's akkor nem hogy konstantinápolyi patriarchaságra 's a' keleti aryaszentegyház' főpapságára érdemesnek, de a' tunyaság és gyávaság szülte hamupelynek 's néma ebnek itélném magam! — Miért is, ha általam az egész város' jelenlétében megfenyi-

az igaz 's krisztusilag igaz ember mondhat, kinek nem juthat eszébe — midőn igazságról van a' szó, félni a'

tetni nem akarál, vagy szemem elébe jönnöd nem kellett vala, vagy előre a' nép' szívét kedvezéseiddel úgy részedre hódítanod, hogy az előtt, ha csak megkövezte'ni nem akarnék, ellened támadni nem képesülhétnek. De te ezen két védpájsok közül egyiktől sem fedeztetel. — Távols legyen, hogy a' nép miattad ellenem zendülne, sőt örül és szívében dombol, hogy létez olyan ember, ki magát illy hatalmas ellennek az Isten és város' ügyében ellene szegezni merészi. — De más ok is jut eszembe, miért neked illy számos nép előtt szemem elébe nem jöni tanácsosb lett volna, azért t. i. hogy azon gyűlölet, mellyel irántad, mint vérszopó iránt, titkon viseltetnek mindenek, napfényre ne jöjjön. — Ugyan is senki sincs, ki ha rád tekint, ne sohajtson, — ha ajkad' hangjait hallja, ne átkozzon, — ha veled szembe akad, ne irtózzék, — szóval nincs senki, ki téged mint bűvös jelt ne kerüljön. — Mindenki retten a' te nevednek hallására, 's kincs-szomjad elöl vagyonságát kiki rejtgei, ne hogy számos éveken át véres verítéssel szerzett tulajdonát, egy szempillanat alatt fosztogató kezéd rabolja el. — Önkárokka tapasztalák azt Bizancz' polgári, hogy ha te fénypalotádból a' város' utcáira kilépsz, nem Császárné, hanem vijjogó ölyvkint repkedő horgas körmű szörnyeteg vagy. — Innét van annyi könyár, innét annyi panasz, innét annyi jajszó! — Hányan vagynak ugyanis csak itt közöttünk, kik ha nem rettegének, szemtől'szemedbe mondhatnák hogy lakházaiktól, kincseiktől, 's más tehetségeiktől általad raboltattak ki, sőt merem mondani, vagynak itt közöttünk olyanok, kiknek ha szabadság adatnék, tested' disztivényei közül elkobzott tulajdonaitak visszafoglalni: egyik azon gyöngyöket, mellyek most gyalázatos homlokodat körítik, másik azon aranyhimű szövetet, melly nyakadról lelebeg, tépné le testedről; harmadik füleiről szagatná le a' drága függőket, mások karpereczeidet 's ragyogó gyűrűidet foglalnák el; 's hogy mindent sorba ne számláljak, ha kiki rólad, mi másé, vissza rabolná, nem tudom, ha mesztelen nem kellene-e 'császári palotádba visszamened? Császárnéhoz illő tettek - e ezek? így kell - e egy népek' anyjának anyai tisztében eljárni? Azért emelt - e téged az ég a' hatalom' illy fényes polczára, hogy utolsó szükséggel küszködő jobbágyaidnak szájokból a' vég létadó falatotja mostoha

hatalomtól, reszketni az igaztalanok haragja előtt, borzogni a' haláltól; — ki mindig csendes és nyugodt,

anyai kegyetlenséggel kiragadjad? Óh gonoszság! oh gyalázat! — Látod amaz asszonyt, ki ott a' templom' küszöbén bánat-arccal üldögel? — kinek ajkain kelő szent fohászait is, felnyögött zokok és sohajok fojtják el, 's kinek szive mély fájdalomai alatt szinte megreped? — Nézd mint esengnek kenyérért karjain csüggő két ártatlan gyermekei, kik nem sokára éhség²⁾borzasztó áldozatjaivá lesznek, mivel szűkölködő anyjok szájukba falatot nem nyujthat? — Nem keserü-e éh gyermek-rívást hallani, 's annak könnyeit le nem törölhetni? Nem keserü-e egy anyának kenyeret kérő magzatjának feléje terjen-gő gyenge karjait látni, 's kenyeret nem adhatni? éhen halónak, éhen halótól kenyeret kérni? a' te fősvénységedet nyögik ezek, 's ez ártatlanok a' te buja lelked' fősvény kívánságának gyászos áldozati. — Ez amaz özvegy, — ha tudni akarod — kit minap szőlőskertétől, az árvult család' utolsó táplálási reményétől, a' legkajánabb jogtalansággal megfosztál, 's anyai szive' zálogaival együtt kétségbe ejtő sir' szélére taszítál — Ez amaz özvegy, kinek sorsa az egész várost megrendíté, kinek jaja minden 'kegyesbék' szivét szánatra indítá, 's keblemet is fájdalmas részvéttel hatá még. Ez azon özvegy, kinek könnyeire az egyházi menykövek megdördültek, a' szent villámok kilobbantak, 's az átok nyilak felett lecsattantak (Eudoxia egyházi átok által kizáraték az Anyaszentegyház'kebléből.) Ez zárta be előtte az egyház' ajtaját, ez száműzött téged a' hivek' seregéből, 's az egésztől mint ragályos tagot ez metszett el — sőt nem ez rekeszte ki téged ez Anyaszentegyház' kebléből, hanem én, ennek sebeit boszulandó. — Serkenj fel valahára Eudoxia! serkenj fel, — irtsd ki szivedből a' bündagályt, és ha az emberi érzésnek valamelly szikrája még lap-pang benned, lobbantsd fel, — e' kemény büntetésre rendílj meg, bűnös öntudatod ébredjen fel, rablásid's fosztogatásid' iszonyaira figyeltesen, 's mások' elkobzott kincseiket ölelő fősvény karjaidat adakozásra még ma terjeszd ki. — Most ha valaha, van ideje, hogy mint magas rendeltetésedhez illik, a' szánatra méltó, és végső inséggel küzdő szegények' sergét felsegítsd, hogy az utczákon rémárnyak 's csontalakokként lézengő éhezők nek dús magtáraidat 's pinczeidet megnyiad, 's hogy így azon átkokat, melyek napoukint a' nyomorgók' ajkairól ellened ég

ha kinozzák is; — mint valának az előkeresztények, kiket a' máii Evangéliom boldogoknak állit, mindenkor

felé emelkednek, magad, férjed 's Országod' üdvét esdő áldás-
sá varázsold. — Mindenható, bidd el nekem, mindenható a'
nyomorultak' égire szálló sohajtása, akár áldást, akár átkot
rebegjen az, 's az eget annyira semmi meg nem hatja, mint
az elnyomattak' ajkairól felszálló fohász és könyár. — De ta-
lán büntelen Eudoxia', talán kénytelen ő azokat tenni, miket
tesz? talán szegénység, szükség, éhségkényszerűtik őt arra,
hogy magából mást ne részesítsen, a' másét pedig elragadozza? —
Oh örvény! oh pokol! te szűkölködöl? te vagy szegény? —
bár valóban olly szegény lennél, minő szegénységre érdemes
vagy, ugy tudom már régen nem lennél élők között, ugy ré-
gen rablók és gyilkosok' halálával multát volna ki e' világból,
mert apró lopók meggyilkoltatnak, de az országos rablók fel-
magasztaltatnak. — Miként is lehetne szegénységet a' te száma-
talan jövedelmeiddel megegyeztetni? kinek gyűjt egész napke-
let kincseket? Európának, Asiának és Afrikának nagyobb része
kinek ölébe tölti gazdagságait? a' gazdag bányák kinek érlelik
arany és ezüst ereiket? kinek kincstárába rakják le azokat?
az országok, városok és népek kinek számára hasagatják a'
tenger' hullámain? ki' számára zsarolnak naponkint az adóze-
dők? Nem de neked adóznak mind ezek? — Neked bizonyára
neked! — de te igazán szólva, mind ezek mellett is szegény vagy,
mert minden, ki azzal miye van, meg nem elégült, szegény, 's
egy fővény sem volt eddig gazdag e' világon. — Szegény vagy?
miért kívánsz tehát magadnak csaknem isteni tiszteltetést?
mire való ama' téged ábrázoló márvány képszobor sz. Sofia'
templománál? nem téged, vagy világosban monda, nem né-
peket nyeldeső örvényt, nem vak kívánságok' ocsmányi rabját
ábráz az, hanem a' hajdani pogányoknak valamelly főbb rendű
istenasszonyát. — De ha az anyagot, miből gyártva van, te-
kintjük, — ugy már téged ábráz, 's a' te márványnál ke-
ményebb szivedet, azon különbséggel, hogy a' hulló eső csep-
pek még a' márványt is meghatják, de a' te kőszived, még a'
hulló melegkönyekre sem lágyul meg. — Miért is ha te isten-
asszony kívánsz lenni, más istenasszonynak téged senki el
nem ismer, mint fővényiség' istenasszonyának, minő isten-
asszonyt pedig még az illyekben tulságig kicsapongó pogányok
sem ismertek. — 'S illy szörnyeteg még a' bölcsesség' templo-

még akkor is mikor üldözéseket szenvednek, tudva azt, hogy az igazságért szenvedők az igazság' mennyországa. — Boldogok vagytok, ugymond: (Mát. 5; 11.)

mában foglaljon helyet?! Oh gyalázatos szemtelenség! — Mi köze az. Sofiának a' szemtelen Eudoxiához? mi köze a' bölcseségnek a' fősvénységgel? az adakozásának a' ragadozásával? — vagy talán a' képszobron majd kezét emelsz ég felé? kezét — nem de, melyet a' nyomorulttak' szívébe mártál, 's melly az ártatlanok' véréből maig is füstölg — szemeket mennyfelé függesztesz? azon szemeket nem de, mellyek máséra a' nélkül soha nem tekinthetének, hogy azt elrabolni egyszersmind nem kívánák. — Hattyu térdeidet meghajtod? azokat nem de, mellyekkel az elődbe borulókat, kik pedig saját, de általad kajánul elorzott vagyonokon kívül másért nem könyörögtek, házadból kirugdalád. — Ott majd szent fohászokat röpitendesz ég felé? tán azért, hogy téged az Ország' átkaul sokáig megtartsen? vagy méhedet az Anyaszentegyház' mocskaul gyümölcscsőzövé tegye? — mert hiszen mi mást reménylhetünk sarjadbán, mint hozzád hasonlszörnyeteget, vagy inkább mi mást remeghetünk benne? az ég mentsen attól hennünk. — A' templomba pedig, mondom, be ne lépj; mert ha belépsz, a' nép velem együtt azonnal kifut abból, 's a' szent edények is, ha rájok veted buja szemsugáraidat, tüstént elhalványulnak, sőt reszketni fognak, felvén hogy szentségtörő kezeid elragadandják azokat. — Hordd el tehát magad innen, 's minket gyalázatos tekintetedtől ments fel! — — — Mi az? — — mit dühöngsz? — mi terveket főz sötét agyad? — — — mit hánytorgatod daru nyakadat? — — Mit fenyegetsz öldöklő tekinteteddel? — — azt véled talán, hogy lángzó szemeknek villám nyilal engem megrettentenek? 's lábad' tombolása czélomtól eltántorít? Ne véld, — János vagyok, 's a' vérszopó Herodestől nem rettegek. — Menj most szabadon, 's részegíts embert gyilkosomúl, lemetszett véres fejemet táliban kezembe nyujtandót. — Tapasztalni fogod, hogy ott is olly tántoríthatlan leendek, minő rendületlen vagyok gonoszságid' megtámadásában. — Van már italod azon szőlőből, mellytől a' nyomorult özvegyet megfosztád, 's így van mivel vérszomjadat megoltád, — most már hányasd testemet vadaknak martalékul, 's akkor gyilkos étvágyad megelégtetésére étked is leend. — — — Ad Eudoxi. Imp. H. M. 36. 1837.

midőn szídalmaznak titeket, és üldöznek titeket és hazudván minden gonoszt mondanak ellenetek én érettem; örüljete és vigadjatok, mert az igazak' jutalma bőséges mennyekben, így üldözik a' profétákat is, az igazakat, kik előttetek voltak 's így üldözendik mindig az igazakat.

Igazság' Istene! ki szabad akaratot öntél emberbe igazat 's igaztalant cselekedhetni, ki örök és változhatlan igazsággal elrendeléd, hogy ember a' jó és balviszonyok, harczok és ellenségek között nemesedjék, ki észet és okosságot adál neki látni célokat, választhatni ezek' elérhetésére eszközöket, mellyekkel emberi hivatások' nagysága' fokára juthassanak, te látod mennyivel hajlékonyabb ember a' lélek roszra és a' test mulékony jóra, mennyivel inkább öleli ő a' testhaszon teremő igaztalanságot, mint a' lélek' boldogító igazságot; te tudod! milly vallástalan a' testhatalmas sokaság krisztusilag igazán élni; adjad, hogy isteni kegyed' világánál láthassák a' kicsiny testemberek a' setétben eltévesztett utat, [mellyen az ember, nagy ember, ha igaz isteni képednek hív mássa, ha folyvást lélek-igaz! adjad, hogy az emberek a' test' sáros útján lelkeiket igaztalanul le ne törpítsék; adjad, legyenek olly igazak mások iránt, millyeknek kívánnak másokat magok iránt; adjad, hogy illetén igazságodnál fogva megszűnjék a' személy, rang, kicsinység, nagyság, haszon', szépség' tekintete, hanem inkább apró az öreggel, ur a' szolgálóval, alattvaló az előljáróval, szegény a' gazdaggal igazság-édesen összefüztessenek; és a' lélekigazság' aránylag egyformaságosító mindenható paizsa alatt boldognak érezze magát minden, ennek elvénél fogva a' szükséges, az emberiséget eggyé kötő viszonyok

kössék az engedelmes jobbágyot hiven igazságos keresztény koronás fejedelméhez, csatolják gyermekét az apához, egyest az egyetemhez, egyetemet az egyhez, mindent mindenhez; igazság legyen fűszer az életben, felejtető a' kin, keserv és fájdalom' éles nyilai közepete, a' test-bajokban enyhítő, bátorító a' halálban, 's általvivő révész az igazság' hazájába. Amen.

III.

Boldog a' méh, mely téged hordozott, és az emlők mellyeket szoptál.

Luk. 11 ; 27.

Szerencsés vagy szerencsétlennek tartsam az aszszonyt, kinek keseredett, vagy örvendetes ajkairól epedtek le, vagy gyönyörrel ömlöttek a' fenebbi szavak? nem tudom; — szerencsésnek tartom őt azon oldalról, mellyről Krisztusnak a' szerencsétleneket is szerencsésítő tanításaira megindul, elérzékenyedik, mert szelid tudománya' kegyei elfelejtetendik vele bajait, ha állandón a' tudomány' isteni szabályainál fogva járand; — szerencsétlennek, mert szavai szerint azt is gyanithatom, hogy ő anya is egyszersmind — anya de boldogtalan anya! kit Krisztus' isteni kegygyel teljes szelidsége, példátlan a' szerencsétleneket biztató szavai fájdalmasan érdeklik, emlékeztetve őt éppen ellenkező tulajdonokkal bíró, az anyai szív' gyötrelmére, az emberiség' gyalázatára élő korcs gyermekére; — Anya, de ki gyermekeért szerencsétlen hallani csak egy embertől is, mit ő Krisztus' anyjáról monda;

anya! kinek minden szép érzése, 's lelki nemesség mellett könnyes szemmel kell nézni szülöttjére, 's tapasztalni, — mennyire nem az ő teje szerinti, kit egykor szoptata, mennyire elfajult jóvéréből, mellyel egykor egy vala; szivétől, melly alatt csügge.

Csak anya, ki hordozza már méhterhet, ki kiállá a' szülési kinokat, ki szenvedé a' gyermekkel ezer bajokat, csak az mondhat illyet, kinek minden édes szülői fáradásit szilaj-mostohán fizetik meg a' háladatlan gyermekek, ki szerencsétlen tetlegesítve látni magzataiban, mire őket oktató, ki boldogtalan agg napjaiban olly szeretettel szoríttatni gyermeki szerető hálás kebelhez, millyel szorítá a' magokról mit sem tudókat a' magához ő — kicsinségökben; csak anya! ki szomorun mereng más anya' derékein, hasonlítgatva maga' háladatlanjait a' más' lelkeseihez! — Mondám csak az anyai szív lehet érzékeny, hallva 's tapasztalva, az erkölcsös, hasznosan cselekvő és beszélő más anya' gyermekei dicséretöket, magáról mintegy megfélejtkezvén, boldognak harsogni a' méhet, melly őket hordozá, és az emléket, mellyeket szoptak; — igen is az anyák' ajkairól halljuk leginkább hangzani e' szavakat az életben; mindenapi tapasztalából szólhatunk, mert mindennap hallhatni ezt; holott a' férfiu hidegebben véve mindent, egy vállvonítással, vagy 'meglehetős' kifejezéssel minden érzetét kifejeztnék igenli; — az anya elragadtatva a' derék' dicséretére annyit mond: boldognak állítva a' méhet, melly a' nemes lelkűt hordozá, és az emléket, mellyeket szoptott; mennyit csak mondhatni!

Bánattal 's nagy lélekkel, szeretettel, 's elkésredéssel, érzés' lágyságával és keménységével, szóval

egy anyai szívűséggel telvék e' szavak; — midőn Mariát a' Krisztus' anyját boldognak állítja, értetni akarja mindenkitől a' seregebeniek közül, kik vele hallgatták az istenoktatót, 's szavai alatt enyhültek, hogy vagy ő maga is boldogtalan anya, mert van gyermeke czélnek meg nem felelőleg élő, — ki keseríti a' helyett, hogy a' keservet oszlatná; — vagy tud boldogtalan anyát, kinek fia bitangolja testi lelki tehetségeit, a' helyett, hogy azokkal hasznosan élve öröme gerjesztené az anyai szívet, 's szeretetre maga iránt embertársait; hogy anya ő is kinek vagy magának van inkább átkot, mint áldást, halált mint életet a' világban szélyel szóró gyermeke, vagy ismer anyát, ki szülöttje miatt szemeit bánatos könnyekben fűrészi, életét keservben tölti, — kit háladatlan gyermeke, dajka tejeért fájdalom' kenyerével etet, és gyötrelm' vizével itat. — Boldog a' méh, melly téged világ világosító, embert önmagával ismertető Szabadító Krisztus hordozza, boldogok az emlők, mellyeket szoptál, — boldog anya Mária, kinek illy gyermek' anyjává lenni szerencse jutott! így csak anya jelentheti ki fájdalmát, így csak ő tudathatja örömét, ismertetheti keseredését

E' szavak gyakran hallhatók az életben, — mindannyiszor fordulnak elő, valamint ezekkel ellenkezők is, a' hányszor beszéd van egy jeles' emberről, k sok jót szépet, dicsőt árasztott társai közé; — panaszos hangok hallatnak, sőt átkok gyakrabban azon anya' méhére, ki az emberi név' szégyenére hozott egy kegyetlent, szült egy kinzót; — azon emlőkre, mellyek tán farkastejjel szoptaták a' vadul élő, ki embertársai' megkeseríthetésében keresi 's leli és tölti

embertelen kedélyét; — igen is sokszor, ha akár dicső tetteikért nemes, akár gazságokért nemtelen, — a' történetekben fejéren vagy feketén feljegyzett emberekről szó van, kérdés szokott támadni: vajon ki szülhette őt, mi neve azon anyának, kitől az emberiségnek ezen disze vagy mocska születék? — Így hányszor emlékezünk vissza az emberiség' egy gyönyörére Tituszra, egy igazságos Mark Aurelre, 's egyéb jeleseire a' setét századoknak, — egy a' legujabban embertársai boldogabbításaért egész tehetséggel és szeretettel buzgó Irland' vallásos megszabadítója O' Conelre; mindannyiszor azon tudnivágy fonjakörül lelkeinket, vajjon ki lehetett atyja ez vagy ama' deréknek, ki anyja a' lelkesnek, — boldog a' a', méh melly hordozta, és az emlékek mellyeket szoptott; — boldog az atya, ki maga jó lévén illy magas érzésekkel töltötte meg kebelét!

Feledékenységgel kívánjuk fedeztetni a' kegyetlen Nerot, az embertelen Caligulát, a' barom lelkű ember Cromvelt, — örökös feledékenységgel, és csak azért ritka de fájdalmas említéssel, hogy irtózzunk tetteiktől, 's borzadjunk nevök' előhozására lelketlenségöktől. Illy neveket mintegy megijedve olvasunk a' történtek' lapjain, 's mondjuk: „Szerencsétlen anya, ki illyent szüle, — tigris-tej mellyen felnevelkedék! — vajha egyórás korában szünt volna meg lehelni, ki annyi vésszel borította a' földet, — csigázta embertársait; — hasonokat hozta anyákat mindég kinos érzettel említjük, és minden anya' figyelemzetetésére szoktuk hozni elő, hogy példából tudjanak óvakodni, 's elkerülni a' későbbi — aggnapjaikbani gyermekek-okozta kesergést, és az emberek' azoni

panaszaikat, mellyekkel boldogtalanoknak nevezik az anyákat, kik méheikben hordozák, szerencsétleneknek az emlőket, mellyek szoptaták az utáltakat.

Boldog csak azon anya, ki méhbeni hordozással meg nem elégszik, ki megmenekedve a' méhteher-től nem gondolja, hogy ment a' többitől; — kívánja az Isten és természet, hogy a' gyermek a' szív alól kiszakadva a' szív fölé kerüljön; 's egész gonddal ott legyen, míg érzetét maga lényéhez nem szívja; — ha embert hozott a' világra az anya, mutassa meg hogy életet is; — sőt az anya ne elégedjék meg azzal sem, ha emlőin felszoptatá a' gyermekeskét annyira, hogy önlábain biczeghessen; ha szoptatottja által boldog lenni ohajt, gondjait a' bölcsővel gyermekére nézve el ne vesse, tanítsa élni, 's pedig emberileg, keresztényileg igazán 's hasznosan élni. — Ritka anyát tapasztalhatunk egész boldognak, mert ritkát tudhatunk ki anyai tisztének pontosan megfelelni; — az anyák' legtöbbjei csak ember-formákkal szaporítják az emberi nemet, de étellel nem! sem lelkekkel.

Boldog az Isten - anya Maria, nem azért, mintha boldogsága általa nevelt gyermekéből lenne, — Krisztus az élet, 's minél fogva az, azt Istentől 's mennyből hozá; — a' bájoló isteni tökély vele született; — de azért boldog, mert ha bár anyagondra nem lenne is szüksége az elég lélek - gazdag méhegyümölcsének, ő mellette van gyermekségében, vele a' közép korban, vele az életben, vele az üldöztetésben, vele a' halálban; bebizonyítja magát szerető gondos anyának tizenkét éves korában, mikor az utban elmarádott után szorongva szorgoskodik; szorgoskodása megjutalmaztatik, mert im, kit szorongó szívvel szomorun kere-

se — megtalálva látja, hogy életet szór a' holt vének közé, 's örül az anyai szív! bebizonyítja magát a' kereszt alatt, 's a' fájdalom' töre alatt nem zuzatlik szét az anyai kebel — fentartatik harmadnap i bőőrömrre, 's gyönyör élvezetre, — az anyai szív megjutalmaztatik, megelevenedik a' kereszt, a' fiu holta után feléled, 's Mária boldog — nem azért hogy anya, hanem hogy Krisztus' anyja *), nem azért hogy eleget tett anyai tisztének, hanem hogy szerencsés volt tehetni.

Az anyák' legboldogabbika' innepén, ki a' nagyok' legnagyobbikát szülé, kiért egy más boldogtalan anyától boldognak hallá hangoztatni a' méhet, melly Krisztust hordozá 's az emléket, mellyek őt szoptatták, ki élet lévén maga, tanita mint kell embernek élni, 's mint anyáknak éltetni azokat, kik életre általok születtek; úgy vélem legcélszerűbben szóllandok, ha az életet festem, 's ezt, vagy a' halált az anyáknak tulajdonítom; **) boldog anya, ki életet hordoz méhében, 's életet szoptat gyermekében; boldogtalan anya, kinek méhterhe — terhe lesz az életnek, 's kinek emléke gyermekében dajkája a' halálnak. — A' mostani korra alkalmazottan adandom elő e' két fontos tárgyat, 's minthogy a' dicsőülteket, a' szenteket, úgy tiszteljük legméltóbban, ha erkölcsaik' utánzásában fáradva barátjaikká érdemesítjük magunkat. A' Krisztus' anyja' Maria' tiszteletét, minthogy ő magában elég boldog mint megváltó' anyja, — az emberek között úgy mozdítandom elő, — ha egy jó, tökéletes, tiszt-

*) Bernardin Sen. Serm. fer. 6. Parasc.

**) Az atyák' tisztéről gyermekeikre nézve a' második kötetben értekezendém.

tének megfelelő anya, szorgalmas gyermek - nevelő, méhgyümölcsze felett az érettségig örökös dajka szülőt, millyen ő vala, 's egy erényes, az édes anyai' buzgó 's okos intéseinek engedő, igazán 's hasznosan Krisztus' mintájakint embereket boldogítólag élő ember-gyermekeket függesztendek az Érd. Halig. szemeik elébe. — Hallja az anya 's épülve tanuljon tanítani gyermekét élni; — hallja a' ki gyermek, 's élni induljon, mert halad az élet; — kezdjen hogy végezhessen; tudja meg, hogy kit anya szült, és nem élt, az valamint nem kezdé, nem is végzendő életét, ki mit sem tesz mozogva a' földön, minden tenyészetnek 's életnek gyilkosa 's búbánatja anyjának (Példabesz. k. 10; 1.).

Igen igaz az, 's leginkább keresztényileg igaz, hogy a szszony és anya méltóságot inkább, mint alacsony állati testgyönyört jelentő nevezetek. Fenséges név, kivált ez utóbbi, mellynek említésére minden jobb embernek sokat kell éreznie keblében, hálát, tiszteletet, 's szeretetet; mert tudnia kell, hogy anyától lett, 's hogy ember több anya nélkül nem is lehete azon egynél, az elsőnél, kit a' mindenható természet - teremtőnek eszközetlenül remekelni tetszék; — tudja, hogy öntudatán kívül egykor némán vagy sirva esde a' dajkatejért a' neki örvendő anyához, 's ez érté a' szóltan esdést, emlőt nyujta, — a' gyermek nem, nem sirt többé — hallgatott, mert szopott, 's szerette az anya ezért, szívéhez szorítá, boldognak érzé magát, 's boldog volt a' gyermek is, habár nem tudta is hogy az.

Anyá! nagy név a' teremtésben, még nagyobb az emberi nem' rendszerében, mert a' nélkül a' ter-

mészet' áthághatlan folyamánál fogva, melyet Isten szobott neki, ember csak képzelhető, mert képzelhető minden — de nem létezhető; és minden ember, ki tudja, hogy van, ismeri kitől 's kinek fájdalomával lett, hón öleli az anyát, ki őt hordozá, melegen tiszteli a' szülőt, kinek emlőiből első táplálékot von.

Sokat mondanak sokan az asszonyi nem' gyengeségeiről, és a' sok szóból sok igaz; mert az is igaz, hogy nem csak az asszony, hanem a' magát leg-erősbnek kürtölő 's tartó férfiu is gyenge, mind abban, miben gyenge gyengének tartani az asszonyt; mert az emberi nem' általános betegsége a' gyarló gyengeség, 's ennek vastörvénye alatt mind a' két nem van; boldog 's elég erős csak az, ki neme' leg-kevesebb gyengéivel bir, 's ki ritkábban gyenge engedni a' hatalmas gyengeségnek, az erős gyarlóságnak; — van anya sok — hatalmasan erős, ki győzve küzd meg vele, 's van férfiu gyáva — elég nagy számmal, ki erősb nemét megpírítja, mert kocsisa a' gyengeség, 's a' gyarló gyengén kénye szerint gyep-lőt markolva nyargal.

Bár milly sok gyengével terheljék sokan az asszony-nemet, minden gyengéjük az erősbektől származik; 's engedelemmel legyen mondvá: korunk' pulya gyenge férfiai minden alacsony 's állati erejüket abban helyezik, ha a' legnemtelenebb utakon bizonyítják be gyengéiket azoknak, kik előtt a' leggyengébbeknek mutaták ki magokat. Ha ez erő, ha erény — szégyenlje magát az erős nem! mert én ellene, 's minden vádjai ellen azt mondom, hogy ő nála erősb az asszony, de különösen erős az édes anya!

Az anya! ki neme' sok gyengeségeiből legkevessebbel bir, szép erényeinek legszebbjeivel ékeskedik, ki Isten' és a' természet' legszentebb rendeleteit, rendeltetése' legtiszteletre - méltóbb ágazatit hiven betölti; ki az élet' kertjében nem hereméh, nem gyümöcs-telen ragya — az édes anya igen erős! — sok bátor csatákat nyert hősnek, sok lélekerővel büszkének sok tehetségdús férfinak ez előtt 's méltán pirulva, bókolni kellene, ha vissza gondol az anya' kinjaira, mellyekkel lett, a' szülési ájulásokra, a' halállal rokon gyötrelmekre, mellyekkel születve kinzá az erős anyát! — ezen gondolat, ezen visszaemlékezet az anya' küzdéseire, szükségességet parancsol hinni, hogy erős az anya! — A' világ-úr nagy Sándor, a' földteke hódító Caesar, megvallák erőtlenségöket az anyákkal hasonlítatva; — az előbbiről példa van, mint hódolt legnagyobb győzelmei után anyjának, ki előtt legmélyebb alázatba merüle, ha bár rabkirályok uralnák is; — ezt tévé minden asszony előtt, kit anyának tuda, 's nem embervérontásért, hanem illetén tetteiért nagy előttem!

Azonban az ember ritkán tudja mit akar, mit tesz; mostani cselekvényeit a' jövőhöz ritka ember méri; ingatag fenékre, vagy igen magos helyre rakja perczenet szülte elveit, és a' közelebbi nap' erős hatása, egy váratlan időváltozás szétdőnti gyenge akaratjának merész miveit; mi az embernek annál nehezebbre esik, minél készületlenebb volt megütközni a' kedvetlenséggel, melly a' jövőben el lehet takarhatva. Igen jó, ha a' tervet tervekre halmozó ember kármenten építheti fel leomlott fellegrárait, romjaik alatt örök néma sirját nem találva.

Igy az anya ritkán megy elő gondolattal a' jövőbe, örömittasan, lelke, szíve, 's minden érzete ahoz tapad, ki parányi testtel keblén pihen; ha pedig gyermeke huszados korára előrepihül is, arany hegységet, meget reményl édesen benne 's bizonyosan, — ő mást reménylni nem tud, nem akar, még akkor sem, ha nem is úgy készíti mint kellene, vagy nem maga készíti, — a' baloldalt, 's a' keservet, mellyel töltendheti kebelét, messze felejt 's ezért mivel a' bölcsőnél tovább nem gondol, majd mindig csalatkozik! — Elfelejt, hogy a' keblén alvó gyermek, kiben minden mély álomba merülve nyugszik, lepecsételt levél, mellynek piros pecsétje alatt fekete halál lappanghat, — csak ugy 's akkor lehetne vig az anya, ha a' lepecsételt titkot tudná, 's az reá nézve kedves foglalatú lenne.

Isten és természet a' gyermekben azért nyújt titkot az anyának, hogy ennek okos gondja alatt kedves-sé bontakozzék ki. — Tulajdonképpen pedig és igazán szólva, anyának a' csecsemő gyermekben valódi öröme nem is lehet, sőt szorongó aggsága a' gyermek 's a' gyermekből maga jövője iránt búsíthatja, de egyszerűs mind vezetheti az úton, mellyen öröm tenyészik. — A' gyermek inkább teher ekkor, mint öröm, 's öröm csak olly anyának, ki egészen testi, 's kit a' nagy szorgalommal ápolt 's felnőtt szép, de lelketlen testanyag gyermek kielégíthet. — Az édes anya, 's az kit én erősnek állítva tisztetek 's tiszteltetni akarok — szomorú elandalodással mereng az emlőjéről csüggő gyermeke felett, és a' titkos jövő nem ritkán könnyeket facsar, szorult szíve' mélyéből, boldog, ha könnyűt kire potyognak a' gyermek érzi, 's utóbb érti, — felolvad alattok a' kemény testkéreg, 's mele-

gök a' szendergő' lelkeig hat. — A' jó anya még akkor sem tudja mentnek magát az aggodalomtól, ha gyermeke önerejéből körötte enyelegve futkoshat 's hizelg; hizelgő nyájassága gyermekének rémkint viszi a' jövőbe, 's boldog ha meg nem vakítja a' jövőbe nézhető szemeit az enyelgő gyermek, 's nem kedves csintalansága, hanem azon gondolat „illy örömt nyujtandasz - e akkor is lelkennek, mikor a' valót nyujtanod kellene“ — foglalatoskodtatja. — A' gyermektől kapott öröm az érettebben gondolkodó anya előtt éppen olly éretlen, millyen maga a' gyermek, és az éretlen éppen csak reménnyel kecsegtetheti az érettet, 's a' reményt éretlennek bizonyíthatja be a' jövőendő; — örülhet az ember éretlen gyümölcsnek — mert reményli, hogy kedves ízt adand falatja a' szájnak — 's milly sokszor féreg esik bele 's lehull, hány-szor ha megmarad is, álnok külseje csal — mert poshadt a' belső!

Ez által nem azt akarom mondani: hogy az anyának ne legyen öröme picziny gyermekében, legyen — de ne olyan, melly őt is, gyermekét is vakon vezesse, 's mellyet egykor óriás bánat váltson fel; ha kétes szívvel örül, 's meggondolva örül gyermekének, pedig így is! örülhetni, és csak ez az öröm az, melly a' kinem fejtett gyermekből lehet; — akkora' kétség vagyis a' kétség olly okosan vezérlendi anyai 's nevelői gondjait, hogy a' bizonytalan öröm idősb napjaira, mikor leginkább bizonyosra szüksége leend, válóvá változzék. — Az anya ugy tekintse gyermekét, mint egy szép, egészséges külsejű diót, mellynek legbelsejében egy féregmag van, — ez nőtön nő a' gyermekkel, 's utóbb féreggé elevenülhet, — ha az anya

a' picziny férget ügyetlen kiölhetni gyermekéből, nagygyá növekszik, az egész velőt porrá rágsálja, és az anya csak késő bánattal veendi észre, milly üres vala öröme, 's milly kedvetlenséget rejte magában a' test-szemnek tetsző szép hűj.

Gyermekével, ha remény-örömét valószínű akarja, úgy bánják, mint vérével öntestében, mellyet ha vidorságban épségben állandósítani akar, folyvást óvakodjék olyant tenni, mi ereiben azt felzavarhatná, megsavanyíthatná; — ha minden gondját szívesen fordítja oda, hogy egészséges legyen, 's vérét rendszeres folyamában megtartsa, — igazgassa gyermekét is úgy, hogy meg ne rothadjon benne az élet; kinek önvérért kölcsönözé az életre, azt éltesse is.

De jól előre tudja meg maga is mi az élet, tudnia kell annak élni, ki éltetni akar. — Ne helyezze az életet abban a' mi nem az, a' külsőben, a' testben; mert e' szerint jóllehet mozgunk szüntelen, még is a' halálnak veszedelmében forgunk; Krisztus' életének hathatósága nyilvánítsa az ember' valódi életét (Kor. 2. l. 4. r.). Krisztus az ut, az igazság és az élet, 's ki az ő élete szerint nem él, élőnek nem mondhatni azt. Jókorán iparkodjék tehát, a' boldognak neveztetni, és gyermeke által lenni is akaró anya, életét igaz keresztényileg elrendelni, hogy a' gyermek jó, szelid, igazságos tejet szíva emlőiből, könnyebben 's engedékenyebben simuljon az élethez akkor, mikor élnie kell. Jókorán, az édes anyatejjel csepegtesse belé az érzést, mellynél fogva ne daczoljon későbbben a' jót és szépet elfogadni.

Utóbb ha serdül a' gyermek, úgy tegyen mindent mint helyes, úgy szóljon mint illó és szép; ne

legyen rabja érzékeinek 's szenvedélyeinek, 's mint ilyen ne legyen tehetellen ön magával parancsolni, — hogy a' gyermek, ki ekkor mint kis majom utánózni szeret mindent, jól és helyesen utánozza az anyát, 's nőjön a' jóban, szépben, és nemesben hasznosan. Illyenkor úgy nézi mint tüköröt az anyát, 's millyen leend később ha felnővekedik, ollynak látta magát jobbára a' tükörben.

A' jó tanács, szép javalat, tanító intés még ekkor romlatlan szívbe némán veszi be magát, 's onnan soha semmi szó, semmi példa ki nem irtandhatja. Az értelmi, érzelmi 's külerkölcsei miveltségnek csak úgy lehet valódi érdeme, ha ekkor történik, 's mintegy sejtetlen lesz belerkölcsivé; máskint csupa személyvesztésnek lelendi a' gyermek, miket tenni vele erőködnek később; 's tán egykor maga fogja sirva megvallani, hogy a' nevelés' szent czélja ő nála háttartalanul el vala tévesztve; — tudja azt is az anya, hogy az érzelmeket Isten nem azért oltá szívébe, hogy gyermeke iránt vakon viseltetve velők — esze felett uralkodjanak, hanem hogy alája vetve maradjanak, és az élet' kívánataival megegyezzenek.

A' nevelés, ha szorgalmas, beoltja a' hit', remény', 's különösen a' keresztényi szeretet' — melly teszi az életet — jórend', engedelmesség', mások iránti igazságosság' 's vallásosság' gyengéd magvait a' kisdéd' keblébe, mellyeket józan tanítás ápolgat, gyakorlás pedig megérlel. — Ha jól élő keresztényt, ha világosságban 's egyenességben járó embert, ha az egész — Isten' napja alatti világgal megszakadatlan frigyben álló tagot, ha Isten' igazsága, 's szent akarata szerinti előljáróinak engedelmes, törvényes fejedel-

méhez 's atyához hív alattvalót, mindenekkel káröröm, 's haszonkereset nélkül szépen egyesült, az anyát tiszteletben tartót (Pred. 3; 4.), szívét száján hordó egyenes úton járó, nem alattomost, az igaz dolgot védőt, a' jót és szentet előmozdítót 's hasznos polgárt látunk: bátran áldhatjuk a' méhet melly őt hozdozá, és az emlőket mellyeket szopott, bátran az anyát, mert minden jó, minden erényes 's szép az anyától való, ő általa uralkodik derék gyermekében.

Igaz ugyan, hogy a' szünni nem tudó gond, ha czélt érni akar, fonnyasztja a' gondoskodót, következőleg a' jónevelés sok fáradságba kerül, 's önmeztadása az anyának; de ha igaz, hogy minden erény önáldozattal jár, úgy igaz az is, hogy jólét gondtalan nem jön, — jól értve a' jólétet. — Munka nélküli gyönyörből kevésnek juthat szerencse részesülni; *) 's bátor a' munka és tiszta gyönyör természetökre ellenkezni láttassanak, még is a' legtermészetes viszonyokkal egymásba szövődnek. A' tudomány' gyökere, mondja Isokrates, keserű, de édes 's izletes annak gyümölcse. — Így a' nevelés temérdek 's fanyar anyai gondba, szorgalomba, csüggedetlen aggodalomba kerül, de édesen megjutalmazza azt, kit hálaadó-nak lenni megtanított maga iránt. — Mit Homer *Μωλυ* fűről mesél, az való 's igaz a' közéletben 's különösen a' nevelésben, úgy mond ő, e' fűnek gyökere fekete, virága tejfehér; ezzel azt akará jelenteni, hogy a' legjobb dolgoknak kezdete közönségesen legnehebben szokott megfogamodni, de minél fájdalmasban

*) *Laboris expertem voluptatem pauci assecuti sunt. — Pind.*
in Olimp.

esik keserű izők eleve, annál kívánatosb 's örvendetesb végzettel vidámítják fel a' velők szenvedőt.

Azonban, ha bár minden dolog' kezdete legnagyobb nehézséggel látszik járni, mert igaz az, hogy egy nagy épület' alapját megtenni legnehezebb munka; igaz, hogy bár melly más nagyobb vállalatba legnyommasztóbb belekapni, 's igaz az is, hogy nincs nyommasztóbb vállalat a' jó, 's czélszerű gyermeknevelésnél; még is nekem úgy tetszik, midőn másban mindenben tagadhatlan ezen állítás, a' nevelésben nem; mert Isten és természet úgy alkotá az anyát, hogy ezen legnagyobb munkát, legsúlyosb terhet, mintegy örömmel vigye, 's örömeztobb ingyen, mint más a' könnyebbet jutalomért, — 's e' munkát másnak nem is engedi — ha pedig engedi, természet tipró; — belé alkotta a' természet - teremő azt az érzést, hogy ő gyermekét meg ne unhassa, hogy vele hosszasan is örömmel bajlódjék; hogy midőn másban másokat az igen nehéz alapok' vetésében egy két évi unalmas hosszóság felhagyással fenyeget, őt legnehezebb épületének alapja' vetésétől tiz 's még több év — feltételében ne gátolja; — a' legnehezebbet neki könnyűvé tette a' gondviselés 's boldogítóvá, — sőt még szülők is, minél nehezebbet a' földön nem képzelhetni, hamar felejtéssel, 's felejtető örömmel társítva van; — úgy rendelé; hogy gyenge 's szíves örömmel szorgalommal ápolja keblében fájdalmát, óvja terhét az ártalmas befolyástól, 's tudva, hogy az élet' reményteljes oltványa van szíve alatt, azt is az indultól, 's lelkét is a' szennyől hiven őrizze; ne tán mikor még nem látja, kicsoda, ki nehezíti? valami nem tisztos reá ragadjon, miért szemrehányást kelljen szenvednie, ha szeme előtt világra jó.

Az ész, a' vallás, és az okosság kívánja, hogy a' méhben elrejtett kisdeden semmi igaztalanságot ne kövessen el az anya; mindentől bár testi vágy lelki bajtól szorgalmasan őrizkedjék, mert az elrejtett lakos' jövőendő életére mindenkettő ártalmas befolyással van.'

A' polgári törvények szinte óvást tesznek, minden bántalmak ellen mentesítik szigorú büntetés alatt a' nehézkeseket; 's valjon lesz-e anya szívtelen 's kegyetlen, ki így látva magát megtiszteltetve, igazságtalan legyen maga, és szíve' gyümölcse iránt? lesz olyan, ki szintolly nagy tisztének ne tarisa czélszerűn dajkálni, nevelni gyermekét egész a' nagy korig — midőn meglett — millyel őrzé mig méhe' titkában rejtve vala? Nem nagyobb ártalmára leend-e az élőnek az ő gondtalan hanyagsága, hidegsége vagy indulatossága, mint akkor leve, mikor ártani neki óvakodék? akkor testet, most testet lelket gyilkoló! — vagy tán akkor azért vala olly szorgalmas, mert ha neki, magának is ártandhata? 's most nem így? — tudja meg azt, hogy gyermekén minden csorba, minden gondtalanság, minden elmulasztott kötelesség úgy látszan-dik, mint hideg üvegdarabon a' meleg lehellet.

Vajha tudná minden anya tisztét 's azt teljesítené is, több jó keresztény, számos becsületes ember, nemesen élő, kötelességét pontosan teljesítő társasági tag, — szóval több élet lenne, mint tetleg van; — több anya 's szülője iránt hálaadó gyermek, 's több boldog anya, kinek nem kellene lakolni a' rosszul vitt szülői szerepért. Bár tudná minden anya, mi teszi az életet, 's élne a' szerint maga — 's a' szerint éltetné gyermekét is; bár korán ismertetné meg, és kedvel-

tetné a' valót és a' jót, a' szentet és keresztényi tökéletest úgy, hogy mindenhez, mit illyennek lenni megismert, tántoríthatlanul ragaszkodjék; készebb levén kiéheztetni 's kivégeztetni a' világból, mint megsérteni azt, a' mit vallásosan és istenesen jónak 's szentnek elismert, mert ez az élet. — Bár azt, mit az anya, a' dajka, a' szoptató igazi jónak megismert 's mint ilyent létesíteni is ohajt, létesítené is — de maga, nem bízva béresekre, vagy magára a' fejtetlen életet. — Szünet nélküli felügyelése, és vezérlete alatt legyen a' fejlődő élet, de még is szabadon, hogy önhatározásból, önindulatból hajoljon jóra vagy balra, mivelhesen, 's mutassa mintájakint akar-e élni? ha nem, ekkor — még elég korán utba igazítottassék. Azonban az anya, ne a' félelmet, hanem a' szeretetet és teljes bizodalmat tegye nevelési alapelvül fel; mert ha félnie kell a' növendéknek, gonosz tetteit elrejtve üzeni, 's orvoslatlanul, — ha pedig szeretet-bizodalmasan, úgy rossz tettét is, mint jót — kinyilvánítandja, 's ekkor az okos anya nem büntetve, hanem okosan tanítva hajlóvá teheti, 's olyanná, hogy máskori ugyan azon cselekedete, egyedül önhatározásából nem ferdén, hanem az igazítás szerint származzék. — Így kell fejteni az anyának gyermekében az életet, így illik a' természet' díszének 's Isten' szép remekének az embernek fejtenni.

Ne minden gondját fordítsa a' szülő a' testre, mert a' test nem legfőbb java embernek; elrejtvék emben az erők, mellyek emelik őt — neve' méltó birására; — engedni kell, hogy ezen erők minden nemű hatás és visszahatás' küzdései között kapjanak alkalmat a' valódi élet' gyakorlatára; — éreztesse de ügye-

sen növendékével, hogy az erők' elaltatása a' henyeség-re, melly a' dermedt munkátlan halállal szomszéd — viszen; szoktassa erejit a' munkára, értesse vele, hogy semmi sincs gyalázatosb, mi annyira lealacsonyítaná az embert, mint henyének a' mások' szerzeményein érdemetlen élődés. — Mind ezek után szorgos figyelemmel legyen az ifju kebelben gerjedező hajlandóságokra, 's ezekhez képest félrevetvén minden előítéletet, arra az életmódra készítse, mellyre legalkalmasb, mert csak így történik meg, hogy egykor mind magának, mind pedig vele bármi módon összekapcsoltnak örömökre 's boldogításokra legyen. — Hivatal és nem kényszerítés kell minden életmódhoz, hogy benne hasznót hajtson, ki reá adá magát. — Nem az a' boldog, ki kényszerítve magasra erőszakkal kapaszkodik, hanem ki hivatva a' magának kívánt helyen áll. Ki erőtetve jutott nagyra, fészédüléssel rogy alá! —

Legnagyobb boldogsága 's java embernek e' földön az erény és tiszta lélek, a' külsillámokat megvető bel megelégedő önértzés. Én előttem nem boldog vagy boldogtalan más, mint kinek jó vagy rossz, keresztény becsületes vagy becsstelen lelke van; mellyet sem a' szerencse helyéből ki ne üthessen, sem a' szerencsétlenség meg ne törjön, — ki nagyobb boldogságot nem ismer annál, mellyet önmaga adhat magának a' szerencsétlenségben is — az a' legboldogabb!

Nem olly szerencsés ugyan az emberi ügyek' folyama, hogy a' jobb többnek tessenek. Azonban az anya, ha boldog lenni akar, azt kövesse növendékével milegjobb, mi gyermekét a' boldogság' örökségében megerősítse, nem mi legközönségesb cselekvénye az embernek, 's mi a' nagyobb számnak tetszik. Ne

menjen a' rossz úton ment erőtlen anyák' nagy serge után, hanem menjen a' biztosban; ne menjen a' sokaság símította nagy országuton, melly a' setétbe viszen, hanem azon kevesektől de okosaktól járton, mellyen tenyész reá nézve ugyan a' boldogság, gyermekére nézve az élet. — Ne csüggedjen azonnal, midőn veszi észre, hogy az értetlenek nevetik; ne, ha tetszik testszemeinek nem kedvezni a' szerencse; a' közönségesnél nagyobb lélek, buzgóbb keresztény; szilárdabb akarat kell ide, 's ezt leginkább az anyának értenie kell, ha sovány remény kecsegteti is őt — mint többet a' lélek mint test nevelésre adót, — holott, más azt véli, hogy test - derék növedékével czélt ért, — eleve elégedjék meg vele, — lassu lépéssel jó, mi állandó örömet hoz a' léleknek. — Sokszor szült a' tetsző veszteség bőven jutalmazó nyereséget, ha nem hagyott fel az ember a' jóbani állhatatossággal. Csüggedetlenséget szokta várni a' dicsőség' koszoruja. A' lelki jók nehezen jőnek, de életet árasztanak, holott a' test - gyönyörök' hosszabb folyama unalmat teremt. Iskola az élet, mellybe az istenség nem mindig haragjából veret minket, mellyben különösen édes sikerrel jutalmazza a' lelkesen 's állandón erkölcsileg fáradozt.

Boldog anya, ki a' gyermek - nevelési iskolában állandón lelki szemekkel nézi övét, 's lélek szerint tanítja őket élni; — mert majd a' gyermekből ember lesz, 's mint ember úgy érzend 's gondolkodandik, mint érezni tanula minden korára az anyától, 's ezen gyermeki érzete édes jutalma lesz az anyának; — az anyára nézve rosszul nem gondolkodandhatik, mert eszébe jut mi vala egykor, 's anya nélkül mi leend-

hete, 's érzetei, gondolatai már most buzgón érdeklik az anyát; — ha él még a' kedves szülő, a' gyermek-ember most kezd, 's törekszik kimondhatlanul fáradoalmiért eleget tenni, — most akarja helyre ütni, mit mint éretlen gyermek nem értett tenni, mit elmulasztania kelle, míg magával jöttethetlen vala; — ha nincs, fölébred benne a' forró 's okos kívánság felvájni körmeivel életre a' holtat, tudatná vele gyermeki érzetét. — Mikor kicsiny az ember, van csak, de még nem él — benne holt az élet; ha az anya által ébresztett élet fölelevenül benne, a' nagyobbá lett ember élni kezd legelsőben is annak, kinek tartozik életével — az édes 'anyának! nagy adósnak érzi magát, 's mit érez, azt fizetni fő törekvéseinek egyike; fizeti adósságát, ha bár fizethellenek tudja is; — igen a' tőke meg nem fizethető; boldog a' gyermek, ki a' kamatot hiven 's egészen lefizetheti, még boldogabb az anya, mert megelégedetten élendheti át végnapjait a' gazdag kamatból; az anya gyermekétől minden adósságát veendi, mihelyt úgy látandja élni gyermekét, mint élni tanítá; holott az ellenkező ösvényen gyermekét nevelő, szerencsétlen testápoló, és csak testnevelő anya mindkettőtől, tőke és kamattól fosztva van.

A' boldog anyának van gyermeke tehát, ki tetlenül agg korában azt viszonozza, mit vele tett cseccsemőségében, a' gyermek élet — halál hosszú betegségében. Érzi a' gyermek, hogy él még kit neki az emberiség' minden egyesei felett szeretnie kell, és a' hálás gyermek olly gyengéd gonddal őrzi az anyát koporsójaig, millyel az ápolá őt bölcsőjében; az anya boldog 's észrevétlenül leszületik gyermeki

lány karok között a' halálnak, milly boldogul született általa az életnek a' magáról sokáig mit sem tudva élő gyermek az ő dajka ölén, nem zúgolódva tűri megszürt léte' szükséges bajait, öregsége' könnyű — de csak így könnyű nehézségeit; mert látja, hogy a' gyermeki részvét szorgalmasan órkodik felette, 's oszlatja szenvedése' fellegeit; látja hogy szívesen élteti, kinek szép életet adott; — kiből ő szoptatta az életet létté, az éltető léttel iparkodik azt visszafizetni. Szerencsés anya! — ellenben boldogtalan, kinek egykori méhterhe általa lett terhévé az életnek, 's kinek emelője gyilkos halált dajkál az életnek!

Nem a' külsőről, a' mulékony testnek foszlányos öltönyéről, teszünk erkölcsi világban különbséget az emberek között, hanem belsőjokról a' léleknek gazdag és szegény ruháiról, tehetségeiről, hasznairól. — Ez mutasson nekünk magos, közép, vagy alrendűt; úgy az anyát is, nem csak a' hozott gyerekekről ítélhetni, különösen a' keresztény anyát, kinek krisztusilag kellene szünetlen szeméi előtt hordozni magát 's gyermekét; — mert:

Van csirkéje az erdők' madarának is, van fia az odúk-lakta életrabló bagolynak, van kölyke a' rengeteg keresztül ordító farkasnak, 's a' közéletben az emberi nyelv anyák n a k nevezi ezeket is, 's méltán anyáknak, mert addig nem hagyják el minden vadságok mellett tehetlen fiaikat, míg prédakéresetre elég erősöknek nem találják; — de valamint ezek elhagy-

va a' fészket az anyától elbolyongva, eltévedve, végre nem ritkán az előttök ismeretlen anyát dühöknek feláldozzák, mert érzékellenek; úgy az emberanyát, ki gyermekével nem tett egyebet, mint hogy szülte, a' zsoldos romlott tejen dajkált, a' vad idegen emlőn elvadult gyermek nem ismerendi egykor, 's éppen akkor az anyát, mikor az anyának a' tehetetlennek legnagyobb szüksége lenne a' gyermekre. —

Élünk egy kort, melyet izlés-, világosodottságteljesnek egész tudóvel hirdetünk, melyben minden dicsó, szép, jó, szent, és'tökélletes' birtokosinak, érzékenyeknek tartjuk magunkat, 's tartunk mindent, melyben mindent uj alakba saját eszméink szerint öntünk, 's ezzel magunknak tetszünk; melyben mindent a' természetnek tulajdonítunk, 's mindent mi történik természetesen állítunk, 's „ujítsunk“ jelszóval tesszünk' mindent, mi keveset teszünk; ezen újítási vágnak szelle m a' kereszt neve; ujít, és az örök természet is vagy megújítani, vagy más alakba önteni, vagy tán felfordítani akarja, — miért minthogy már is vész fenyegeti, ohajtanám hogy okosban 's keresztényileg újítana. — Itt különösen érintem azon természetelleni újítást, mellynél fogva nem tudom a' szellemalkotóké, vagy magok az anyák felmenték magokat az anyai tisztól, az Isten- akarat, és örök természeti törvény ellen, — vagy tán természetes, mit tesznek, hozva, szülve, de egyebet sem téve az anyák? —

Ó rosszat uj jóval felváltani, gonoszszágot erénynyel, igaztalanságot igazsággal, szeretetlenséget szeretettel, pogány érzékelleniséget kereszténységgel, vétket erkölccsel, dicsó 's emberek' méltóságához illő újítás, ezt pártolom; — de a' szentet szentségteleníteni, a'

természet' és örök törvényét Istennek tiporni, egyes szivűség 's jótékonyság helyett tekervényes tudományos mesterséggel társult gonoszszágot felállítani nem szabad, nem lehet!! Gyermekeket szülni, és azt nem dajkálni elég fontos ok nélkül, — ha még is kifogást tehetni — természet-elleniség! pedig majd minden, kinek a' sors csak kissé bővebb kézzel osztogatja ajándékát, egész szilajsággal vétkezik ebben; — csak párányi jövedelme legyen, már béres emlékre akasztja volt méheterhét 's miért? van oka? van — a' test-kimélet, a' tetszvágy, mintha a' természet megapasztva a' méhet 's gyermek-tápszerrel feldagasztva a' mellet, nem azt akarná jelenteni, hogy nedvével táplálja gyermekét, ki legigazabban az ő mellére illik; hanem azt, hogy azzal a' világ' hiúságának tessék, mintha neki szabad lenne drágább világot bírni férjénél, 's nagyobb kincset gyermekénél. — Vajha értenék ezt az anyák, kik az emléket nem úgy hordják mint anyák, hanem mint férjes gyermekes, Örömlányok', kik, hogy a' gyermekekkel veszélyeségtől megmenekve, férjeiken kívül, emléik' hasztalan két dombjával, a' gyermek' igazi jogával 's tulajdonával, másokat is megigézzenek: borzasztó mellfájást mellökbé hazudnak, oly gyengeséget és kint, millyre álnokságoknál fogva valóban érdemesek lennének — a' gyermek magoktól eltasztásra — elég ok — derék fortély magát szabaddá tenni az anyának anyai tisztjeitől, hogy a' bűn' áldozó papnéjává tehesse magát.

Bocsánat azoktól nekem, kiknek elég fontos okok van zsoldos, de gondosan megválasztott dajkára bízni gyermekeiket, kiket a' gyenge testalkat, beteg mell akadályoz szoptató anyai tisztőknek megfelelni; — de

a' többitől még sem felmentetni: — de mit mond az egészséges nagy szám, mivel mentendi magát, ki pávamellét 's tejdagadt emlőjít] csak azért nem nyújtja gyermekének, hogy tetszőbb legyen azoknak, kiknek tetszésöket leginkább mint fedhetlen anyának keresni kellene, kiknek dicséretüket csak úgy érdemelné meg, ha nevelő tisztjét pontosan viselné. — — Ám de ő nem a' nemes lelkeknek akar teszeni mint anya, — hanem a' nemtelen testeknek mint bűnnő! — őt nem az anyát méltányolók keresik, hanem a' testimádó vétekczegérek! vele társulandók a' nemtelenség' nagyítására!

Azonban a' romlott lelkű anya, ki holmi üres okokat halmoz össze mentségére, tán jól is teszi, ha ki nem szivatja gyermeke által — megvesztegetett tejét, ha jobbnak tartva magánál a' közönségesen romlott dajkát — arra bizza gyermekét, ki a' bünteremtette gyermekkel tejesedék meg! — ő így rosszabb nála — legalább rosszabbnak igenli magát. — Erkölcstelen 's érzéketlen anya az, kit a' hiuság elvonhat az egész anyaiságtól: holott olly erős, olly hatalmas az anyai érzés, hogy elégséges okkal sem képes elállni attól, mire kötelezi őt a' természet! Tán jobb a' fogadott dajkatej, tán szelidebb az emlő, mint millynék elárulá a' magáét, midőn azt a' világ' hiuságának árubabocsátja — mit a' természet a' csecsemő' számára feldomborított!

Anyá! te édes szülő! melledet az idő lelohasztja, kellemes vásár-arczodat összeránczosítja, nagy redőkbe szedi, gyermekedet fölneveli az idegen emlő, — te ki tetszetéd magadat, pirulsz magad előtt, imádóid részint a' bűn'igája alól kifáradnak, részint megunnak, részint kigu-

nyolva nevetség' tárgyává tesznek; te magad maradsz változásodon bámuló, most már irántad hideg gyermekeddel összekerülsz; mest ébred föl benned az anyaiság magadénak fogadni, ki téged ismerni nem tanulván emlőidről, tejedről édes anyai illatotat nem érezve hideg irántad, nem mint anya, hanem mint bár mi más asszony, ismeretlen, vagy csak néha látott alak iránt, kivel csak akkor unalmas társalkodásba lépe. Nincs szebb érzés az anyainál, de nincs boldogítóbb is. Te nem valál érző anya, tán nem leszesz boldogtalan, mert a' gyermekből érzett boldogtalanság az anyai érzéshez van szabva? tán ha érzéketlen lehetél iránta mint kicsiny iránt, érzéketlenül veended a' nagytóli csapásokat? — de mondtam előbb, hogy reád nézve minden megváltozik, megváltozik érzeted azonnal, ha oldalad mellől ritkulnak testtiszteled! az érzéketlenség érzése, 's a' gondtalanság — de már késő, gonddá változik. — Egykori méhterhed beh bizonyítandja magát nem csak a' te keserű élted' terhének, de terhe leendő embertásai' életének is, mert te — az édes anya — nem öntél bele, de nem is önthetél mi magadban nem volt, azt mi becse, disze, 's gyönyöre az életnek. —

Továbbá vannak anyák, kik emlőjüket, a' hiúságnak 's nem a' czélnak megfelelő két tejcsatornát megtagadják ugyan gyermekeiktől, de gondjokat nem; azonban valamint érzésök, úgy gondjok is nem egész. — Gondjaik oda terjednek, hogy a' dajkák' szünetleni munkájok által, divat teste, orra, füle 's külseje legyen a' növendéknek; ha felnőtt, a' sok hajlongásra, tetetésre szoríttatik, 's a' rókák fiaikat is azoknak tanítják 's tanítatják; odább nő, nagyobb lesz? mindennek nevelik és neveltetik csak embernek nem, nem kereszt-

ténynek. — Anya maga nem ismervén a' valódi lelki nemest, a' jót és szépet, — a' test-gyönyör' és hűn' papjának remekelteti gyermekét; fásult érzékeltenséget teremtenek azok benne, mikkel terhelik gyenge korát, ha egyébiránt a' maga idejében ha nem hasznos legalább káros sem leve — ezzel annak tetetik. —

Alig bujt ki bölcsőből a' növendék, már körülfonja a' sok kéz, bámulva függ a' hajfodrászon, lábait rángató tánczmesteren, az idegen ajku nyelvtanítón a' még most ártatlannak értetlen szeme; nem tudja nem érti, mit akarnak ezek vele; — alig dadog önnyelvén, alig tudja kimondani az „édes Mamát“: már ez, nem akarva annak neveztetni önnyelvén, melléje rendeli az idegen ajku mestert, azon nyelvt, mely nyelven egykor üzeni gonoszságait, mellyen bitangolandja testi lelki tehetségeit, javait. — Van kéz, mely a' tükörhöz vezeti, csalja, ott mutatva a' kecses külről hazug arcvonalokat, szóval a' jó lélek' jeleit, mosolygást, — nem figyelmeztetve őt távol is arra, hogy nincs ocsmányabb, mint a' belsővel meg nem egyező külső, mely ha tetetett, szép legyen bár, — a' kívül belől egyiránt jók — azt megismerve nem csak kerülendik, de utálat' tárgyává is teendik a' tetszészerint színváltó chameleont. — Felnő tizenhat, tizenhét évesre az ifju, 's bevégezve vele a' nevelés, — ő nevelt? igen, dicséretnek hangzanak felőle, tanító mesterei magasztaltatnak, felkerestetnek, másokhoz alkalmaztatnak; itt mondják felőle, hogy remek tánczos, amott hogy divatizletes, 's nyelvtudó, ismét máshol hogy finom társalkodásu, derék testhős! sehol nem hangzik felőle, hogy jó keresztény — minél többet jelen-

tő nevezetet nem tudok — hogy embertársában az emberiséget méltányoló, igazság, szeretet, tiszta érzés birtokos, hasznossággal társaságát biztató tag, becsületes ember, mindenkit a' maga igaziban meghagyó felebarát — vagy jelenségei mutatkoznának rajta! miért? mert ő ezekre nem nevelteté, vagy mindenre előbb, mint ezekre; és csak akkor, midőn a' szép tanításokat befogadni megkeményedék a' szív! midőn nemképes a' magos lelkieknek fenségét megfogni — hozzájuk tapadtan az alacsony testgyönyör, indulat 's állatiasághoz, — vagy midőn későn kezde figyelmezní magá, vagy figyelmezteté a' való szépekre! — Ki oka ennek? az anya! a' maga szent 's egyedüli tisztét — kötelességét nem tudó — nem tevő anya — az ok-talan test-szülő; — ki ha közönséges birtokos, rangja felettinek, ha test-nemes, grófnak neveli gyermekét, mert ám, a' mellyet leirtam, az testi nagyok' nevelése 's neveltetése!

Azonban tán a' szószéken nem is illik, nem szabad erről értekezni? sőt Krisztust, ki az embereket lelkiekké, — erkölcsseikre, egyéb teremtményektől különbözőkké egyedül tenni akará, követve — erről itt, 's világosan, az embert nemtelenítő visszaélések ellen harczolva — értekezni szoros kötelesség is! — a' lepelt, mellyel takarni szeretik embertelenségöket az emberek' módosbjai, lerántani legszentebb tisztém. — Krisztus az élet-mester, sőt maga az élet eleven példa nekem ebben; mert ő is emberekkel hivatásokat megismertetni akarván, legelsőben a' nagyok, a' test-szerencsések felé dördüle meg isteni szavával; a' Farizeusokat, írástudókat, kik a' zsidók' hatalmasai valának, támodá meg, fejér koporsóknak nevezve őket, kik a' tar-ka

divat - testben éppen ellenkező lelkekkel bírtak. — Vannak ugyan a' szerencse, és birtok' polczain is, kik értének emberek 's keresztények lenni, 's értik gyermekeiket is azokká nevelni; tisztelet és hála ezeknek! ők ne értsék magokat azok közé, kikről mondatik: „az ember, midőn tekintetben tisztességben volna, nem érté, nem becsülé magát 's állapotját; azért úgy élt mint az oktanok, és hozzájuk hasonló lön; — (48. Zsolt. 13.) ne az élet - gyilkosok közé; mert ők tudják az emberi lélek' méltóságát, és soha meg nem felejtkeznek arról, hogy „minden test meghal, az esztelen és tudatlan testökre együtt elvesznek, és másoknak hagyják gazdaságokat“, a' lélek' mivei pedig örökösök.

Vajha értenék, vajha akarnák érteni azon szülők ezt, kik gyermekeiket csak testileg nevelik, 's nem akarják tudni, hogy a' pusztá testember terhe az életnek, semmit nem tevő igaztalan felprédálója a' munkás tagok' — a' lelkileg hasznosan élők' igazinak, holtja az emberiségnek, ki a' társaságban úgy van mint a' szélütött tag a' testben, nyüge az ép részeknek. Vajha tudnák, hogy úgy nevelni gyermeket, mint nevelik ők, csak annyit jelent mint nevelni életgyilkoló mint annyi halálokat!

Az anya és gyermek közötti szövetség első az istennel; egyetértés után; anya és gyermek, a' viszonyos édes kötelességnek, tisztnek 's tartozásnak szavai, a' természet' kötelei, mellyek őket egymáshoz első szükségességgel csatolják *); nem érdemelnek tehát dicséretet, ha elválhatlanul szeretik egymást, kik

*) Mater et filia, nomina sunt pietatis, officiorum vocabula, vincula naturae, secundaque post Deum foederatio. Non est laus si vos diligitis, scelus est, quod odistis. — Hyeron. Epist. 9.

vélkeznek, ha nem folyvást, 's egyformán kimondhatlan határtalanul szeretnek. — Nem magasztalható még azon anya, ki nevelé gyermekét, nem dicsérhető hogy szoptatá, mert ezzel kötelességén felül még nem tett; 's ha bár derék is, ki tisztének pontosan megfelelt, de azért nem több, mint minék lenni kell; mert midőn csak azt tévé, a' mit ha nem teve — nevet nem érdemel, csak annyit tett, mennyivel nevet vivott magának!

Az anya, ki hozott gyermeket, de mást nem tett, valamint érdemetlen az a n y á névre, úgy érdemetlen arra is, hogy egykor az általa lett fiutól, kit emlője' tejétől eltaszíta, anyakint tiszteltessék. — Ő csak szülő és nem anya, — ha egyedül tisztelhető a' szülő, úgy ő is tisztelhető — de ezt az Isten és természet nem engedi. A' gyermek, midőn világra lesz, senkit nem ismer, minden emlőt anyaként szív, 's hogy' lehetne hajlandósága az anya iránt, midőn nem az anyai szív felett fejle ki ismerő tehetsége: hogy' lehetne szíves a' szülő iránt, ha nem a' szülői keblen kezdé első mosolygással köszönni dajka-tejét, a' gyermeki enyelgő hála, érzés, tisztelet és szeretet' szentsége a' sok pénzen bérelt szoptató emlőin szét-szóratott. —

Oh az anyai gondtalanság, érzéketlenség, hány-szor' toroltatik vissza gyermeki hidegséggel; — felriad gyermekben a' másokból szopott düh, 's indulat, és ki az anyától megvettette — egy kis hiúságért — másokra bizaték; az most könnyelműn megvetve az anyát, mást tisztel anyának. Vajha a' sűrű példa szállna helyettem az érzéketlen anyákhoz, vajha a' szomorú tapasztalás igazolná, a' csak szülők' szíveikig mit állítok, — úgy tán anyákká lenni nem pirulnának, 's általok több élet neveltetnék, — mert most

mindannyi lelketlen rossz szülő, életgyilkos is egy-szersmind, — tán az életgyilkosok, kik ilyeneknek szoptattatnak a' zsoldos kebleken, gyérülnének, — tán több buzgó, teljes értelmű keresztény, több hasznos polgár, több becsületes ember, több anya-öröm, több boldogság, több erény, több tökély, több valóság nevelkednék; — holott most mind ellenke-zők, mind annyi ijesztői a' boldoglétnek, rémei, és halálai az életnek — lézzengnek szélyel a' világban a' nem anyai oldalak mellől kiszabadulva; kik árnyékát kergetik az életnek, mert nem vala anya, ki az iga-zi élet' fonalát és vezérét kezökbe nyújtá; kik az ide-geenektől kölcsönvett széllal elfujják magok elől az élet' kellemeit, mellyek csak a' lélekben helyezvék; kik testöket istenelve lelköket parlagon hevertetik; annak mindent áldoznak, ennek semmit áldozni nem érte-nek, mert senki sem mondá meg nekik, vagy igen későn mondá: hogy van nekik lelkök is, akkor, mi-dőn erőtelőnek már birtokába juthatni — a' test' szilaj-sága győz a' csak pilácsoló, lélek-tehetségén! késő ébredés az életre, midőn ezt már megfujtá a' halál!

Anyák! elfonnyadva hullnak le rólatok a' kecsék, mellyeket kimélve, igaztalankodtok szültjeitek iránt; lehet vad a' szépség, megapad a' duzzadt kebel, elgyé-rülnek mellőletek a' lepkék, mellyek csókolák rózsái-tokat; de élend a' más szive felett felápolt gyermek, 's élendetek ti, már redős homlokkal, meggörböd-tel az időtől lelehelt virágtalan arczczal — vele; valjon kívánhatandjátok-e jogosan, hogy a' fiu érzékeny 's há-lacsókjai peccételjék remegő kezeiteket, ha azokkal őt nem érintétek? kívánhatandjátok-e, hogy öregségtek' támasza legyen, ki belétek mint térdein biczeni kez-

dó nem kapaszkodhaték, mentesítve magát általatok a' földrei eséstől; ki mások' térdein ringattaték, hogy' ringasson titeket tartozó köteles érzéssel vénségtek' azon ágyában, mellyről gondolhatjátok, hogy róla a' koporsóba hengeredtek? — — Édesen hangzik fiu' ajkáról az édes anya' fülébe az „édes anyám“ szózat, ha érzi is azt, hogy az volt: ellenben gúnynak veheti, ha ellenkezőről vádolja öntudata; és valamint fűszere vala gyermeke' életének az anya, általa kezdének virítani a' fiu élte' virágai: ugy a' fiu hanyatló napjainak leend öröme, 's általa boldog végléte, boldog halála, a' gyermek élet virág illata gyönyörbe — a' ki mondhatlanba meríti őt, mert érzi, hogy szorgosöntőzései által leve illy illatossá!

Őszintén kell megvallanunk, hogy vad durvaság uralkodnék, és szelidebb érzéseket elfagylalva komorság' zordon tele lepné el az emberi nemet, ha az anyák bájoló lehelleteikkel nem olvasztanák gyermekeiket szelidségre, ujuló 's üdvösen ujitó életet nem öntenének a' lélekbe; de az is igaz, hogy a' mennyi hiánynak vagyunk tanúi, majd mind hiuságoknak tulajdonítható. — Áldás, hála 's tisztelet azon keresztény anyáknak, kik gyermekeiket nem csak hozzák a' világra hanem szoptatják is: nem csak szoptatják, hanem szelidségek szerint a' jóban, szépben és szentben nevelik 's erősítik is üdvös intéseikkel, nemes oktatásaikkal az erény' és kereszténység' útján vezetik, lelkeiket csak ahoz simítják, mi a' való életet becsesíti; boldogok az ilyetén anyák, nevők áldásban marad gyermekeik' szíveikben 's jó emberbarát gyermekeikért az emberiségben is; boldogok, mert a' jó fiu dicsősége az atyjának, és meg nem vetheti anyját ha megvénhedik (Péld.

besz, 23, 22); ellenben szerencsétlen anya, ki nem teljesítő tisztét gyermekében, nem szoptatva őt emlőjén, — mások által magának, és sok életnek halált szoptattatott; ki méhterhét az emberek' nem könnyebbségére hanem terhére nevelteté, mert neve feledékenységbe temettetik, és sirján sem gyermeke', sem mások' áldó könnyei halát fizetve az ostorért — nem ragyognak!

Ember-alkotó Isten, minden anyák' Atyja! te látod a' hiányt, látod a' te szent parancsodat, rendedet, 's természetedet ferdítő leányidat, az emberek' anyáit, kikre bizád gyermekeid', 's embereid' nevelítésöket! világítsd fel lelkeiket látni a' méltóságot, mellyet az anyai névbe elrejtél, és nem szégyenlni azt, mi egyedüli célja az asszonynak! Volt kor, midőn szégyenlé magát a' gyermektelen asszony, ostornak 's érdemetlenségének tulajdonítva magtalan-ságát; adjad, hogy korunkban se legyen olyannak, ki veled daczolva szégyenli — ha neki adál, 's egész mostohasággal magától eltávolítja; inkább ne termékenyítsd az olly asszonynak méhét, ki annak gyümölcsét nem akarja nevelni áldássá; hanem neveltetí mások által emberlárs-, és élet-ostorrá; adjad, hogy minden anya egyedüli örömet, 's minden dicsőségét, derékségét, szépségét és jóságát jó gyermekeiben helyeztesse, a' római Grachusok' anyjaként, ki midőn más anya testékeit, gyöngyeit 's egyéb drágaságait mutogatná, — ő minden kincsét, javát gyermekeire mutatva, azokban vélé; a' pogány anyától tanuljanak a' keresztény anyák! adjad, hogy minden anya irtózzék attól a' gondolattól,

hogy gyermekéből valaha legkisebb szégyen reá hármlanék, 's egész erővel ettől ovakodjék maga, 's óvja szorgosan nevendékét is! adjad, hogy minden, ki anyának készül, ehez szükségesekkel — erénynyel, szelidséggel, érzéssel és tudománynyal eleve disztse fel magát, hogy élve ő nemesen, legyen szeliden buzgó minden csep vére, egész valója: így a' gyermek életet sziv belőle, hozzá hasonlókélyeket, mellyek mind annyi ölöi leendnek az élet' halálának. Amen.

IV.

Találtak egy pólyákba takargatott, és a' jászolba helyezett gyermekskét,

L u k. 2. r. 42.

Jól jegyzék azt meg a' természet-buvárok, hogy az ember' szelidségéhez és vadságához, jóságához vagy féketlen szilajságához, könnyen nemesedő lelki hajlékonyságához vagy éppen igen nehezen nevelhető vastagságához nem keveset hoz az éghajlat' kellemes vagy mostoha, éles vagy mérséklett helyzete. Ez nem csak az emberekre, de az oktan barmokra nézve is igaz; megkülömböztethető egy keményebb éghajlatu vad a' szelidebb léggel élőtől. Afrika' mindent fölperkelő vadon homokjain és rengetegein keresztül ordító oroslán, és Sziberia' örökhölepte halál-vidékein tanyázó medve, irtóztatóbbak kegyetlenségökre 's dühökre minden egyéb éghajlat alattiaknál; — akár tehát az éjszak' az idővel egykoros elolvadhatlan jeges tartományait nézzük, akár az égető fővény fedte szerecsen tanyákat tekintük; valamint

borzasztón dühös állatok' fészkeire bukkanunk, ugy a' barmon csak egy lépcsővel fölebb álló sajnos sor-su vad emberre találunk. — Ott a' hideg fagyos der-medtségbe lenyügözve tartja az embert, itt a' nap' heve megemészt mindent; ott a' szerencsétlen embe-ri lélek fásult szunyadásba merülve aluszsza szomorú álmát, emitt nem mer fölemelkedni, netalán magasbra repülván szárnyai elolvadjanak. Azonban ha a' baromra nézve valósul ezen állítás, az embert a' szorgalmas gond ez alól kiszabadítja. A' szelid, nagy, és terem-tő görög ész hajdanban Ázsia' és Afrika' mostanlag pusztá földjén vala nagy, 's a' hónap sütötte föld is ilyen vala, akkor is homok, 's még is termő, most is az, 's vadon, — mert minden ember által lesz széppé 's dicsővé! a' vad emberek' gondjok alatt minden ko-pár, az okos ember mindent kitisztít a' vadságtól. — A' csüggedetlen szorgalom az éjbe merült vad embe-reket napra derítheti, valamint a' henyesség a' már er-kölcsileg élőket is elsüllyeszti. Tudjuk, mikor az erény-országí kór elfogá a' törpülni induló — szelid eget használó Romát, — akkor Nubia' sivatagjain egy lelkes a' füstös négerekkel, a' szerecsenekkel, meg-izelteti az erkölcsöt és tudományt.

En tehát a' keményebb éghajlati lakosnak, inkább méltányolom félszelidségét, mint a' kedvezőbb alatti-nak, kinek minden, még a' természet is segédet nyuj-tani látszik a' szentre, és szelidre — megbocsáthatom egy helyben — álló vízként tespedő hanyagságát.

Kedvező éghajlat alatt embertelenséget, vad sze-retetlenséget tapasztalni sokkal lélek-szomorítóbb mint ezt tapasztalni a' Grönland lakta durva vastagérzetűek között. — Judea' kies, lélekemelő tájéku a' lakosok'

vendég 's utas iránti keménységétől kergettetni, szállásra el nem fogadtatni leverőbb, mint ugyan így járni a' hottentot vagy eszkimok között.

Ha ma a' történetek' leghiresbikét olvasom, ha a' Krisztus' mint legszentebb megváltó' születését, a' mint szentsége tőlem kívánja, érzékeny szívvel felveszem; érzésemet szóvá nem testesíthetem, hanem elmerülve gondolatimba oda szárnyalok, hol születendő — a' szép édenföld lakta Zsidóktól hajlékba nem engedtetik, hol az emberi segéd tőle megtagadtatik! — — Látni gondolatban Máriát, a' szülés' kinjaival küzdő anyát, vajudási szorongások között, annak, ki tudja az anya' kinjait — 's tapasztalni, hogy az óra' közelgésével nincs csak egy parányi kicsiny helye is, hol szülhessen — szörnyű érzés!

Tehát Krisztus' anyja Mária, a' hives télnek közepette metszón sipoló hideg szélről által-keresztül fázva az ut' balságai között tovább, 's a' pusztának egy rongyos hajlékába viszed kedves terhedet, ott szülsz meg? igen is ott! 's ki ennek oka? a' szelid éghajlati zsidók' keménysége, megbocsájthatlan szeretetlensége! — — Azonban hogy Krisztust az emberi szeretet' melege helyett, az okatlan állatok' lihegő párájoknak gőze a' hidegtől őrzi, hogy anyja megvettetve az emberek' től egy rongyos istállóba kényteték őt megszülni, le nem törölhető mocska a' zsidók' szivtelenségének, mutatja hogy ekkor egészen romlott lelkűek valának; de azért történik így, hogy bebizonyodjék a' felőlei jóvendülés, és hogy az irás' betűje beteljesedjék. (Isaias 1; 3.)

Lelkem' gondolati azon pusztán álló, repedezett — isten' ege takarta fedelű istálló felett lengenek, hol

az emberiség' legnagyobb jótevője, istenember Krisztus, földi léte' első perczét rongyos posztó foshlányokba takartan, szülője' édes lágy karjain kezdi élni; egyszersmind szenvedni! az év' azon szakában történik ez, melyben a' jól bepólyázott tagok is remegnek; ekkor ő anyjával didereg a' pusztá' csörgő szalmáján, a' három-jászol-bölcsőben!

Született-e így ember valaha? szült-e így anya? mutassunk elő szülőt — a' legszegényebbet, kinek szülő kiujait illy körülmény nehezítette volna. — Egy szegény, kinek ez életben egy arasznyi önnőne nincsen, erre nézve szerencsésb a' Krisztusnál kié minden! egy koldusnő kedvezőbb helyzetben szüli meg magzatját! nem hiszem, hogy a' történetekben olly nyomoru színekkel leirt Irusz' sorsa szomorubb lett volna ennél, melyben a' világ-megváltó testben megjelenve vala! — De valamint nincs példa, hogy valaha megvetettebb helyen született volna valaki, úgy nem született, de nem is születhetett a' Jézusnál nagyobb is! — Krisztus születék szalmán a' jászolban, így nem születék senki az emberek közül; de valjon fenségesb istenibb nagyság kerülhetett-e a' világ' szinpadjára annál, mellyet Isten Jezusban szalmáról, 's jászolból felmagasított.

Jezus alacsony megvetett helyen, 's szalmán születik: 's én e' felett akarok elmélkedni. Mondom tehát: születhetik születik is lelki nagyság a' szalmán; — születhetik, 's közönségesben születik is lelki kicsinyiség a' bársonyon, 's a' palotákban.

Lelki értelemben szólandok úgy, mint szükséges e' fontos két czikk felett; tudom hogy van egy anya, 's ezen szép anya az igazság, szüljön bár mennyi-

szer, a' legrutabb magzatot hoz, 's gyűlölség a' neve. Az én nyelvem sok igazat mondand, de őszintén jelentem, hogy valamint soha máskor, úgy most sem szándékom testileg szólni. Nem test-, hanem lélek-ország' embere vagyok 's tisztemet tudom, a' gyűlölséget igazságom ellen felharagítani (nem akarom. Én a' belembereket érintendem, 's a' mi bel, bátor sokszor szégyen színekbe kívül jelenik meg, de nekem a' külsőt érdekle nem valamint nem szabad, úgy nem is szándékom. — Azon egyen kifejezhetlen örömet éreznék, az igaz, ha ki nagyobb születésénél fogva lélekkicsiny általam úgy érintetnék, hogy erkölcsileg is az törekednék lenni, mi testileg; ha általam ijedne fel azon nagyságából, melly leginkább kicsinyíti az embert! — Ha a' füstös gerendáju kalibában születettnek szívét 's lelkét úgy megtalálhatnám hogy soha nagygyá törekedni meg nem szünhetnék. — Valamint sérteni személyeket a' vallás' szónokának nem szabad, úgy tilos a' gonosz tetteknek hizelgéssel tömjénezní is.

Imádott Krisztus! a' te születésed, jászol-bölcsőd-beli szenvedésed, a' te isteni nagyságod kölcsönözön szókat az én kicsinységem' nyelvének, hogy szójak innepedhez alkalmazottan 's igazán.

Valamint szerencsésnek nem tudom tartani azt, ki a' szerencsétől függ, ki a' múltó 's töredékeny jókhoz támaszkodik, ki az állhatatlan, innen oda futó jövő-menőnek örül, mert mind ezek nagyobb keservef azon menendnek ki, a' merre kihez beköszöntének;

úgy nagynak lelkileg nem tudok tartani senkit csak azért, mert testileg az. — Miket a' köznapi ember jóknak bámul, csak naponként jók; a' való jó magából az ember' belsejéből ered, és csak ez erős, állandó, tántoríthatlan, minden balságaiban hozzá hív, nőttön nő, és egész a' sirig elszakadatlan kíséri, 's kíséri azon tul is. — Minden mi a' szerencse' és test' tulajdona, csak úgy lehet gyümölcsöző, hasznos 's kedves, ha az, ki azokat bírja, bírja egyszersmind magát is, és nincs hatalmában szerencsájének, testének.

Valamint tehát hibáznak azok, kik azt vélik, hogy a' szerencse jót és rosszat osztogathat, — midőn csak anyagokat nyújt a' jóra és roszra, csak alapját teszi azoknak, mik az emberre nézve jól vagy rosszul sikerülnek: úgy hibáznak azok is, kik a' pusztá születésnél fogva tekintik magokat nagyoknak vagy kicsinyeknek. A' születés, ha magos vagy alacsony helyen történik, csak azt mutatja, hogy itt is, ott is egyformán sirva, 's anyát kinezva jön az ember világra: nem pedig azt, hogy ki alacsony helyen születik, annak alacsonynak, kicsinynek, — 's ki magoson, annak nagynak 's dicsőnek lennie kell; — olyan leend, a' millyennek magát élve bizonyítja be.

Minden szerencsénél, születésnél, testi nagyságnál tehetős a' lélek, 's csak ez törpít vagy magasít embert! Ő vezetheti egyedül mind két részre maga dolgait, és boldog vagy boldogtalan, megvetett és ragyogó, dicső és homályos életnek csak ő lehet szülője. A' nemtelen rosz lélek, minden rosszainak teremője maga, sőt még azokat is megferdíti, mik a' színjónak képében mutatkoznak: a' jó és egész lélek pedig kiegészíti, jóra fordítja a' szerencse' minden bajait,

az élet-tüskéket egyiránt tűrhetőkké teszi. Ő a' kedveseket szerény de nem elbizott szívvvel tekinti, de ő egyszersmind az, ki az ellenkezőket hideg megszürtéssel elviselhetőkké alakítja. Lehet az ember okos, hogy semmi erőfelettihez ne kapjon; az ő java soha addig egész nem leend, míg magát a' szerencse' fenyegetései ellen nem biztosítja, míg minden szenvedések fölé nem helyezi magát, míg egészen nem biztos a' bizonytalan történhetők ellen.

Tegye tehát az ember magát lelki nagygyá, teendit magát egyszersmind boldoggá; tehetendi pedig, ha értendi csak azokat jóknak 's boldogítóknak lenni, miket azoknak az egyedül nagyító erény fűszerezett; — 's kicsínységeknek, mikkel az erkölcstelenség ölelkezik. — Mert a' mint világosság nélkül semmi nem fényes 's nem világos, semmi nem fekete, ha nem setét; valamint a' nap és tűz nélkül semmi nem meleg, légváltozás nélkül semmi nem hideg: úgy a' becsüjet 's becstelenség, kicsínység és nagyság, erény és ellene nélkül nem is képzelhető. A' mint testnek az árnyék, úgy lelki nagyságnak az erény, legbizonyosb követője; és mint a' világosság' hiányának setétség, úgy az erkölcstelenségnek kicsínység a' csalhatlan kísértője. —

A' magos istenséghez nem a' Mátra felhőket verő bérczenek, nem a' Karpát' fokairól közeledhetni, hanem egyedül az erény' lépcsőnkint kapaszkodó szárnyain. Biztos 's gyönyör-tejes az út, melly nagyságra viszen, 's erkölcs' útja ez, mellyen ha ember járda, Isten' tökélyeihöz legközelebb hasonlít; Istenhez közeledni a' test' nehéz agyagában nem lehet; — tehát nem a' test, nem is a' testiek tehetik embert nagygyá, 's dicsővé; nem a' tágas birtok, nem a' fényes arany-

himes palota: ezek közül semmi sincs az idő' mindent összemorzsoló foga alól kivéve, semmi ezek közül a' megnemavulhatás' vastörvénye alól. A' lélek-szépség, nemesség és tökély nagyíthatnak egyedül; szép és tiszta, erkölcsös és istenes lélek pedig, lehet a' megvetett helyen is és a' szalmafedél takarta szegény ház' szeglében az apró csonka bégna, nyomorék testben is; — honnét nekem úgy tetszik, botlék az, ki állítá: hogy szebb szép testben az erény is. *) Semmi kül ékes-ségre vagy szép testre nem szorúlt ez, legnagyobb disze ő ön magának, és bármínő testet megszentésít. Kerülhet 's kerül is kunyhóból nagy férfiu, mert a' teremő legbölcsebben úgy rendelé ezt el, hogy igazolja az erényt bár hol, bár minő helyen megfogamodhatni, szülhetni 's felnővekedhetni. És én úgy tekintem a' dolgot, hogy a' test' idomtalansága nem kiellenítheti a' lelket, sőt a' lélek a' kéjellen, formátlan testet még inkább szépítve díszíti; mert nem olly nehéz a' szépen szépnek ragyogni, mint a' nem szép alakból a' szépet kitüntetve csodásítani!

Ha ember eredetre megyünk; ember midőn szüle, tik, lelkileg sem nagy, sem kicsiny nem, sőt testileg is véve bár hol igen kicsiny, és az ember bár hol szülessék, arról mi történik vele léte' első perczében mit sem tud: ő azt sem tudja, hogy van, nem hogy tudná boldog vagy boldogtalan anya' keblén piheg-e és sir? nem tudja ő, a' szülő kinek karjain van, szerencse', rang', 's méltóság' leánya-e, vagy koldusnő? nem érzi midőn születik, szalmára csörrenik-e, vagy selyem, bársonyra? nem tudja, valjon a' fohász, jaj, nyomor, szükség,

*) Gratior est pulcro veniens e corpore virtus. Claud.

inség, sohaj verte kunyhóban van-e, vagy arany párkányzatu palotában? Ó akkor egy virág-hagyma, melly holt 's száraz, és csak későbbben az elültetés, öntözés, ápolás, gond huzandja ki halála' gyomrából, 's kecsessé, viditová növesztendi; hogy' tudná tehát szegény-e, dus. gazdag-e, boldog vagy szerencsétlen kicsiny-e, avagy nagy? nagy ur-e vagy koldus? — —

Azonban meglehet, hogy hol rongyok, foszlányok védnek a' levegő' viszonyai ellen egy szegény csecsemőt, nagy ember bontja ki magát a' rongyokból, mint erre számos a' példa; 's ismét meglehet, hogy minden fényben ragyogó testi nagynak gyermekéből, az arany és ezüsből kicsiny lélek bujik ki, — mert ám sokszor vajudnak a' hegyek, 's egér születik.

Naggyá lett csak az, ki olly bátran hal meg, milly észrevétlenül született, és kicsiny az, ki tetteinél fogva minden perczen fél a' haláltól. — Ki gyermekkorá' nehéz bilincseit oda hagyva, czélszerűn a' valódi lélek-nagyság' utján magát vagy fejtve, vagy mások által fejtetve érezni tudandja, 's megkülömböztetni való nagyságtól az ált; — az bár ki leend, minden gondját oda fordítandja, hogy ne csak erőtetett mesterséggel tegye magát azzá, tegye sajátává a' nagy ember' külsejét, — azon leend, hogy legyen valódi nagy, Isten előtt, 's ön magában; óvakodandik annak látszani a' mi nem, mert lelkében hordandja az erkölcs' érzetét. A' való mindenkor, életben és halálban, jó sorsban és szerencsétlenségben az; sóta' szerencsétlenség 's üldözés közepete leginkább annak mutatja meg magát.

A' szerencsétlenségek, mostoha helyezettések emelik őt, nem hogy csüggesztenék; holott a' nagy-nak csak látszott — a' balságok' szeleitől igen könnyen a' kétségbeesés' örvényébe sodortatik.

A' nagy lelkű ember belélettél foglalkozik, a' testtel keveset, csak a' szükségességig gondolva, magát oda nemesíti, hogy testével 's testiekkel foglalkozzék ugyan, mert a' test' szeretetét szinte emberbe az Isten önté; de azzal annyira ne vesződjék, hogy szolgáljává alacsonyuljon; a' lelkileg nagy ember úgy ápolja testét, nem mintha testért élne, hanem mert nem élhetni test nélkül; tudja azt, hogy kinek mindene a' teste, annak semmije sincs, 's igen szegény mindene mellett! Kinek igen kedves a' teste, annak silány mindaz, mi nem a' teste. — Ki szorong a' testiek után, folyvásti félelemben él; az a' nagy szorgalommal őrzött dolgot vagy igen ritkán édelheti, mert közönségesen sokáig őrizve azt megrothasztá, vagy éppen tőle elraboltatik, a' szünetleni árgodalomtól maga is megemésztetve.

Ki nagy lenni, 's annak nevezetlni akar, tegye önnönévé a' való nagyságot, melly erkölcsben és nem rangban fényes születésben áll. -- Mert mint sz. Jeromos *) igen bölcsen megjegyzi, az Istennél nincs más nagyság, csak az, mellyel mindenki óvakodik a' bűntől, 's nincs egyéb kicsinység, mint a' vétekuralás. Istennél legnagyobb ember az, ki öleli az erkölcsöt, legnemesebb az erkölcsökkel tündöklék, 's' legkisebb az, ki minden nagyságát abban helyezteti, ha a' vétek' utján annak akarja magát valósítani, mi nem egyéb az undokságnál. Továbbá Claudian, a' lelkes költő, igen szépen állítja **) hogy illőbb erénytől mint vér 's származattól nagyíttatni, mert úgy mond: ***)

*) Epist. ad Celant.

**) Virtute decet non sanguine niti.

***) Ipsa quidem virtus pretium sibi sola que late
Fortunae secure nitet, nec fascibus ullis

az erkölcs elég bér magának, mert olly nagy, hogy a' szerencse' minden csillámaint megveti, a' testméltság őt meg nem vesztegeti, a' köznép'tapsai meg nem kábitják; sem szükségét nem szenvedhet, sem dicséretre nem szorul, megelégszik maga gazdagságaival, állandó rettenthetlenséggel küzd a' test-élet' minden eseteivel, viszonyaival, és nagysága' fellegvárából mosolyogja azokat, kiket annyira gyötörve kinoznak, aggasztanak a' parányiságok 's megvetendő kicsiny apróságok' lepke változó bábjai.

Az igazat megismerni, a' szent és tökéletest kedvelni, a' jót akarni, a' legjobbat cselekedni; ebben áll a' valódi nagyság; és ki ezeket teszi, legyen az szalmán született koldus, vagy bár milly fényben lett gazdag, én tisztelve nagynak tartandom. Ki ezt nem iparkodik önnönévé tenni, legyen bár a' szemvakításig aranyban — megvetendő kicsinynek nézendem.

Sokan éppen nem tudják megegyeztetni, mint lehet több magáról megfelejtkező, testi életével 's való nagyságával a' kedvező sorsban kevésbé megemlékező, mint azon testszegények, alacsony helyen születettek között, — kik megkeményedve a' testbajok alatt, azokkal csak annyit gondolnak, mennyivel nem igaztalanok a' test ellen: egyébiránt egész sorgalmok, törekedések a' lélek' nagyításával, és testen diadalmaszkodó szép lelkűséggel, éltető erénynyel foglalkoznak; lelkőkkel visszamennek a' történetekbe, 's látják a'

Erigitur, plausuque petit clarescere vulgi;
 Nil opis externae cupiens, nil indiga laudis
 Divitiis animosa suis immotaque cunctis
 Casibus ex alta mortalia despicit arce.

Claudian. de Cons. Mallii Theodori.

szalmán született nagy férfiakat, szemlélik azon nagyokat, kik ha nem szalmán, hanem kényelem-helyen születtek is, de elhagyák ezeket, el a' testieket, el azon javakat, mellyek' tűnő füstje csiklándja őket, és visszavonja egyébiránt a' lélek - nagyságtól. Látják Sokratest, Plátót, Diogent a' testet's világot megvetőt, szűktágos lakjaikban, lelkök' nagyságát hámulják, és a' szűkhordó zárt testen sajnálkoznak; de még nagyobbnak tudják Diogent a' fa-odúban, mint Sándort a' vérrel pirosított földgömb' falai között; mert tudniillik: a' testi nagyokat az indulatok' szünetlen ostroma maga urasági igája alá hódítja, kevés ideig tartó gyönyörrel kecsegtetve szemök' fényét elveszi, lelköket magokat látni 's érdeemesíteni megvakítja, a' valódi nagyságot ismerhetni elaltatja.

Tudják továbbá, hogy a' testi külnagyság, erény nélküli belnagyságtól elválasztva nem egyéb, mint egy hasztalan gőzze a' meleg étkeknek; — tudják, hogy a' valódi nagyság egy görög költő szerint ott nem tartózkodhatik, hol egy mozgó gépelykint csak a' test teszi a' maga tisztét; mert ugymond a' lélek-erősek és igazak, ha bár rabszolgáktól születtek, nagyobbak azoknál, kik a' nagyság' hiu kéréget magokra duzzasztják *), mondja erősítve egy más helyen állítását **) hogy csakugyan az egyedüli erkölcs nemesíti 's nagyítja az embert. Nem kell tehát azt tekinteni, ki hol, minő helyen születék, hanem ki hogyan él, 's millý helyen születettnek igazolja magát. ***)

*) Eurip. in Inone.

**) *Επι μείζον εσχεται της ευγενειας τουνομα τοισιν αξίοις.*
Eurip. in Hec.

***) *Magnum virorum virtutibus summa sciendi non est, ubi quisque sit genitus, sed qualis fuerit.* (Fl. Vopisc. in Aurel.)

Ha a' világ' megváltójának születése' helyét méltányoljuk, ki leginkább a' jászolból a' szalmáról, a' megvetett helyek' legmegvetettebbéről emelkedék azon lelki nagyságra, mellynél nagyobb mint isteninél nem is képzelhető; azt vehetjük észre, hogy ő, bár istenségénél fogva nagyságára jutnia kellett, igazolja még is, hogy bármily alacsony született őt utánozva tetteiben (Mát. 19; 21:), nagyságával mint Istenrész, magához az Istenhez közelíthet, sőt közelítenie kell is a' krisztusi szabálynál fogva; mert a' nagynak nem kell a' föld' ki nem elégtő kicsinységeihez ragaszkodni, hanem nagysága' egét, a' külvilágra csak annyit ügyelve, mennyit reá ügyelni kívánja mulandósága, a' mulhatlan belsőben keresse 's lelje fel; — bizonyos az, mit sokan az ember' belsőjében sejtésnek mondanak, bizonyosb sokkal annál, mit az anyai kezek csekély ideig markolhatnak; mert a' tapasztalás is igenli, hogy minden eddigi lélek - nagyokat illyekké — elefelejthetlenné itt, 's dicsókké amott — csak egyedül az remekele, mi az ember' belsejében szentségtitok gyanánt elrejtve munkálkodik! de mit még is, némelyek a' korszellem' világtalan emberei közül hinni nem akarván, éppen akkor igazolnak, mikor hitlenül tagadnak, mert ők is ez által akarják kivívni nevöket, mit önmagokban keménykednek helybenhagyni. — Szomorú lenne a' föld, szomorú mint maga a' halál, ha igaz nem lenne, mit a' szent lapok olly sok helyen ígérnek, mit annyiszor az Isten maga azoknak, kik lélek - nemesek, erkölcs - nagyok; — mert az lenne az élet' célja, mit magok a' világ nagy testemberek sem akarnak annak elfogadni, minthogy célznak biztos bizonyosnak 's állandónak mindig egynek lenni

kell; a' testet soha, valamint a' testieket, senki tökéletes czélnek nem tekintheté, mert a' test megszűnik egy szélre, egy nyavalyára, egy esetre, 's ekkor megszűnjék a' czél is? — És azon remekek, azon fellengző művek, azon mester-darabok, melyeket teremt naponkint az emberi ész, nem azt mutatják-e, hogy ha bár a' test' kényelmére fáradva gondolá ki őket a' lélek, csak ugyan önnagyítására gondolá?; mert a' test nélküle egy nem mozdulható anyag-göröngy, melly valamint tesped nélküle, úgy nem is lehet czélja önmagának; ha lehet, tehát hazugság az emberben mit érez? boldogtalan a' legnagyobb ember-rész, mert czélja lévén test — szegény, nyomorral küzdő, szerencsétlen, 's ez meg sem változik? hát a' remény, mellyel olly bizonyosan társalkodik, csak vakító?!!

Nincs tehát az emberben lelkén kívül semmi nagy, melly ha nagy, minden testi — előtte kicsiny, 's legkevesbé képes őt foglalatoskodtatni. Jól mondá tehát egy a' kereszt' bizonyosan vezető tudománynyal nem bíró pogány: „hogya ő az erénynél 's erkölcsnél több nagyságot nem tud, nem ismer, nem is akar tudni nagyobbát a' derék léleknél, egyebek mind a' test és szerencse' hiu ragyogványaihoz tartoznak, mellyek valamint a' magosra ragadva főszédítők, úgy az elszédült fővel lezuhanva ölök is; a' lélek mindig él, soha meg nem kicsinyülhet nagysága. És ha valaki alacsony helyen született is, ha jó, a' fejedelmeket 's minden embereket nemességével meghaladhat. Ellenben ha ki fényes helyen születék, és lelkesen élő szülőktől, ha rosszra törpíti magát; magánál és mindeneknél nemtelenebb leend. Dicsekedjél, ha dicsekedni akarsz, de

nem születésseddel, test-nagy-fényeddel, rangoddal, mert ezek mind megfüstösödhetnek az elődök' erényei' őrizetében tunya utódok által, hanem dicsekedjél inkább önlelked' nagyságával, mert ebben a' való dicséret 's állandó dicsőség*); de ez úgy látszik, hogy szebb, ha nem dicsekszik!

Nero, Caligula, Sardanapal és egyéb számlálhatlan testnagyok, a' bársonyon születtek: 's ki fogja őket nagyolni, egy igaz lelkű szegény helyen született felett? Elkeseredett borzalommal emlékezik nagyságokra minden jobb ember, mert vérrel látja befecskendve őket, 's forrón ohajtja: vajha soha a' jövőendő semmi illy nagyságot ne ismerne! vajha Krisztusra függesztve szemeit látná minden, miben áll a' való nagyság?

Panaszkodni szeretnek némellyek mind a' szerencse', mind az alacsonyság' emberei közül, hogy ők részint a' sok gond és birtok, részint a' nyomor és ínség' terhétől nyommasztva az erény' útján magokat nem nagyíthatják. Az elsők megfelejtkeznek arról, mit fellebb mondék, hogy a' test' gondja, nem fő gond az életben; az utóbbiak arról, hogy Keresztények, kiknél a' nyomor is lehet a' lelki nagyság' iskolája; Krisztus mint isteni tükrök' minden környülményeiről, ki

*) Ego praeter virtutem, nullam agnosco nobilitatem, reliqua cuncta aestimo fortunam. Nam qui humili genere natus est, ut bonus, ita regum et omnium hominum nobilissimus fieri potest. Contra qui illustri genere et bonis parentibus natus est, malus fieri protest: ac tum seipso, tum vilissimis quibusvis ignobilior. Gloriare igitur, si de nobilitate gloriari vis, non de generis, quod obscurare facile potest, a majorum virtute degenerans posteritas, sed de animae potius nobilitate, in qua vera est laus et gloriatio. (Phalar. Epist. ad Axiochum).

soha sem volt szenvedés - 's üldözéstől ment. — A' lelki nagyság semmi nehezséget nem tud, nem ismer, ha nemességeért, jóságaért, sárral dobálják: a' sarat is úgy tekint, nem mint mocskot, hanem egy dicső foltot nagyságát emelendőt. — A' nyomort, üldözést, könnyen szenvedni 's a' lélek' igája alá vetni a' nagyok' tulajdona lehet csak; — nyomoru ki soha nem izlett semmi kedvetlent; ki életét küzdés nélkül tölté, nem tapasztalható ki magát mit képes véghez vihetni. Hogy valaki ismerhesse magát, ugymond a' bölcs, szükséges neki magát mindenben tapasztalni; a' lelki nagyság mintegy kívánja a' vészt, mert tenger' haragja közepette mutathatja ügyességét 's tudományát a' hajókapitány, 's csata-piarczon a' bajnok minő lélekkel bír hazája 's fejedelme iránt, igaz tetleg, mit gyakran kérkedve állít a' nyelv. — Honnan fogom tudhatni, hogy az, kit sokan nagynak mondanak, valódiilag az, ha soha annak be nem bizonyítja magát? hogyan, hogy a' test' szükségait könnyű vagy legalább nem kétségbeeső szemmel veszi, ha mindig a' testi javak' minden minden bőségében dőzsöl? A' lelki nagyságnak iskolája a' testi kicsinység, vagy is a' lélek' erejét mutatja a' nyomor, és szenvedés!

A' mit tehát az aranyzáju sz. Szónok monda, *) hogy dicsőbb dolog, ha gyermekeikkel a' szülők dicsekednek, mint szülőkkel a' gyermekek; azt én oda értem, hogy szebb dolog embernek születését fényesíteni, mint kicsiny lelküséggel a' fényeset is homályba burkolni. Sokkal dicsőbb nagyság a' kicsinységet fölemelni, mint a' nagyságot lealázni; halhatatlanítóbb dolog, dicsőbb tett és erkölcs nemességet szerezni, érdemelni,

*) Sup. Mathaeum.

mint abban születve örökölni. *) Pythagoras azt állítja, **) hogy nemesb az, kin a' születés' tekintete kezdődik, annál kin nemtelenségeért végét éri. — Nem is a' mienk igazságosan, mit nem mi szerzünk, vagy mire magunk érdemeket nem tettünk. ***) — Más javait dicséri, ki nagy eredetével kérkedik. †) — Az a' magáé mit maga szerze, mit ipara, fáradsága, szorgalma, küzdése, erkölce által birtokába juttata; mit ha bir, nagy lesz bár hol is, a' magányban is, a' megvetetésben is. — Elzárva mindenektől lelki nagysága az istenséghez mintegy forrva, a' jobb emberekhez csatolva ugyanaz marad, — mert a' lelki nagy, ha kútba taszítják is, nagy marad; a' lelki kicsiny pedig, ha a' hegy' tetejére áll is fel, a' hegyet nagyítani nem fogja. — de magát sem; nem különben mintha a' magos márvány-szobrot a' mélységbe ássák le; vagy Chimborasso' fokára biggyesztik, ugyanazonságát megtartja, holott az ellenkező mindenütt kicsiny! —

A' jó ember, az igaz felebarát-szerető tiszta szívű keresztény, a' javait 's nagyságát keblében hordó egyenes lelkű, mindég 's mindenben nagy lélek szerinti cselekvényű becsületes ember, kerüljön bár a' pogányok' kezeikbe, a' veszedelem' torkába, ő azoknak gyilkaitól magán ejtett sebeket nem érzendi, és a' veszedelmet magára nézve veszedelemnek éppen nem tudandja; mint ezt bebizonyítja Krisztus, mint ezt

*) Pulcrius multo paratur, quam creatur nobilis (Solon. ap. Aus.)

**) Is nobilior est, a quo genus incipit, ignobilior autem in quo desinit. (Diss. d. hom.)

***) Nam genus et proavos, et quae non fecimus ipsi
Vix ea nostra voco. — Ovid.

†) Qui genus jactat suum, aliena laudat. — Seneca in Herc. furente.

igenlék az erőszakos halált lelki nagyságoknál fogva könnyen tűrő tanítványi is; — mit csak az tehet, ki olly nagy, hogy semmi földi őt valamint meg nem kábfíthatja, úgy meg sem rettentheti. Illyetén nagyság pedig születhetik 's gyakrabban születik is alacsony helyen, valamint ellenben nem ritkán messze van a' bársonyon születtektől! Vajha legalább a' keresztényeknél sűrűbben melengetné a' kebeleket, mellyről szólok a' nagyság, mint ama, mint eme osztályban. Vajha a' test-szerencsés, a' nagy eredetű a' nemes származatu, gyakrabban a' nagyok' leg nagyobbika, Krisztus' születési. jászla felett lebegne gondolatával 's magát el ne bizná abban, mi neki, 's minek ő meghalhat, — hanem keresné nagyságát a' keresztényi erkölcsben. Vajha a' test-szerencsétlen ne zugolódna Isten és emberek ellen látva megváltója' születési 's életei folyamát, — 's tudná, hogy egyszegény sorsában is megnyugodni tudó keresztény embernek számára, ha békesen tűri a' viszontagságokat, szorgalmasan gyakorolja magát a' való nagyságban 's erkölcsben, ha harczát a' kültest-bajokkal helyesen kivívja, keresztényi élete' pályáját derekasán elvégzi, hitét megtartja, kötelességét hiven teljesíti, el van téve az igazság' jutalom-koszorúja, mellyet megád neki a' sorsokat igazgató igaz bíró (Tim. 2 l. 4).

Nagy Isten! ki embert formára nézve minden egyéb teremtményidől megkülömböztetél, ki neki az éghez nézhe tő szemet adál, minden szépben, jóban, és nemesben gyönyörködni tudó értelemmel őtfelruházád, ki adál neki végtelen okosságodból egy részt, mellynél fogva nagyot 's erényest mivelve hozzád közeledjék, adjad hogy mind ezeket az ember érteni,

's nagyítására használni is tudja. Világosítsd fel benne isteni eszedet, melyet ő a' testnek sarával bemázolni szeret, hogy lássa, mennyivel szebb, mennyire emelőbb a' lélek, melyet magában elfojt, elszorgalmatlanít — azoknál, miket istenel; lássa az örökös nagyságot, 's távozzék az ön magában elenyésző kicsinységtől. — Adjad te is szalmán, 's rongyos hajlékban született ember-idvezítő Krisztus, hogy a' te születésed' lélek-rázó példája tüzelve a' hideg kebelű embert, ki egészen elbizsa magát a' földiekben, 's fénynyel takart testben — tudni, hogy még nem keresztény az ember, ha nevét viseli a' kereszténynek, 's nem derék ha csak teste az, mert a' test' derekságából a' testet rágszáló férgek ficzkándoznak ki; hanem derék leend akkor, ha lelkét erényekkel feldiszíti, ha magának olly nagyságot 's kincset szerez, melly soha meg nem avulhat, melyet a' gyilkos halál meg nem szüntethet, melyet a' tolvaj kéz el nem rabolhat, mellynek a' moly nem árthat (Luk. 12 ; 33.), olly nagyságot, mellyel felruházva oda jutandhat, hol a' földi nagyság a' kicsinységgel egyformaságosítatva összeolvad, 's hová minden személyválogatás nélkül hivatnak mindazok, kik derekasan élve lélek-nagyoknak mutatták meg magokat, 's arra érdemeseknek, hogy hallják szavát az örökös nagyságra hívónak „jőjjetek én atyámnak áldott nagyjai, birjátok a' nektek készített örök országot (Mát. 25 ; 34.), legyetek benne szünetlen nagyok, 's állandó boldogok. Amen.

V.

Öltözzetek uj emberbe, ki Isten szerint teremtetett igazságban és valóságos szentségben, levetvén a' hazugságot kiki igazságot szóljon embertársával.

E fez. I. 4. r. 24, 25.

Uj év' napja van! sok ember vig ma, örvend, 's nekem több okom van szomorogni, mint a' vigadó sokasággal tartani; több van mindennek, ki érez és gondolkodik, 's érzeteit és gondolatait nyom nélkül elfutni nem engedi! — Midőn soknak gondolati ma az élettel foglalkoznak, és az életrei hiú kívánságokkal, — az enyéim sirok között lebegnek, a' mindenható enyészet' világ 's emberemészto hullámain; lelkem' képei setétek és borongók, mint a' hőterhes téli fellegeknek borulatai, 's én uj év' napján, midőn sokan hízgelgő kívánatokkal egymást köszöntik, én a' sirkertbe röptetem lelkemet — oda az új keresztekkel díszített temető dombok fölé, hol pihennek azok, kik ma egy éve köszöntének 's köszöntetének, — kik voltak 's nincsenek, éltenek 's halállal alszanak! Csendesen nyugvó keresztény barátim hol vagytok? a' sir' mélyéből felelnek, hogy azon év, melly ma háromszáz hatvanöt napja uj volt — elragadá! — hol vagytok ti, kikkel egykor örömekeztél, 's kikre még most is gyászos-kedvesen visszaemlékezünk? — halál-szomorun válaszolnak kérdésünkre: itt nyugszunk mi szűk négydeszkájú keskeny ágyainkban forgács ván-

kusokon — a' legédesebb anya' keblében; felettünk domboru még uj pázsit-szőnyeg a' takaró, virrasztó a' sirkereszt, 's melly álomdalt suttog felettünk, — a' fák és sirszobrok közt bujdokló esti szellő siratónk — mert kik szeretének bennünket, már felszáríták érttünk csak egyszer sirt szemeiket; — itt alszunk mi, és hallgatunk, 's nem beszéljük ki egymásnak titkainkat; a' rágalom' nyelve nyugalunkat nem bántja; a' hízkeledés nem kecsegtet, a' nagyravágyás álmainkat nem zavarja, mi alszunk, reményünk szerint csak egyszer még felkelendők; — itt porlunk mi egyedül és elhagyottan, — ismerőseink mostani lakunk' küszöbén maradtak vissza, a' megemlékezésnek egy hideg márványt szentelve, de mi velök nem gondolva nyugszunk, 's nyugalunk édes, csendes, és örök, 's minket az egykor volt új év hozza ide; halandók! haladnak az évek egymás után, 's az ember nem maradhat meg, minden emberre ráavul az idő, 's minden — éveket számlálhatni megszűnik! — az életnek meg kell szűnnie; vajha a' halandók oda terjesztenék gondjaikat az új évvel, hogy ne hizelegve kívánnának egymásnak muló örömöket, figyelmeztetnék inkább egész őszinteséggel erre — a' mire mi jutánk! úgy bizonynal hasznosban használnák sokan a' futó időt, és az — igen korán — sirba lebukó életet!!

Különös az, hogy az emberek minden törvény mellett máskor mindenekről megfelejtkeznek, ma magokról; — igen is megfelejtkeznek magokról, — mert ma másoknak mindent — magoknak nem kívánnak semmit; — de a' másoknak kívánt mindent megfordítva kívánják, — mert hosszú életet, a' testi jók' összességét, — 's ez élet után megszakadatlan boldog örök-

léte!; 's könnyen felejtik hogy a' boldog örök lét nem testi, 's hogy ennek ahhoz semmi köze, ha lelketlen, erénytelen végződék; pedig erény 's erkölcsöt buzgó lelküség, nemes - szívüség, 's istenességet egymásnak nem ohajtnak, sőt hasonokat ohajtni szerénytelenségnek tartnak, 's a' köszöntöttek megbántásnak! — A' mai nap ön magával és az emberrel ellenkezik, teljes álnoksággal, és fonáksággal, színlés és tettezés üdvözl ma, 's elfogadja az üdvözlét, ritka helyen foganattal, igen gyéren egyenes - szívüséggel; — pedig be sok szépet teremőnek kellene lenni a' mai napnak!, be sok jóra kellene birni az embert, csak annyiban is, mennyire visszaemlékezhetik, miket ért már, és nincsenek, kiket ismert és eltűntek, 's sajátává tenné a' tanuságot.

De senki az 'Apostol' szavai szerint — vagy igen ritka — öltözködik az új évvel új emberbe, ki Isten szerinti lenne az igazságban, és valóságos szentségben, ki levetvén a' hazugságot, igazsággal szólna embertársával, 's igazsággal számot vetve mult idejére nézve magával.

Meg kellene gondolnunk, hogy hizelgő kívánságainkkal magunknak is ártunk, másoknak is; magunknak, mert hamis lelket zárva kebelünkbe olyakat mondunk, mikkel ellenkezőket bizonyítunk közéleti tetteinkkel, mert majd jó idő, mellyben irigyeljük, ha kívánságunk másokra nézve teljesednek; másoknak, mert olyaknak dicsérve őket, a' millyenek nem, hanem millyeknek lenniök kellene, megerősítjük balságaikban. — Igen is hizelkedünk másoknak, hogy ők is hizelkedjenek nekünk, nem mondjuk meg az igazat, hogy ők se nekünk, — mert általános nyavalyájok az

embereknek az igazat nem szeretni, ha szemökbe mondatik, — egy örökösen veszedelmes tisztelkedés, udvarkodás által rontjuk egymást; — 's ez más ok nekem arra, hogy ma nem örvendhetek.

Én régen kívántam volna megfordítani az üdvözlő köszöntések' folyamát, úgy t. i. hogy ne névnapokon, ne az új év' eljöttével, hanem akkor köszöntsünk, midőn koporsóba fektetik a' köszöntendő; ekkor tetszendik ki, valjon érdemes-e ki a' köszöntésekre, valjon olly ékes erkölcsökkel koszorúzta-e fel magát, hogy elnyelő sírverme körül, sok legyen őt áldó, mint istenfélő keresztényt magasztaló, — sok a' fájdalomtól elfogódva utánna tekintető, sok nevét a' síron tul is éltető! oh be sok szépet teremtené a' köszöntésekbeni ezen fordulat! — mert igen sokat szokott vagy így is felfedezni a' halálos ágy! — be sok igazat fedeznének fel ekkor a' köszöntő nyelvek! de fájdalom, megfordult a' dolgok' sora, olly időt élünk, mellyben nem ritkán hideg poroknak is kénytetünk hízkelkedni, vagy ha nem kénytetünk, legalább szokás hízkelkedni, — holott ennek a' keresztényeknél tilosnak lenni kellene, és a' legnagyobb vétkek' egyike nevét viselni.

Van egy nagy mester, 's az idő az, melly az embereket inthetné e' változtatásra, mert az idő valamint mindent elront, úgy embernek sem enged meg, — 's igazolja azt a' tapasztalás, mennyire csalatkoztak meg, sőt mennyire pirultak minden időben azok, kik azt vélik, hogy hatalmokban áll az időt szakállánál fogva addig vezetni, míg nekik tetszik; az időből kisiklottak, 's a' setét komor halál megmutatá mik valának, kik az idővel játszani szeretének. Van tehát okos mes-

terők az embereknek, de ők tanulni tőle vonakodnak, tudatlanok is maradnak élve, 's tudatlanul, oktanul hálnak meg. Csalni akarják az időt, 's magokat csalják meg az időben. Van mesterők benne, de nincs ugy mint lenne — hanem mint lehet.

Én őt mesteremnek elismerve, tanítómnak szívesen fogadom, 's mai beszédemnek alapjául vetem. Szökve folyó alapja 's állhatatlan alapján ingó ember, leszen elmélkedésem' tárgya.

Ne ítéljen meg senki, ha tőlem közönséges köszöntéseket nem halland a' K. H. közül. A' szónoknak — nem szabad lenni rontó szokás' rontó emberének; nem szabad ronítani, kinek tiszte javítani; kinek legszen-
tebb kötelessége az erkölcsi országban uralkodó visszaéléseket irtani. — Én bevezetendem ugyan beszédem' végén a' b. K. az új év' mezejébe, mondandok köszöntést, de az egy közönséges erkölcsi jóság, igazság, és szentségtekért az idő és élet' Istenéhez emelendő fohász, és könyörgésből álland.

Most hozzád fordulok időm' és éveim' Istene! téged kérlek, ki eddig még csak kevés időt, 's ifju éveket élnem engedél, nem azért kérlek pedig, miért a' legnagyobb ember-rész, hogy sokáig éltesse egyedül, hanem, hogy éltesse hasznosan. Kérek erőt 's egészséget, nem azért, hogy arra fordítsam, mire legnagyobb része a' rosszul élőknek, egy halálos tespedtségre, 's lézzengő rest munkátlanságra; kérek erőt azon teher' elviselhetésére, melly szent hivatásomhoz kötve van, — kérek erőt erkölcsi országodban dolgozhatásra; ha teendhetek jót sokat, ha tetemes szentet 's erkölcsöst előmozdíthatandok, — éveim' száma ha nem ér is fel a' nagy sokaság' kívánatival — még

is sirom' szélén — ha bár ifjabb létem' elhunytakor, neked fogom köszönni rövid ugyan de hasznos életemet, 's egész nyugodtsággal kurta napjaimat mosolyogva mondandom: „eleget éltem!“ kevés év alatt sok időt töltöttem, mert annyit tettem mennyit tennem kelle 's lehete. Istenem add meg mit kérek, hogy — ha nem sokáig is, de sokat használhassak keresztény barátimnak; adjad, hogy tanító szavaim legyenek vezérfonalaik az élőknek, ezeknek, kiket lelkem olly szentül 's olly forrón szeret! adjad, hogy általam tanuljon élni a' tudatlan, hajjait nem átkozni a' szerencsétlen, nevetni a' siró, örülni a' kedvetlen. Add meg ezeket, 's eleget adtál.

Nem vár az idő senkire, nem is kérd senkit; sebes rohanással halad felettünk, napokat napokra, éveket évekre halmoz; játszik az emberekkel, neveti a' büszke életet, mert minden mi van, az ő mindenható fogai alatt összemorzsoltatik; a' mi volt, elenyészett, 's tetszik mintha nem lett volna; — a' mi van — nem lesz, 's előre tombol örömében az emésztő idő, hogy prédája lesz, ki vélé őt kikerülhetni; sőt a' mi leend is, olly kicsiny előtte, hogy alig méltatja magát emésztő kebelébe fogadni a' silány konczt, — mert neki a' vén világ is ifju, 's egykor azt is véli összerághatni, 's magával együtt eltüntetni!

Mindent megemészt az idő! az időt ugy képzelem magamnak mint egy nagy folyót, és sebeset, mellyben a' hullámok egy nagy tömegben hömpölygnek a' megmérhetetlen tenger' mélyébe; így ragad az

idő' árja mindent magával a' mulandóság' tengerébe — a' földi birodalmak, a' hatalmas nemzetek csak egy kis buborékos hullámok az idő' nagy árában, melyeket rohanásával szül, és ismét elront, az emberi ész és mesterség' pompás művei, melyeket a' régiség szembeállított, hogy a' késő maradéknak magáról hirt mondasson, 's magát bámultassa, csak gyermeki játékok valának az időnek — a' hatalmas emésztő hamarabb elrontá, mint készültek. A' földtekével határos birodalmak részekre oszolva éppen úgy enyésztek el, mint mikor egy szélesen kiterjedő terebélyes élőfát a' tűz elborítván megemészt, egy marok hamuvá égeti, — azoknak is csak omladék porai elszóróvák a' föld színén! — Minden mi van, maga az egész világ, a' mulandóság' temploma, mellyben az idő' áldozó pap, mindent feláldoz az enyészetnek; — a' föld egy nagy sirhalom, — polgári társadalmak' alkotmányain járunk, őseink' sirjain tipródunk, 's nem tudom, ha nem azoknak poraiból emelkedett hajlékokban lakunk, nem azoknak hamvaikból készül edényekből tápláljuk-e magunkat? Azok a' virágok, melyeket mi a' tavaszuló időben bokrétákba fűzünk 's ifjuságunk' képviselői, még azok is oda emlékeztetnek bennünket, hogy ők a' vén idő' ép erejű fogai alatt halálra emésztett őseink' poraiból nőttek, atyafiak velünk, 's fájdalom, mint mi olyan mulandók! — —

Az idő' hatalmas; ez igazságot még azok is érzik, kik a' köznapiság' széles útján a' sokaság közt egy napról másra megrögzött formák' határvonalain belül bolyongnak, a' nélkül, hogy szemeiket egy szebb 's új, az idő' hatalma alól kivett pálya felé röppentenék. — Repül az idő, ezt még azok sem tagadják, kiknek ez

életben az a' szerencse jutott, hogy alig tudhassák, hogy az idő némelyeket emésztve kégyetlen, dühös; hogy vannak szerencsétlenek, 's jajgatók, kik rágó fogai alatt csikorognak szigorognak! mert veszik észre naponkint eltűnni oldalaik mellől szinte a' szerencse' karjain ápolt hizottakat, kik hozzájuk hasonló testboldogok valának! Minden változó az időben, csak a' változás nem; minden állhatatlan, csak az állhatatlanság állandó! látva tapasztalják ezt azok is, kik s' szerencse' lágy ölében ringattatnak. Látva tudják! hogy a' mai idő felkapja az embert, mint édes anya, holnap nyaktöréssel leveti a' neki hívőket; ma aranycsillámmal vakítja az embert, ezzel tölti meg ládáit, — holnap mindenétől megfosztja 's szűrt vet a' nyakába, — mit sokan jó és bal szerencsének hívnak, nem az, — hanem kedves vagy mostoha idő, mellynek markába az ember laptakint van; ma tetszik neki a' laptát kezébe tartani, holnap eldobja magától, 's e' lapta mint az idő szakadhatlan, vele egykoru. — Szerencsétlen élő az, ki egészen ő reá a' vakra bizza magát, ki most örömében, majd bánatában csaknem megbolondul, a' mint az idő reá vagy mosolyog, vagy fanyaran neheztel.

Hasonló az idő a' pogány bölcsként egy vakhoz, ki magát vezettetni nem engedi, egy erőteljes hatalmas világtalanhoz, kihez bár ki ütődjék, kivel bár ki megütközzék, legyőzetik, megdöntetik, letiportatják a' mindeneken könnyen tipródótól! soha meg nem botlik e' vak, hanem ő benne igen a' látók; hegynek völgynek, nagy-nak kicsinynek, tengernek, száraznak egyforma bátorsággal megy, 's neki semmi akadálya nincs; — 's midőn az emberek' vakjai koldusok, ő tőle a' vaktól

koldulnak mindenek; — de ő kemény volt mind eddig engedni a' legalázatosb halandó' kérelmének, ő hamis, mert mit ma látszik adni, azt holnap az emberrel együtt magához veszi, hogy azzal mást csalhasson meg. — Ő vak 's mindeneket megvakít még is; — ő álnok, 's mégis majd mindenki hisz neki. — Látjuk — tapasztaljuk, hogy a' tengert kiissza, leapasztja, a' folyókat kiszáritja, a' hegyeket lesimitja, a' völgyeket feldomborítja, az embereket megöli, a' teremtményekkel cserét üz, 's mi még is őt kegyesnek, jónak és szépnek nevezzük! Napot mosolyogtat felettünk, 's mi neki örülünk, bájosnak mondjuk, és ő ezért a' dicséretért felharagszik, fekete felhővel leplezi el előlünk a' napot, 's menyköveket szór az emberek közé. — Egészséggel önti el sok ember' arczáját, diszlik kecségtetve arczon az eleven pirosság, az embert ki ezen ajándékát élvezi, szerencsésnek állítjuk; 's ám ki ma illy kedves vala, egy pár óra mulva az idő leszaggatja róla a' kedves színt, sápadt sárgasággal előnti, 's ijesztővé alakítja, kinek szépsége csak kissé előbb sokat megigéze; de ez sem elég neki, egy erecskét megszakít a' főben és a' szép előből, rut holt lesz, olyan-az- kit előbb nézének szívesen, hogy most tőle iszonyodva fussanak!

Ennyi zavarok közt időben él az ember; 's mint az erőszakkal hömpölygő vizhullámok által az apró kövecs, úgy hányattatnak időtől az emberek születésöktől fogva halálokig, az öröm és bánat, a' félelem és remény, a' bátorság és kétségbeesés, az igaz valódi és hamis gonosz közt, illyen változó, 's állhatlan az ember' sorsa és élete az időben. — Semmi szebben lefestve nem adhatja előnkbe az időt, mint a' volt nagy birodalmak roppant városaikkal, az erős nemzetek győzhetlen

bajnokaikkal — mik ők? az időre nézve csak parányi pontocskák, az idő nagy abroszán egy kis fekete foltok; az öreg idő életében csak csekély, sőt legkisebb részecskék! A' századokig büszke országok vas karjai alatt leroskadván, elenyésztek! Az idő megpirítására törekedő oszlopok vagy letörpültek, vagy megsemmisedtek 's megalázva poraikban hevernek; mutatja az idő, hogy semmi e' földön az örökké-valóságnek építve nem lehet. — A' teremő görög ész lakta föld' pusztáit a' vad bögi keresztül, a' tudományok és szép mesterségek' hazáját megrútittá az idő a' tudatlanság' 's vadság rémeivel. Hol a' fényes hatalmak erőködéseiket sokáig megveték az idővel daczoló erősek, ott győzött ő, 's a' makacsok' poraikat, reves csontjaikat a' szántóvas morzsolja, darabolja.

De ki ad nekem szint és ecsetet e' pusztítót leírni, ki elég tehetséget az időt lerajzolni? hisz' épen most, midőn vele foglalkozom, kinevet; megy, halad, — fel nem tarthatóan repül 's ha meg akarom fogni, kisiklik kezemből, — őt akarom mindenkivel megismertetni, 's ezt azzal hálálja meg, hogy arczomon redőket szánt, tagjaimban erőt fogyaszt, naplómbe gunyolva írja fel minden perczben, minden órában, minden héten sat. „vénebb vagy, már érsz martalékomul“ így tesz mindenkivel. Az öreget csúfolva vénségével, terhe alatti tehetetlenségével, közelgő halálával; az ifjut fosztva rózsáitól mulatja magát, — kényelmes a' mulatása, — mert látja, hogy az máskint nem lehet, látja hogy az emberék — játékában — érteni nem akarják, bizonyos nyereséggel folytatja játékát. — Igen is, az emberek nem értik az időt, — az idő repül 's az emberek leenyvezik szárnyaikat, a' földhöz tapasztják, holott

mindennek vele kelle haladni, — ha bár nem végig is testileg, — minthogy könnyen fáradó a' test. — Ritka az ember, ki érteni akarná őt; pedig ha érteni akarná, könnyen megfogná őt játékában; mert ő csak a' mult, és jövővel dicsekszik. — Mit rontott el a' multban, 's mit rontand a' jövőendőben — ezzel kérkedik, — de a' jelen csak az ember birhatja, 's ez több mind kettőnél; — mert nemesen élve mindig élhet a' jelenben — még akkor is ha teste lenni megszűnik, mert az a' lét, melyet reményl az ember, tegnapot, és holnapot nem ismer, abban a' folyvásti ma uralkodik az időt nevetve, — mert így elveszti játékát; 's így az ember használva a' jelent, lehet még is részes a' multból, 's lehet a' jövőből is, mert mind kettő a' jelen' élvezetére tanítja. — A' multa visszagondolva leczkét vegyen, hogy a' jövőtől ne félhessen; a' multból okulhat a' jövődőre úgy, hogy egy üdvös jelent magának teremtsen! — Ki lelkileg tudja használni az időt, ki így megtanulta használni, az, a' bátor mindég futó és fentarthatónak nem tessző időt egy édes jelenné tudja varázsolni, kivel magát mulatni soha meg nem unhatja! — — Ám de szerencsétlen az ember, — ő ezt elismerni nem akarja, — ezer kép után indul, 's az ezernek kergetésében fárad inkább, sem hogy azt tegye önnönévé, mi nem fáraszt, 's mi annak birtokába juttat, mit ohajt! —

A' léleknek és szivnek azon édes csende, mellyet ez erény teremt benne, 's melly a' jól a' hasznosan eltöltött időnek emlékezetéből származik, mellyről azt mondhatni mindég „itt van“ ez a' jelen. De ez csak ott van, hol a' sziv, és lélek soha meg nem szűnik tisztaságát őrizni, tökélyét nevelni. A' ki ezzel bir, az soha nem fog panaszkodhatni, az idő' azoni kegyet-

len mostohaságáról: „hogy csekély napokra szüli az embert; — hogy azért mutatja meg az élet' tarka bábját, hogy azt tőlünk elrabolván annál inkább keserítsen; hogy olly sebesen, olly ragadva röpteti el napjainkat, hogy az élethezi készülétkor, készülni, 's lenni is megszünjünk“, ki ezzel bir, tudja meg, hogy ő az időt úgy kinevetheti, mint az idő azokat, kik ezt nem értik.

Azonban Hipokrates, az orvosok' legidősbike az időt szőgyeníteni törekedő bölcs, önkint megvallá, hogy az időt embernek így is meggyőzni nagy mesterség, mert mesterség a' valódi élet is, — mert ebben midőn az embernek inasságból legénységre szabadító levelet kellene kapni, eltörik a' toll, 's sirásó lapáttá változik, és im halva fekszik, kinek egykor próbált legényből mesternek kelle vállalnia. — Az élet szünetlen próba által javíttatik, ha még is javításnak lehet mondani, midőn az ember nagy roszból a' kisebbre lépni tanul; 's végre midőn már már megtalálándó vala a' próbarejtvények' legbiztosbikát, — nem élhet vele, mert igen elfáradt a' keresésben, megtalálásában elkésett, 's lankadt tagjait lepihentetni kapta az által-hághatlan halál-paráncsot. Ez más-ként annyit tesz, hogy:

Az ember az idő' ingó alapján inog, 's inog testileg lelkileg; és az egész időt testileg veszi elfelejtve, hogy az idő az emberi testeken kénykedik, és hogy a' testi ember az időben rövid életű, és sok nyomorúsággal teljes, olyan mint a' virág, melly leszakasztatik, és soha egyenlő állapotban nem marad; (Job. 14; 1. 2.) de a' lelki ember' napjai nem hasonlók az idő' napjaihoz, és esztendei nem a' test' esztendeihez (Job. 10; 5.) és még is az emberek az időben egészen a'

testiekhez tapadnak, minden gondjaik, kívánataik a' test körül foglalkoznak, minden ohajtásaik az új évvel a' testi jók, a' hosszú testi idő vénség körül lebegnek; holott látják mint hanyatlanak a' test' esztendei, mint fonnyadnak az időben a' test' virágai! — — Hisz' egy évvel ismét több van test · napjaink' füzérében, meggyünk haladunk a' nélkül, hogy észre vennők hány réddel több lepi homlokainkat ma, mint ezelőtt egy évvel. — Csak taval e'sz. helyen velünk összegyűlték-ből hány barátokzik a' sáppadt enyészettel? Csak a' multkor velünk voltak közül hányat megsárgított az idő őszi levélkint a' halálnak prédaul? Hány ősz főt nem látunk körünkben azon tiszteltek közül, kik még ezelőtt karjainkon reszketve ide biczegtek? hány apa, kinek füleit taval terhelék a' szokásos köszöntések, övéitől minden kíváнатok' daczára az időtől elseperteték? hányan nincsenek testileg, kiket mint létünk' gyönyöreit meghalata az idő, hólepel fejrlik sirjaikon, mellynek hidege minket is megrázva egykori dermesztő telünkre borzalommal emlékeztet!

A' halál a' tésli megszűnés mintegy irtózást gerjeszthet fel emberben arra a' gondolatra — hogy ő az időt napokra, hónapokra 's évekre felosztja, mellyeket az ember maga' vesztére számlált, miglen elszámlálta — mert megnémult számlálhatni! Hatvan hetven év az emberi szám szerint sok, — és az időnek ez semmi, 's továbbra ha rövidnek panaszoznók is napjainkat, bennünket meghallgatni siket; ő a' panaszra, és kérésre egyiránt kegyetlen; — ma egész figyelmét a' szokás szülte kíváнатokra fordítja, 's holnap gyönyörét lelendi a' mai kíváнатokat meghazudtolni, megszüntetve azokat, kiknek ma hosszú idő kíváнтatik. Örvend ő kö-

nyeket teremteni ott holnap, hol ma öröm ül a' vitor képeken; gyönyörködik holnap a' halott feletti jajokban, ott, hol ma éljenek harsognak. Idő — idő — mennyi titok van eltakarva a' te holnap napodnak titkos kendő-jébe!! 's még is hulló serényedbe mennyi ember kapaszkodik, és hamisságodban mennyi bízik? rövidséged után sohajtoz minden, 's tűnő árnyékokat valónak öleli!

Az Apostol' kellemetes idejéről, és üdvösségnek napjáról majd minden elfelejtkezik, (Kor. 2. 1. 6; 2.) pedig ez a' valódi hosszú élet a' rövid időben! azonban, mert ezt küzdéssel vivhatni ki, mert ön megtagadásba kerül, az erre ébresztő köszöntéseket valamint szívesen ritka szereti hallani, úgy kevés fogadja is el; erre nézve majd senki sem ujjul meg! sőt ha erre emlékeztetik, meg is neheztel. —

Vannak ugyan, kik erre nézve is számot vetnek magokkal ma — 's egy év' elpazarlása után fogadják jobbulásokat, — mit ma ígérnek azt holnap neheznek látják megtartani, 's visszatörtetnek az általok megsimított testidő utra. — Vannak, kik ma hallva a' híze'gő köszöntéseket szívökbé néznek, s' találják nem igaznak, mit magokról hallának, felteszik magokban azt megérdemleni, mondják magoknak: „ember! ne légy a' régi“ 's ezt szilárdul; de szilárdságokat csak néhány órára tarthatják meg, mert ők Sz. Pál szerinti életüek lenni nem tudhatnak! — Vannak az időlopásban megőszültek, kik szíveiket vizsgálva látják, hogy nem keresztényileg becsületesek, felteszik magokban, hogy még kevés hátra lévő napjaikra okosságot kölcsönözendnek a' derekasan éltektől, 's im' mire ma felébrednek, azt néhány nap múlva megúnják, a' testi időben tántorgó vén hősök, az álnok idő játék gyer-

mekei azt mondják : „nemes ugyan és szent a' szelle-
mi 's lelki idő, de nehéz, elviselhetésére, 's élhetésére
gyengék a' mi vállaink“ — és ők azok maradnak, de
még gonoszbak a' régieknél! —

Inog tehát az ember az időben, 's nem tudja mi
jó neki! a' testben és testiekben helyezi minden bol-
dagságát, szerencsáját, 's éppen ezért annyi a' boldog-
talan! — azt mi az időt kellemessé varázsolhatná —
testi ideje 's élete' seprejére hagyja. — Hányat nem
hallunk így dicsekedni : „Életemnek hatvan vagy het-
venedik évét a' mai nap hozta be, 's bátor erőt, 's ele-
venséget érzek testemben, még is hátra lévő napjai-
mat Istenemnek 's lelkemnek szentelem“, nem sepre-
je-e ez a' testi életnek, 's ezt kell-e arra szánni, mi
teszi az időt és az életet becsessé? — Egy más nyolcz-
van kilenczven év által megszűrt test időt élt test-
vén — még csak most akar az idő' istenétől pensio-
bát tétetni, hogy neki élni kezdhesen, és az erénynek —
akkor-e midőn a' bűnnek, és test' alacsony porának el-
fárada?

Álom a' testi idő, 's még is jobban szeretik az
emberek az álmot — mint az élő életet, 's rövidelik
az álmot! minden lefolyt idő nem egyéb az álomnál,
mert, testi volt, mellynek ha mi nyomdokai maradnak
is, az emberek azokat még életökben begyepesedve
látják, holott a' lélek-idő' nyomdokai mellettök tündö-
kölnek!

Ezen élet 's idő' használatára, nem kevés napokat
kaptunk, hanem az eleget a' test' útján, magunk sze-
retjük kevesíteni, nem szűkölködünk benne, hanem
tékozoljuk; pedig valamint a' tágas fejedelmi kincs, és
gazdagság, ha rossz urra akadnak, kevés idő alatt

szétszóratnak, úgy bár szűkebbek, ha jó 's gondos
 örre találnak, használtatva szaporodnak; — úgy a'
 mi időnk' is, ha jól elrendeljük, hosszúra terjednek
 mondhatjuk. — Egy nemesen, lelkileg 's szentül
 élőnek soha sem szabad a' test-idő' mostohaságáról
 panaszkodni, mert erről olly keveset, mint a' röviden
 élő testről, illik gondolkodni! Az idő édes lehet, 's
 lesz, csak mi ne legyünk mostohák, ő hosszú lehet ránk
 nézve ha akarjuk, csak mi ne akarjunk lenni rövidék!

Némelyekben alszik a' lélek magának életczelt
 kitüzni 's azt gondolják, hogy az életet keresztül ási-
 tozni legnehezebb, legnyommasztóbb munka, 's ők a' rö-
 vid időt ásítózva hosszítják. Igazolnom kell egy régi
 költő' mondását ezekre nézve: „a' drága de kurta időt
 úgy vesztegetik, mintha vagy örökösí lennének, vagy
 már megunták volna, 's még is ha beköszönt az élet'
 tele, a' tavasz után fohászkodnak,“ az időt, mellynek
 folyását nem értették, egyszer elfolytnak veszik ész-
 re. Az időben élve árnyékot kergetnek 's futtatnak, azt
 pedig, mi az életet teszi becsessé, lábaikkal gázolják.

Nem az a' tisztes öreg ez életben, kit hófejérség
 annak bélyegel, kinek képén a' redők' serege üli tán
 a' századot, hanem az, kit erkölcei, 's érdemei je-
 lelnek fel azon pontra, hol mondhatni felőle „sokáig élt“,
 mert az erénybeni fáradás szürkíti fűrjeit, mellyek
 őszek bár, de sok szép erény 's erkölcs - ifjúságot ta-
 karnak! — A' csak testi vének nem élnek sokáig, csak
 sokáig vannak, — pedig az élek, és vagyok között
 ollyan a' különbség, mint élet és halál, lélek és test,
 érzés 's érzéketlenség között. — Senki sem fogja
 józanul állíthatni, hogy sokáig hajókázott az, ki sok
 hányásvetés között végre csak ugyan kiszenveté a'

hajótörést; oh ő nem sokáig hajókázott, sokat és sokáig dobott ide oda a' habok között. — Miért semmi sincs rutabb annak megmutatására, hogy valaki sokáig élt, mint ha ennek bebizonyítására mással nem állhat elő mint vénségével. Mert valamint az érdemekkel koszoruzott ősz megifjítja a' vénséget, úgy a' csak pusztá hosszas idejű vénség, meddő minden szebb tettektől, gyalázza az emberiséget.

Annyit él mindenki, mennyit használ, vendégfogadói bölcsesség az ember'életét külsejéről érdemesíteni, 's a' kívül látszó testkéregről itélni. — Az élet tehát sokkal szebb ajándéka Istennek, sem hogy azt koczka-játék gyanánt tekinthesse 's folytathassa az ember. Csüggedetlen erővel kell ennek eltöltéséhez keresztényileg feltűrözködni, oly erővel, minővel a' terhes munkával foglalatoskodó napszámos, hogy bérét el ne veszítse. — E' leczkével leginkább azon ifju keresztény embertársaim' sziveiket szeretném érinteni, kik sokáig, és hasznosan élni ugyan akarnak, de hogy éljenek, haboznak, és azért élnek oly halálosan! — azokat — kik egyedül alacsony testállati gyönyörökbeni fürdésök mellett a' lélek' minden erejét 's tehetségét a' test' fonnyasztásával bágyasztják. Oh mert ezek azok, kik hosszú napok után pilácsolnak fel, de tudni 's látni nem akarják az utat, melyen teremnek ezek. — Tudják ők, hogy reményei a' jövő időnek bennük rejtezkednek 's még is a' drága mostanút úgy bitangolják, hogy annak korán megványuljanak.

Erőltetni az életet és a' testidőt nem lehet, 's ki erőlteti, azon kegyetlenül megbosszulja magát, — ki erőltetve elni sokat akar, az hamar lenni is meg-

szűnik. Valamint a' gyönyörű illatos narancs-alma, mikor igen, erővel facsarja a' szakács, utóljára keserűt bocsájt; úgy az ember megfeszítve az életerőt megszakad, és sokat akarva semmit vagy igen keserű keveset fog birhatni. Valamint a' ki nagy szoritgalással fejdögel erőltetve, tej után vért is cseppent; úgy az ifju a' vénségre átakarván ugrani; ugrásában megficzamodik, és sajnálkozás' tárgyává teszi magát. — A' ki ezt nem tudja, 's tán tudni sem akarja — elég boldogtalan, mert ön maga tanítja magát, miként kell magától az élet' mézét ellopni; ő a' dolognak csak külszínét tekinti, valóságát csak akkor 's igen későn vizsgálja, mikor vizsgálni meg kellene szűnni, vagy mikor az esti bánat a' reggelt vizsgálni kényszeríti.

Ne! inogjunk tehát a' test-idő' csalfa, futó, 's muló' alapján, legyünk inkább melegek a' valódi idő és lelki élet iránt, mert hidegség emberben, mint egész természetben minden életnek gyilkosa.

Isten! a' mi időnk, éveink, 's létünk semmit nem használ, de te minekünk mindenünk vagy. Te Isten vagy akkor, mikor a' mi csontjaink már nem mieink, és minden részeink sok testekké változnak. Az egész földről visszatérünk 's tégedet keresünk. Ha te benned kötelességeink' teljesítése után is egész megelégedést nem lelünk; úgy nincs az, az egész világon, úgy ezt a' különben kedves életet kinzásunkra adtad minekünk jó Atyánk! úgy örökké sohajtunk 's boldogtalanok vagyunk, mert a' test-idő mi reánk nézve megszűnik, a' mi belsőkben reménynyel biztat — az megcsal!

Tehát te idő' és élet' Istene! gyermekek szóll hozzád, hallgasd meg dadogását. Isten! neked kö-

szünhetem, hogy élek, mozgok és vagyok. Te szeretet' Istene vagy, 's a' szeretetet te iktatád szívembe, te érzékenyítesz engem! Oh ember-alkotó, te tudod mennyire szeretem mind ezen tiedet, kik ma velem az időről itt elmélkedének. Mivel nem telhetik tőlem őket egyenkint lelki atyailag ellágyult keblemhez szorítani, mivel az én lelkem' őszinte ohajtásait egyenkint melleikbe nem űnhetem, hozzád fohászkodom mindnyájokért, 's kérlek boldogítsd őket. Mentsd meg őket az idő' és az élet' minden vészeitől, 's véd meg semmi baj ne érje őket' apaszd meg az eddig szenvedők előtt a' bánat és fájdalom' tengerét. Minden nap vidáman keljen föl felettük. Vezesd őket a' valódi élet' utain, 's ne add soha, hogy a' bú 's gond ránczosítsák homlokaikat. Az inség' könnyei ne remegjenek arczaikon, a' betegség' nehézsége, a' szegénység' terhe ne zaklassák őket. Vidám legyen életök 's csenddel haladjanak napjaik az örökség' egy szent és meg nem vénülhető újévébe. Véd ha balsors fenyegeti, vagy elleneik üldözik. Mindenütt, hová fordulnak, érezzék jószágodat. Istenem add meg nekik az élet' minden ártatlan örömeit. Óvd lelkeiket vétkes indulatoktól, 's ha gyarlóságból megtévednek, vezesd őket vissza az erkölcs' ösvényére. A' te-őrangyalod legyen velök éltök' minden ügyeiben, az legyen vezérök, védjök; 's egyesíts bennünket a' siron túl, hol semmi elválás nincs többé, azon életben melyre nézve megholt a' halál, 's megszűnt a' keserv, hol uralkodik a' tiszta szeretet, és egy örök, békes boldoglét. Amen.

VI.

Menjtek és kérdezkedjétek szorgalmasan a' gyermek felől, és ha megtaláljátok, adjátok tudtomra, hogy én is oda jöttem imádjam őtet.

Mát. 2. r. 8. v.

Jól mondá azt sz. Bernárd, hogy az alázatosság' erkölcsénél nincs drágább jószág; mert a' gonoszság, a' gőg, az álnokság, 's minden illy forma bűnök, hogy tovább fődözötten maradjanak, ennek ruhájába szeretik magokat elrejtteni. — A' csalárdság sokszor vallás-szentséget kész hazudni, hogy gonosz czélját érhesse; fájdalmas lélekkel kell gyakran a' jobb embernek tapasztalni, miképen a' legszentebb nevek vágy megapodtatnak, vagy álarcza gyanánt használatnak gonosz*czélokot elfedezni. Hajdan Caesar vallásos buzgósággal jelent meg a' Capitoliumban, isteneinek, mint tetteté magát, áldozandó; de kigyót vitt kebelében az áldozat' helyére, mert azért ment, hogy onnan az arany és ezüst megszemtett edényeket megtudva elrabolhassa — Herodes a' buzgalom és vallás' öltönyét veszi magára az őszinte napkeleti bölcsek előtt, az általok nyilvánított érzést hazudja az ő nyelve is, pedig csak azért, hogy ez által eszközöknek használja őket megtudni a' helyet hol legyen, ki' kedvéért 's ki' imádására jöttek olly távul földről, kitől félté birodalmát, mert nem érté e' földöninek leendő Krisztus' erkölcs-ország-

gát; — ugyan azon érzéssel töltnek tetteti róka-kebelét, mellyel érté felhevülteknek a' buzgó férfiakét, de csak azért, hogy értesítőt vevén tőlök, elmehelesen a' hely' színére, imádás helyett meggyilkolandó a' szentek' Szentjét!

Azt állítá a' régi közmondás: hogy „millyen az ember, olyan beszéde“, pedig igen ritkán igaz ez, mert kevés ember beszéde szerinti. — Én a' tapasztalásból ellenkezőt állítok, 's azt mondom, hogy valamint az embert külsejéről, úgy egyedül beszédéből ítélni közemberi bölcsesség: — ha a' napkeleti bölcsenek tudokra nem adja a' gondviselés Herodes' nyelvének a' szívveli össze nem hangzását, szavai mint vallásosak megkábitják őket, hisznek neki, — 's vért önti, kit beszéde szerint imádni akara. — Okosnak kell tehát embernek lenni, mert egyedül a' külsőről ítélni, 's belsőre következtetni csekély jártasságot, kevés ember - ismeretet, még kevesebb tudományt, legkevesebb észet mutat. — Ismerhetünk embert zavart képűt, mord tekintetűt, durva beszédűt, minden módja mellett csinallan köntösűt, izetlen külsejűt, időmtalan testűt, 's lélekre a' legnemesbet, a' szeretetre legméltóbb keresztényt, becsületes egyenes lelkűt, mindenkit a' maga igaziban meghagyót, jó emberbarátot. Ellenben ismerhetünk fényes külsejűt, mosolygó arczut, vidám tekintetűt, mézbeszédűt, izletes társalkodásut, de ki mind ezeket kívülről hazudni tükörből megtanulá; 's ez olyan, mint kiről mondá a' keresztény bölcs: „magáévá tevő a' mesterséget aranypohárból itatni mérgét másokkal, ezüst hangokat pengető nyelvével kardkint ölni ugyanazokat, kik őt hallgatják.*)

*) Justinus martyr adv. Apoll. Thian.

Semmi sincs veszedelmesb akár a' Jezus' vallására, akár a' polgári társaságra nézve, a' vallás' színébe öltözött Herodesi álnokságnál, magát mézes szókkal buzgónak tettető, nevető hizelgésekkel takart csalárd képmutatásnál, 's annál veszedelmesb, hogy szövevényes titkos mesterfogásaiban csak akkor utólérhető, midőn az akarta veszedelmet olly ördögül megszülé; soha ezen rossz ellen nem lehet bátorságban a' jobb ember, mert az emberek' cselekvényeinek legnagyobb része tettetésből áll, és az álnok alacsony uton olly finomul remekelnek, hogy készek, ha kitűzték az álnokság' áldozatául, legelsőben ugyan a' legjobb ember' színébe a' titkokat kifürkészendők, magokat jó sokáig jóknak árulni, hogy a' jónak belsejébe beavattassanak, — de ha ez nem sikerül, megunva a' tettetést a' másik szélsőre vetemednek — a' nyilvános kegyetlenségre; nem különbben mint Herodes — fájlalván a' jók általi megjátszattatásokat — annál dühösben ellenőkelnek, minél ártatlanabbaknak találták őket. — Herodes a' képmutatást a' legérzékenyebb barátság', és vallássság' álarczájába takarja, és mivel ez úton, az egyet egyedül, kitől félté királyi pálczáját, a' Krisztust kelepczéjébe nem ejtheté, hogy célját érje, sok ezer ártatlan gyermek' vérébe mártja gyilkait, gondolván, mint mondja sz. Ambrus *), hogy negyven ezer csecsemő között ott kell lenni azon egynek is, kiért annyit ölete meg-

A' gyengéket szünetlen fedezgetni, a' sérveket takargatni, vagy ha nem lehet, kicsinyíteni, sőt ha mód van benne, az erkölcs' és érdem' színeivel bemázolni, ha mi parányi jó van az emberben, azt

*) Serm. de Epiph. D.

szerfelett nagyinak mutatni: ez azon csalfa szemfényvesztő mesterség, mellyet az Isten és józan okosság gyűlölnék, mellyet az emberek mester nélkül remekül megtanulnak. A' barátság' színében veszedelmet készíteni, a' jóknak cselt vetni, 'gyógyszert' igérve a' sebekre alattomos méreggel azokat felkarczolni; ez az a' borzasztó mesterfogása a' képmutatásnak, mellyet Jézus' isteni tudománya a' Farizeusokban annyira üldöz, mint olyanokban, kik csak képmutatva álnokcsalfán élhettek. Ez azon vészes nyavalya, mellynek halálosságában észrevétel nélkül sinlődik az emberi nem. Ez azon örvény, mellyben a' jó erkölcs a' keresztényi nyíltszívűség, sőt annak szent érzete is gyászos hajótörést szenved. Ez az a' meggyőzhetlen ellenség, melly ellen a' világ' fejedelmei sem tudnak magoknak elég erős várakat építeni, mert szívfogó mesterségével, nem fegyverével vivja ki magának a' paloták' birtokát, 's a' nélkül hogy éreznék elfoglaltatásokat azok, kik csakugyan rabjaivá lettek.

Sokat szenvednek az emberiség' egyesei, sokat az egész társaságok ezen gonosz mellett, 's úgy látszik inkább akarnak szenvedni, mint egyenes szívű keresztény bölcsekké lenni; inkább Herodesi, czélját a' képmutatás' útján nem érhetke gyilkos kegyetlenséget tűrni, mint Krisztus' boldogító nyíltszívűségéhez csatlakozni; inkább a' keresztényi őszinte barátság nélkül sinlődni, mint ennek a' kopár földet édenítő kegyes lánczával egymással egyenes felebarátilag összefűzetni.

Heródes a' hizelgő barátság' képét ölti magára, az Istent imádni utazó napkeleti bölcsek előtt, ki akarva tudni hollétét, az általok keresettnek; kéri őket visszajövet vennék utjokat ismét feléje, megmondandók

hol lenne a' várva várt, a' keresve keresett világmegváltó? hogy ő is ugyan azt teendő elmenjen őt imádni. Jól esett a' messze utról jövőknek, ha ez az őszinte barátságot mutatá, mert tudom, hogy a' hosszú útteher sokat veszít nehézségéből a' barátság' kelleme alatt; azonban megtudva borzasztó képmutatása' következményét, fájdalomba merítheté lelkeiket illy gonoszság. — Mert a' terhek', az élethajok' elviselhetésére elmulhatlan védszernek szükséges a' barátság; de nincs még is nagyobb szívkin egy jobb emberre nézve, mint ha illy borzasztóvá változik, minek állandón boldogító-nak lenni kellene; nincs nagyobb fájdalom, mint színe alatt illy rútul megcsalatni.

Krisztusnak voltak szinte baráti, de kiket ő csak úgy fogada barátinak, hogy isteni barátsága' parancsait megtartnák (Ján. 15; 14.). Szükséges a' barátság, boldogító életkegy ez, de csak a' keresztyeni, mellye-Krisztus tanított; nincs hatalmasb fűszere embernek a' keservek' elszenvedésére e' földön mint a' barátság, de csak úgy, ha reá nézve a' keresztyeni szabályok megtartatnak.

Tehát keresztyén barátság és ennek szabályait tárgya ezen beszédnek. Látandjuk, millyen a' Krisztus-tanította barátság, 's mennyire nem férhet hozzá semmi szennye a' képmutatásnak. Látandjuk milly gyönyörű törvényei vagynak, 's milly boldogítók ha megtartatnak.

Az emberi természet önkényt hajlik a' társas életre, és semmit nem tesz annyi gondnal, semmit nem keres nagyobb szorgalommal, semmiben nem talál annyi gyönyört 's örömet, mint társaságban; — nincs olly erdei sziv, olly érzéketlen kebel, melyet meg ne indítson a' másokkali társalkodás' szeretete. — A' kisderek alig hogy lerázzák magokról pólyáikat, azonnal egy, Istentől az emberi természetbe vésett ösztöntől vezetelve; valamint az ártatlan öröme, ugy a' magokhoz hasonlókali játékra velök társulni akarnak; — a' még nem beszélő, de a' csecsemősség' azon tehetlenségéből, mellynél fogva őt érzékei alvának, már kibontakozott gyermek, ha lát magához hasonlót, feléje terjengeti gyenge karjait, és ha bár ölelés helyett megkörmöli is, de ösztönét a' társaságra bebizonyítja. Sőt a' vadon' oktalan lakói is igazolják állításomat, mindenik a' maga neméhez társulttan, védelmezik magokat' más ellen. —

Annyira minden okos teremtmény' titkos természetében van ez a' barátságos összeszövetségesedés' szeretete, hogy nem is képzelhetni életet jót, ha nincs kinek kebelébe lerakjuk örömeinket, 's kivel megosszuk fájdalminkat. — Ha a' szerencse kedvez, nagyobb az öröm, kedvesb a' kedvezése, ha van kinek tudtára adni az örömet, a' nélkül, hogy azt az attóli véstől féltsük. Üldöz a' sors? silányulnak csapásai, ha van kinek bizalmasan kipanaszolni a' sziv' szorongásait. — Az Isten semmivel annyira 's' átalányosan nem segíthetett, hasznosb orvosszert semmiben nem adhatott a' bajok' türhetésére, mint egy jó tiszta, keresztény baráti kebel, melybe lerakni a' bajokat annyi, mint félterhet másnak általadni; ezzel érzi magát

könnyültnek, ennek balzamára a' fájdalom szelidebbnek, a' lélekhomály mintegy hatalmas világgal szétoszlatott-nak, a' borult kedv derültnek, és minden unalom megszűntnek. Egy jó barátbirtok kétszerezeti az örömet a' jósorsban, apaszítja a' bánat - tengert balban, 's ezért nincs gyümölcsözőbb 's gyönyörködtetőbb birtok emberre nézve a' jó és igaz barátnál, mert ezzeli társalkodás az örömnnek bizonyos virágokat, és a' hasznosság éltető gyümölcsöket, azokat felvidításra a' bajban, ezeket intésére a' szerencséiben. — Eleven színnel festi a' jó barátot a' sz. irási bölcs: „a' hiv barát, ugymond, erős oltalom; kiücsre talált, ki ilyenre akadott, a' hiv barátot nem lehet semmihez hasonlítani, hűségének becsével semmi arany vagy ezüst fel nem ér, a' hiv barát gyógyszer az életnek, és halhatatlanságnak, illyent pedig az istenfélők találják (Sir. K. 6; 14. 15); erős oltalom a' hívbarát, mert tehetség szerinti készsége az ellenség' üldözései ellen védi, a' sors' fanyarságai ellen harczol mellette, 's minden erőlködéseit a' szerencsétlenségnek barátjával kinevetteti. Gyógyszere az életnek, mert nyavalyáinkban virraszt mellettünk, szenvedéseinkben enyhít, a' fájdalmak' eltűrésére megerősít, a' keservek' ízét egy kedves édességre varázsolja. — Életünkben a' hiv barát az — mi az éj kormos setétében hajózóknak a' vezér mágnes; a' szeretet, mellyel barát lángol barátja iránt, élesíti az értelmet, erős ítéllettel feledzi az észet azonok' kigondolására, mikkel felgyújtja a' szívet; azon tanácsok' előmozdítására, 's általoa' barát' biztosítására, miket egyébkint az okosság elő nem teremthete. 'S innen van, hogy sokan szerencsésbek barátjaik' bajaiknak' elűzésében, nehézségeik' elgördítésében, mint önkáraik' eltávoztá-

tásában. — A' jó b'v barátok, millyeket a' sz. lapok Dávid és Jonathánban szemeink elébe állítanak; úgy élnek, mint a' két egymás mellé ültetett pálmafa, melly egymást termékenyíti; valamint két egyenlő finomságu tükör egymás ellenébe helyeztetve kölcsönös viszonyal fényöket nevelik, a' két barát is így van egymással; azonban lássuk miben áll a' keresztény barátság.

A' barátság sz. Ágoston szerint*) erkölcs, melly a' szeretetnek édes 's szakadhatlan kötelével két szívet egygé köt, egy fennebbi czélnek könnyebb valóítására összefűz, melly czél nem lehet egyéb, mint az erkölcsnek egymáshoz közös, az egész emberiséggel pedig közönséges boldogságnak, kölcsönös jószág erkölcs- és minden szép 's szent' előmozdítása. Láncza ezen két emberközti egyesületnek nem egyéb, mint egymáshoz lángoló, az egész emberiséget pedig egymásban ölelő igaz, legtisztább, legszentebb krisztusi szeretet, a' szívnek és léleknek minden szentben és tökéletesben összehangzása. — Nem lehet ott 's azok között barátság, kik a' bűnre egyeznek meg, mert csak azon szeretet szülheti a' tiszta barátságot, melly sem nem szövethetők össze barátja' kárára, sem rossz és bűnöshöz barátul nem csatlakozhatik. Nyilvános dolog tehát, hogy a' barátság a' lélek 's Isten, ajándéka valamint a' bölcsesség, szeretet, igazság, 's egyéb erkölcsök, — mellynél az emberi életben semmi szentebb dolog nem kívánhatóbb, semmi hasznosb nem kereshető, semmi nehezben meg nem található, semmi édesb nem is lelhető, semmi nem gyümölcsöző biztosságban.

*) Vid. Augusti lib. de Ami

A' jelen és jövő élet- gyümölcsöket osztogat a' barátság, mert minden erényt 's erkölcsöt a' maga kedvességében állít elő, és minden vétet önerejével megszüntet; a' bajokat enyhíti, szerencsében int; szóval a' halandónak hív barát nélkül semmi öröme az életben nem lehet; az ember a' szerencsétlen vadhoz hasonló, ha nem bír szívet, melly jó sorsban örüljön vele, balban szomorkodják 's vigasztalja; mert jaj a' magányosnak, ha elesik nincs kifölmeelje, (Pred. 4. 10.) és valóban maga él, kinek barátja nincs.

Milly nagy boldogság, milly boldog bátorság, milly bátor az öröm, ha birunk barátot, kivel úgy merünk, mint magunkkal beszélni; kinek, ha vétkeztünk, vallást tenni nem félhetünk; kinek ha előmenetelt tettünk valamiben — azt felfedezni nem pirulunk; kivel szívünk' minden titkát olly bátran közöljük mintha önekeblünkben egymáshoz forrott két szívünk lenne, 's lelkünk; — (ha mégis egy baráti kebelben szabadlenni olly titoknak, mellyet mindenki nem tudhat) kire mindent úgy mint magunkra bízhatunk! Van-e tehát szebb valami a' földön, mint úgy magunkhoz forrasztani más' lelkét, hogy kettőből egy legyen; ki ne ismerjen semmi gőgöt más felett, semmi gyanúval egy más iránt ne lehessen; midőn egyik a' másiktól tán némi lelki csorbáért intetik, azt fájdalmasan ne vegye; ha dicsértetik erényeiért — hizelgésnek szavait ne értse. Minden tetben, minden ügyben, bizonyosságban, kétségben, minden esetben, minden szerencsében, magányban és nyilvánosan, minden tanácskozásban magok között, 's többek előtt, mindenütt és mindenkor kedves a' barátság és boldogító, szükséges a' barát 's hasznos a' meg-nem szűnhető kölcsönös szeretet! — oh édes tulajdo-

na a' barátságnak, tehát te nem csak az örömöket, hanem az erkölcsöket is köteles vagy kettőztetni!

Ha bár pedig ezeket némelykor a' barát' hivsége előli nyugtalan aggodalom, félelem és szorongások, kivált eleve kísérik is; még is azoni öröm bátorítja a' barátokat, 's lelkeikbe édességet önt, hogy megtalálták egymást, holott oly ritkán 's alig lelhetni hivat; sokat kell az össze szőtt barátság előtt próbálni a' barátot, de ha kiállá a' próbakövet, hinni kell; de az erkölcsnek is megvannak maga virágai között a' tuskéi; erő álljon a' félelem ellenébe, mértékletesség a' testi gyönyöröknek, gonózságnak jóság, 's azért még sem lehet — nem szeretetre méltóknak nevezni a' szép erényeket.

A' barátság minden emberi és isteni dologoknak a' legnagyobb szeretetteli egybehangzása, mellynél valóban semmi jobbat — ha tán a' bölcseséget vesszük ki — Isten az embernek ajándékol nem nyujthata; — némelyek ugyan elébe teszik a' gazdaságot és birtokot, mások a' jó erőt, 's egészséget, ismét egyebek a' nagyságot és hatalmat, sokan az állati alacsony gyönyöröket is. — Ez utolsó közös a' barmokkal 's az oktalan vadakkal, a' fellebbiek pedig valamint mulandók úgy bizonytalanok is, 's nem annyira a' mi hatalmunkban állók, mint az Isten' örök rendeleteiben, és a' szerencse' kényében. — A' kik pedig az ember' főjavát az erkölcsben helyezik, ők ugyan helyesen gondolkodnak, — de felejtik, hogy éppen ezen erkölcs szüli 's fenn is tarthatja egyedül a' barátságot; 's erkölcs nélkül nem is képzelhető barátság.

A' mit tehát az emberek közértelemben barátságnak szoknak nevezni, nem barátság, hanem vagy szoro-

sabb ismeretség, vagy egyedül társalkodás; — vannak némely emberek, kik illy értelemben mindenikkel és hamar kötnek barátságot; de valamint alapnélküli, úgy hamar el is enyészik, és többször egymásnak megbuktatásával. Az igaz barátságnak józan értelemből és érző szívből kell származni, a' józan értelemnek kötelessége a' szívnek heves kiömléseit mérsékelni, mert különben a' legérzékenyebb barátság hamar unalmat okoz, és elenyészni siet; a' világosság, melly a' barátokat vezérli, szelid legyen mint a' napnak világa, nem pedig vakító mint a' villámé; a' meleg, melly a' barátságot élleszti, mérsékelt legyen, mint a' tavaszi napfény, nem pedig égető mint a' nyári hévség. Az igaz barátság halhatatlan, és elenyészhetetlen, valamint lelkünk; a' hamis barát hasonló a' napórához, melly csak a' napnak sugárainál vezérel; — az igaz barát megbecsülhetlen kincs, mert az életet, melly viszontagságok' tengerének látszik, egy szünetlen virító rózsás kertté változtatja; annak okáért egy meghitt barát valóságos szüksége az érző szívnek!“

„A' ki olly szerencsétlen, hogy csak egy igaz barátot sem szoríthat érző szívéhez, hasonló a' vándorhoz, ki lankadt tagjait meg akarván pihentetni, még csak árnyékot sem talál. Az élet igaz barát nélkül nem más, mint azon bolygó tűz, melly halavány világosságával rémíti a' körül-levőket, és a' nélkül, hogy az utazónak kívánt ösvényt mutatna, eltűn. — A' barátság koszorúja az életnek, mert ha bár mindenek' kegyelméből számkivettetett legyen is az ember, vagyon kinek kebelébe kisirhassa boldogtalan sorsát, és újjá születik, mosolyogván az embereknek mulékony és csalfa kegyelmét, és csak ezen egy részvevő szív is

elegendő arra, hogy az egész emberiséghez vonzó szeretetét, melly már a' sorsnak mostohasága miatt hervadni kezdett keblében, ujra feléllessze. — Szent és megbecsülhetetlen az igaz barátság! de mennyire elbecstelenítették a' bitanglók által ezen felséges név! itt a' barátság erkölcsnek műhelye, amott gonoszságnak álarczája, itt nemes és tiszta lelkeknek édes láncza, amott ártatlanságnak cselvető hálója, itt igazságnak és nyíltszívűségnek szülő anyja, amott mesterséges csaláságnak palástja, most az emberiség' boldogságán törekedő lelkesedés, másszor az önhaszon-keresésnek alacsony indulatja, 'most gyógyító balzsamot rak a' sebekre, másszor ezeket alattomos méreggel felkarczolja *)“ — tudni kell tehát az igazit mutató szabályokat.

Hogy igazi barátságot köthessünk, a' kötésben ezen szabály vezéreljen: „Barátunktól se ne kérjünk egyetlen 's vétkes dolgot, se azt ne adjuk meg a' kérőnek“, mert hogy' adhassa meg barát azt barátjának, mi által őt rosszabbá, tökéletlenebbé tenné. — Barátunk' illetén kívánságának helyt adni nem baráti szeretet, hanem ellenségi gyűlölet; oly ártalmas a' kérőnek, milly szennyes az adóra nézve; — igaztalan dolgot tehát a' barátság' szentségével ellenkezőt kérni a' barátnak, gyalázat a' kérőnek, ki megfélejtkezik szövetségéről 's méltatlanul oly mit követel barátján, minek megadásával szűnik lenni barátság, a' mi meg-szentségtelenítették; magát bizonyítja be rosznak, 's hason rosznak tartja barátját is.

A' barát' veszedelmére engedni valami alacsonyítót, 's ártalmast kegyetlen jószívűség inkább, mint veszedelmet

*) Köröndy Kamil. F. M. O. Mi erva.

elhárító barátság. Sok vészteljes dolog van, melyet barátunktól nyiltan megtagadni inkább jótétemény, mint megadni barátság. — Szükséges a' barátságban élőknek egymás' javát tekinteni, nem pillanatnyi gyönyörét; mert igen gyakran az indulat' heve az okosság' ítéletét legyőzve elragadtatik, 's szerfeletti féketlen szenvedéllyel rosszat 's nemtelent kívánnak; azután pedig ha neki engedve lelkeiket homályba hálózzák be — midőn a' szenvedély meghűlt, borzadnak 's átkozzák könnyelműségöket, melly megvakítva őket lealázza a' barátság' méltóságát; 's így valamint játékonynak dicserhetni, ki a' szomjas hideglázosnak gyilkos bort, melyet olly igen kíván, nem szolgáltat; valamint nemes tett annak kezébe fegyvert nem csak nem adni, hanem kezéből ki is ragadni, ki maga ellen feldühödten azt szívébe merítené: ugy a' barátnak egy legszentebb kötelessége meg nem hallgatni olly kérelmét barátjának, melly neki bizonyos kárt 's a' barátságnak romlást okozhatna.

Semmivel sem mentheti az olly barát magát a' bűntől, semmi őt nem védelmezheti, ki azt mondja: „tudtam ugyan hogy e' kár érendi barátomat, de alkalmatlan kérelmének ellent nem állhattam, ha azt nem akarám, hogy barátomat bánat, barátságunkat a' megtagadás' következtében megbomlás ne kísérje; magának tulajdonítsa ha őt meg kellett hallgatnom önkáraval“. Nem menti őt fel a' barátság' szentség-törésétől semmi, mert hanyagsága méltóbb joggal esik a' gyűlölet, mint szeretet' körébe; barátjának ugyan is nagyobb kárt nem okozhata ellensége mint szerze ő, a' jótékonyság' színe alatt titkos mérgező romlást okozva.

Szükséges tehát mindenek felett elsőben is, hogy

erény legyen alapja 's vezére a' barátságnak. Az igazi barátok uraik legyenek az ő szenvedélyeiknek, ezzel különböztetvén meg magokat a' hamisaktól, kik közön-ségesen indulat-rabok, erkölcstelenség-szolgák. — Örvendjen egyik a' másik' erkölcse, tökélye, 's igaz-sága felett, kölcsönös szükségességgel segítség egy-mást a' nehezen szerezhető erkölcs' megszerzésében; 's ne csak szeressék egymást, 's egymásban gyönyöröket leljék, hanem az erkölcsökért, mellyekkel bírnak, egymást tiszteljék is. — Legnagyobb éke 's disze a' barátságnak szemérem; ha ezt nem képzeljük a' barátok között, azonnal gondoljuk számkiűzöttnek a' jó-zanságot, az illedelmet és szerénységet; — ha akár-mellyik a' barátok közül távozik ezek' vagy egyiké-től: silányul a' barátság, kicsinyül a' kölcsönös bizo-dalom, bomlik a' szívek' összehangzása, megszakad a' barátság' aranyláncza.

Történik, 's történt nem ritkán, hogy vétkes ember erkölcsöt hazudva a' legjobb lelkűvel barátságba társula, ártatlannak mutatva magát, a' valódi ártatlan-nal szövetséget köte, farkas a' béránnyal, bűnös az igazzal (Sirák. 13; 21); de csak hamar napfényre jött a' bűn, a' nap előtt nem sokáig setétíthet a' setétség, 's ekkor midőn a' barátsággal ellenkező dolgot kérve meg nem nyeri, ezen kérdésre: „mi szükségem tehát nekem a' te barátságodra, ha kérésemet nem teljesíted?“ a' jobb lelkűtől e' hideg elutasító választ kapja: „sőt mi szükségem nekem a' tiedre, ha te miattad valami illetlen, becstelent kell tennem?“ — a' barátságnak régi közmondáskint egész az oltárig tartani kell és szabad; az az mind addig, míg a' vallás' szentsége az isteni és erkölcsi törvény' csonkítatlan tisztelete enge-

di; egyébiránt barátunknak se nem fogadhatjuk el, se meg nem tarthatjuk azt, ki minket a' vallás' és erkölcs' elleneivé avathatna fel; mert hamisan bitangolják a' barátság' nevét, ugymond szent Ambrus *), kik a' rosszban egyeznek meg. Ugyan is, ha az erény dajkája és őre a' józan értelemnek, hogy' rokonulhat össze a' bűnnel, melly mérge 's ragályos veszedelme az erénynek. — Meddig ki a' vallás ellen daczol, és gyönyört a' becsületességnek, az önhasznat az igazságnak elébe teszi, ne reménylje az, hogy valaha a' barátság' krisztusi szentségeig juthasson; — ha állandó örvendetes, és tökéletes barátságot ohajtunk, ne engedjük magunkat szenvedélyeinktől kormányoztatni.

Legjobb, 's legbátrabb szabálya a' barátság' tartósságának 's örökösségének az, mellyet sz. Ágoston tanít, **) hogy t. i. a' barátok' tisztá szívü egész gondjuk oda terjedjen, hogy minden szerénységgel 's illendőséggel a' baráti szükségességeket tiszteljék annyira, hogy kölcsönösen egy se bátorkodjék olly mit kívánni barátjától, mit mint tisztet megnyerhetni reménye nem lehetne; ugy annyira, hogy egymásnak ajánlásaul szolgáljon, mit Cicero Porcius Catoról felkiáltva állított: „Oh boldog Cató, kitől senki illetlen dolgot kérni nem bátor.“

Másik szabálya a' barátságnak keltőt kíván ismét: a' szerencsétlenségbeni kölcsönös részvétet, és segílyt; — és a' vétkek, az egymásbani erkölcsihiányok elleni kölcsönös harczot. — A' jó barátokat a' szeretet fűzi egygyé, hogy a' balesetekben jótékony kezét

*) Ambrosius in Offic.

*) August. de Amic.

nyujtsanak egymásnak, 's egymást kölcsönösen segítségk. — Ha, ki barátját szereti, midőn ennek a' szerencse hizelkedik, — méltóságban, nagyságban ragyog, — őt úgy tetszik inkább barátja' ezen sok üres czimeit vakítják, mint lelki java, 's nemessége kényti szeretetére. — A' barátságnak nem a' személyt, vagy ennek czimét, hanem érdemeit, lelkét, 's erényeit kell méltatni. — Az őszinte baráti jótékonyság leginkább akkor világlik ki, ha barátunk' barátjai vagyunk, midőn a' szerencsétlenség üldözi; egyébkint nem őt bizonyítjuk be barátunknak, hanem szerencsáját. — A' ki a' barátságban egyedül önjavát keresi — ez uton a' sz. erkölcsből kereskedést űz, — melly visszaélést szigorun fedd meg sz. Ambrus: „kegygyel teljes ugyanmond a' barátság, — nyerekedő adóvá alacsonyítja le őt, ki szentségét épségben nem őrzi — 's a' helyett hogy bebizonyítaná őt erénynek, kereskedési cikké aljasítja le.“

A' barátság nem béres, hanem önkényti ollyatén erkölcs, melly a' haszon' minden keresetétől távol a' szeretetet szívesen melegíti, sőt akkor szilárdabb állhatatossággal áll szeretettje mellett, midőn; annak szűkölködése bővebb segély után sohajtoz. Ha barátját a' szegénység nyomja — a' tehetős annak terheit rögtöni segedelmezéssel orvosolja, nem is engedi barátját a' nyomor' sulya alatt nyögni; 's így méltán állíthatni, hogy egy tehetősnek szegény 's nyomoru nem lehet a' barátja, mihelyt barátja nem szegény! — mert egyébiránt úgy nyilvánítaná magát iránta mint méhek a' virágok iránt, meddig a' virág mézzel bővelkedik, vagy fecskék a' nyár iránt, míg kedvezők a' napok — a' nyarat velünk töltik, a' fagy' közeled-

tével elhagynak; — a' szenvedő barátján nem segítő barát annyit ér, mennyit a' nem ártó ellenség.

Legelsőben is tehát szükséges az, hogy a' barátok, kiknek egyszívűeknek, 's egy lelkőknek lennie kell, annyira egyet értsenek, hogy nem csak a' kölcsönös örömeiből részesüljenek, hanem 's leginkább a' bajokban oszlakozzanak. — Senki az igaz 's hiv barát' tisztét be nem tölti, ha csak nem készebb barátját segíteni bajaiban, mint kedvező helyzetében; mert mint Aristoteles mondja: „a' jó barát midőn barátjától örömeire hivatik, megjelennie kell, midőn pedig baját tudja barátjának, önkényt kell oda sietnie“, — az az bajaiban azonnal ajánlja magát osztályosnak, a' nélkül hogy erre megkéreznék. — Nem pedig csak a' kisebb bajokban, de a' legveszélyesbekben — az igazi barátságnak erre annyira késznek kell lennie, hogy a' szükség' esetében — annak épségbeni megtartásaért életét is fel kell áldoznia.

Egyébiránt pedig, hogy e' szabályt az erkölcsre alkalmazva értsük, tudnunk szükséges, hogy a' barátságnak tulajdona inteni, és intetni; — az első tegye minden befolyástól szabadon, de ne durva darabosan; a' másikat elfogadja türelmesen semmit nem vonakodva; mert a' barátság' különös bélyege a' kölcsönös javítás, — olly feltétel alatt azonban, hogy a' 'javító javítson mentten minden indulattól; a' javítandó pedig egész szerénységgel vegye a' jobbnak akaratát; a' barátságnak minden javai között ez legnemesítőbb, legohajthatóbb, 's leghasznosb, — de ritka jelenet korunk' baráti között; kevesen vannak, kik a' barátság' sz. szerepét így vinni értenék; kik ezt tenni mernék, 's kik magokkal tetetni

örvendnék. — Korunk' baráti elhallgatják barátjaik' kézzel fogható vétkeiket, sőt sokszor értők hizelkedve dicsérik is; mert az idő' szelleme szerint, barátokat hizelgés, 's igazmondás szerez ellenségeket; én ezeket barátoknak nem, de ellenségeknek mondom, és Plutarch' olvasására utasítom *) 's reájok illeszttem Antisthenes' mondását: **) hogy jobb egy jó embernek a' varjak', mint ezek' barátságába jutni, mert a' varjak csak holtnak, de ezek a' legjobb élőknek ártnak vétkes károgaikkal.

Azonban ámbár a' bűnösöket sérti az igazmondás, 's bátor kedvetlenül cseng füleikben, még is a' hazug dicséretnél nincs utálatosb, 's veszedelmesb, mert ez vétket takar, és szépít. Valóban rossz barát vagyok, ha vak 's féketlen barátomat a' meredeokről bizonyosan lezuhanandót, nyaktörésre nem figyelmeztetem: Ki dicsérhetné mint jóakarót az orvost, a' ki, hogy veszedelmes betegének kedvezzen, nem nyavalyája kívánta gyógyszert ad neki, hanem holmi kedvezőt, mi nem hogy segítené hanem megöli — ez annyit jelent, mint halált okozó mérget czukorfalatba megéltetni az emberrel. Pedig a' lelki bajban sokkal veszélyesb a' kedvezés, barátunk' lelki hézagját be nem tölteni, sőt holmi üres kifogásokkal fedezni annyit tesz, mint a' rosznak időt engedni, mélyebb gyökereket verhetni.

Igen szép azon tanítás, mellyet sz. Agoston ad a' barátságról; — nem csak ugymond intendók barátink, de ha szükséges, meg is dorgálhatók magunk

*) Plutarch. in lib. πρὸς αὐτοὺς τῷ φίλῳ τὸν κόλῳ αὐτοῦ διακρίνη

**) Melius est incedere ἐς κορνακας, ἢ ἐς κόλακας.

közt; de úgy történjék ez, hogy az intés ment legyen a' sértő keménységtől, 's a' dorgálás szabad a' mocskolódástól, hogy a' megintett észre vegye az intést a' legtisztább szívből származottnak, és semmit mást nem célzót, mint barátunk' egyedüli javát; történjék meg tehát a' szelidség és tiszta szeretet, nem epés-ség és harag' szavaival. E' dologban kövessük a' természetet, melly nyavalyáinknak orvosszert a' virágokból préseltet nyújt; kövessük Megváltónkat, ki Azsia' némelly püspökeit sz. János által megintendő dorgáló 's pirongató szavait dicséretekkel fűszerezi. (Ján. titk. Jelen. 3. r.).

Ezek azok, mik a' keresztényi 's Krisztusi barátságot megszentestik, ezek, mik által emberek a' barátság' édes ölében ringattatva boldogok lehetnek, 's elfelejtve a' keserv, fájdalom, szükség, nyomór és inség' kinjait, a' barátság' szent kegye által szerencsések. Adjad hatalmas kegyes Isten, hogy az emberek ért-séka' barátságotjhasználni, tudják meg nem barátságnak azt, mi a' vétekre társul össze! De te is hatalmas, ember-idvezítő istenember Krisztus, adjad hogy tanítványid az általad tanított barátságot használják, csak azokat cselekedve, miket tétetni rendelél. Távoztasd a' te barátságod' szentségét élvezőket, a' Herodes álnok barátoktól, kik testben és testiekben gondolva a' főjót, csak erre nézve kötnek barátságot! Te, ki elkerüléd a' Herodes' tetetett barátsága alatt eltakart veszedelmet emberséged' pályáiban, adjad, hogy minden tudományodat követő jók elkerülhessék a' testi barátok' azoni rókaságát, mellyel ők testet lelket gyilkolni gyönyörködnek! Amen.

Értesítés.

Egy különös 's eddig nem divatozott rendszert választani bátor vagyok beszédeim' szerkesztésében, mellynél fogva egy tárgyról szólló beszédbe kettőt sőt hármat is testvéritek; — első kötetbeni beszédeim mind ikrek, sőt a' szeretetrőli egy beszédemben hármat egygyé fűzök, tudva hogy a' hármas szeretet egymásból szükségkép veszi származatát, egyet a' másból szakadatlanul folytatok, miért is: a' beszéd-kezdetek és végzetek úgy elrendezvék, hogy igen könnyen észrevehetni, mi tartozik egy szám alatti első — mi második beszédhez. — Hat szám alatt tehát tizenhárom beszédet nyujtok a' nagyérdemü közönségnek az első kötetben — még három ide jövendett, de elég okom vala azt a' másodikra letartani, miért a' második kötet ugyanazon áron — több ívvel nagyobb leend.

Tartalom.

1. Szeressük Istent, miért és hogyan? ez legyen a' vallás (religio) első. — Szeressünk minden embert mint felebarátunkat, mint önmagunkat, mikép és hogyan? ezt teremtsen bennünk Isten és vallás; második. — Szeressük magunkat mi okért és mint? ezt teremtsen bennünk Isten, vallás és embartársunk; harmadik. Lap 1 — 71.

2. Az ember úgy lehet igaz, ha hitből él; első. Ugy lehet boldog, ha eunek elvéből igaz; második. Lap 71 — 113.

3. Boldog Anya, ki életet hordoz méhében 's életet; szoptat gyermekében; első. Boldogtalan anya, kinek méhterhe terhe lesz az életnek, 's kinek emléje dajkája a' halálnak; második. Lap 113 — 145.

4. Születhetik 's születik is lelki nagyság szalmán; első. — Születhetik 's közönségesben születik is lelki kicsinység a' bársonyon; második. Lap 145 — 164.

5. E' beszéd' alapja az idő; első. — Az idő' alapján in' gó ember; második. Lap 164 — 183.

6. Millyen a' Krisztus tanította barátság? 's hogy nem férhet hozzá semmi szennye a' képmutatásnak; első. — Milly gyönyörű törvényei vagynak, 's mennyire boldogítók ha megtartatnak; második. Lap 183 — 201.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár